

Ermeniler ve Türkler

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağandır.

www.derindusunce.org

İçindekiler

Önsöz.....	4
Ermeniler 1915’i Hak Etmış miydi? (Mustafa Akyol).....	6
İttihatçılar Taşnaklara Ne Önermişlerdi? (Tuncay Yılmaz).....	8
Türkiye Bizi Satar mı? (Adil Yapar).....	15
Muhafazakar Aydınların Ermeni Sorunu’na Yaklaşımı Değişiyor mu? (Tuncay Yılmaz).....	21
Zabel’in Sızısını da Dindirecek Bir Arşiv Belgeniz Var mı? (Özlem Yağız).....	25
Bediüzzaman ve Ermeni soykırımı meselesi.....	29
Hrant abimi andım (Garabet Orunöz).....	31
Yasak Demirden Gömlek Gibidir Bir Gün Paslanır, Dökülür (Garabet Orunöz).....	34
AKP’nin Çiçek Meselesi (Ufuk Coşkun (SİVİL DÜŞÜNCE)).....	39
Kafalara Mayın Döşemek (Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu).....	41
Kürt Milliyetçiliği, Ermeni Milliyetçiliği ve Osmanlı(Sever Işık).....	44
Bu İlk ve Son Özürüm Olsun(Özlem Yağız).....	52
Türküm, Doğruyum, Doğuştan Suçluyum! I’m Sorry. (Mehmet Yılmaz).....	55
1915 Özür Dileyerek Değil Acıları Paylaşarak Anılmalı(Tuncay Yılmaz).....	57
Ermenilerden özür dilemek aydın pornosu mu oldu? (Mehmet Yılmaz).....	59
Şerefli Türklerin torunları mıyız? (Rasim Ozan Kütahyalı).....	61
Tehcir Övünülecek Bir Uygulama Değildir(Tuncay Yılmaz).....	63
Ermeni diasporası, Türkler ve insanlar(Mehmet Yılmaz).....	65
Faşizm de Böyle Bir Şey İşte(Özlem Yağız).....	68
1915’te bir insanlık suçu işlendi(Rasim Ozan Kütahyalı).....	71
Umuttan Sarhoş Olduk (Delal Dink, Hrant Dink’in kızı).....	74

Önsöz

Ermeni kimliği var oldukça 1923 model Türk kimliği bozuk bir makine gibi gıcırdamaya devam edecek. Neden mi? Çünkü Anavatan Anadolu'nun en son doğan, enküçük oğluyuz biz Türkler. Karşısında komplekse kapıldığımız büyük ağabeylerimiz var. **Bunun için bu kadar hırçınız Türk olmayana karşı.** İçin için biliyoruz ki çekik gözlü atalarımız geldiğinde boş değildi bu topraklar, insan doluydu, halk doluydu ANA-dolu. Rumlar, Araplar, Lazlar, Kürtler... ve Ermeniler.

Bizim gibi hatta bizden daha fazla Anadolu insanı onlar... Orta Asya'dan geldiğimizde onları ANA-dolu'muzun kucağında bulduk.

Neden bize bu kadar benziyorlar? Pastırması, sucuğu, yaprak dolması, müziğiyle, gelenekleri, ailelerine bağlı oluşlarıyla bir de Türk'ten daha fazla Türk mü olacaklar? Yoksa bu mu bizi sinir eden? Üstün Türk Irk'ının(!) hasletlerini bünyesinde barındıran ama Müslüman olmayan bir halk bizim ulusal efsanelerimizi temelinden çürütüyor galiba...

İrkçı ulus-devletin memurları utanmadan Ermenilere "misafirperverlik" yapmaktan bahsediyor hâlâ. Artık Anadolu insanının %100 safkan Türk olmadığını, tersine bütün bu etnik unsurların karışımı ve mirasçısı olduğunu idrak etme vakti gelmedi mi? Artık atalarımızın bir kısmının Kürt, diğer bir kısmının Rum, Gürcü, Arap, hatta ve hatta Ermeni olduğunu idrak etmemiz gerekmiyor mu?

Ermeniler 1915'i Hak Etmis miydi? (Mustafa Akyol)

Çanakkale Milli Eğitim Müdürü Vefa Bardakçı, lise öğrencilerine yaptığı bir konuşmada “1915 olayları”na açıklama getirmiş. “Ben bir vatandaş olarak şu soruyu soruyorum Ermeniler’e” demiş ve devam etmiş:

“Biz Çanakkale’de şehit verirken, savaşırken sizinle niye uğraştık? Durup dururken mi uğraştık? Şimdi madem ki bu topraklarda yaşıyorsunuz, bu toprakların vatandaşısınız, niye bizi arkadan vurdunuz? Hiç kimsenin gidip de suçsuz yere kapısını çalmadık, suçsuz yere kadınına çocuğuna süngü silah dayamadık.”

Sayın müdür bence böyle konuşmakla da iyi etmiş. Çünkü sarf ettiği sözler, 1915 tehciri ve kısımları hakkında hem devlet hem de millet katında uzunca zamandır savunduğumuz görüşü özetliyor.

Ancak ben bu görüşte önemli bir problem görüyorum: Sürekli olarak “Ermeniler” diye yekpare bir halktan söz edilmesi ve aralarından bazılarının yaptıkları yüzünden hepsinin cezalandırılmasının haklı sayılması.

Olayları hatırlayalım. Osmanlı, 19 yüzyılın sonlarından itibaren Ermeni milliyetçiliği sorunuyla karşılaşılıyor. Ermeni çeteleri padişaha suikast düzenliyor, banka basıyor. Toplumlar arası gerilim tırmanıyor ve önce Adana’da karışıklıklar sonra Van’da isyan çıkıyor. Ermeni milisler, Osmanlı’yla savaşan Ruslar’a destek veriyor.

Ermeniler ve Türkler

Yani ortada bir “Ermeni çeteleri sorunu” olduğu kesin.

Peki ama ne yapıyor İttihat ve Terakki hükümeti? Sadece bu çetelerin mi üzerine gidiyor? Sadece isyan ve karışıklık çıkan bölgelere mi yükleniyor?

Hayır. Anadolu’daki tüm Ermeniler’i Suriye çölüne “tehcir” ediyor. Talat Paşa’nın kendi kayıtlarına göre yaklaşık bir milyon insan sürülüyor. Çoğu yolda açlıktan, susuzluk ve hastalıktan ölüyor. Bazıları tecavüz, yağma ve katliamlara uğruyor. (Bugünün Türkiye’sinde, mesela Siirt’te, alçak adamlar var da 1915’te mi yok?)

Bediüzzaman kriterleri

Şimdi bir düşünelim: Sürülen ve çoğu yolda ölen bu bir milyon insanın herhalde yarısı kadındır. Kalan yarının yüzbinlercesi de çocuk ve yaşlı olsa gerekir. Zaten tehcir sırasında çekilen fotoğraflara bakınca görüyorsunuz; yaşlı nineler, el kadar çocuklar, hatta kundakta bebekler var, yüzlerce kilometrelik zorlu yolda kıvranarak can veren.

Şimdi elimizi vicdanımıza koyup bir soralım kendimize: Bu korkunç olaylar için, hiç içimiz sızlamadan, “yapılan doğrudur, iyi oldu, hak etmişlerdi” diyebiliyor muyuz?

Türkiye’de bu soruyu kurcalayanların genelde “kendi milletine yabancılaşmış aydınlar” ve “boğaza karşı viski içen liberaller” olduğu söylenir. Benim başvurmak istediğim ahlaki otorite ise daha farklı biri: Bediüzzaman Said Nursi.

Bediüzzaman’ın ünlü örneğidir: “Eğer bir gemide dokuz mâsum ile bir câni olsa” der, “o gemiyi batırmak zulümdür.” Daha da ileri giderek ekler: “Hatta birtek mâsum, dokuz câni olsa, yine o gemi hiçbir kanun-u adaletle batırılmaz.”

İttihatçıların 1915’te yaptığı ise aralarındaki bazı “câni”ler sebebiyle tüm bir Ermeni halkını topluca cezalandırmaktır. (Bugün İsrail’in “ordan bize füze atıyorlar” diye tüm Gazze’yi topluca cezalandırması, çocukların üstüne bomba yağdırmayı meşru görmesi gibi.)

Bunun hukuken “soykırım” olarak nitelenmesine karşı çıkmaya elbette hakkımız var. Savaşın zorlu şartlarını, “biz yapmasak onlar yapacak” korkusunu, Ermeni çetelerinin 1915 sonrasında Müslümanlara karşı “intikam” amacıyla gerçekleştirdikleri korkunç katliamları da dünyaya anlatmalıyız.

Ama kalkıp da “tehcir pek isabet oldu, hak etmişlerdi zaten” demeye asla hakkımız yok.

Eğer biraz olsun vicdanımız ve “kanun-u adalet” duygumuz var ise...

İttihatçılar Taşnaklara Ne Önermişlerdi? (Tuncay Yılmaz)

[Geliboluyu Anlamak Sitesinden](#)

“...Talât Bey’in evine gidip konuştuk faydasız...Taşnaksutyun , İttihat’ın yararına ve onun yanında çalıştıktan sonra , şimdi onun darbeleri altında...” (25 Nisan 1915 Pazar, Osmanlı Meb’usan Meclisi Üyesi Krikor Zohrab Efendi’nin Günlüğünden)

Ermeni Sorunu hâlâ güncelliğini koruyor, zaman zaman gündemden düşer gibi olsa da ufak bir kıvılcım tartışmaları yeniden alevlendiriyor. Genel olarak baktığımızda tartışmalar Ermenilere soykırım yapıp yapılmadığı, Ermenilerin hainlik yaptıkları için tehcir edildiği vs. gibi konuların etrafında şekilleniyor, Osmanlı Ermenilerin kurduğu partilerin özellikle de Ermeni Taşnak Federasyonu ile İttihat-Terakki Cemiyeti’nin inişli çıkışlı ilişkileri Ermeni Sorununu inceleyen araştırmacılarca nedense pek gündeme getirilmiyor. Oysa ben sorunun İttihat Terakki Cemiyeti (İTC) ve diğer Ermeni Örgütler arasındaki (özellikle de Taşnaksutyun Partisi) arasındaki ilişkiler açısından da ele alınmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.İkinci olarak da 1914 yılı içerisinde ortaya çıkan savaş tehlikesinin başta Taşnaklar olmak üzere bu örgütlerce nasıl algılandığının üzerinde durulmalı. “Türkler soykırım yaptı” ya da “Ermeniler hainlik etmişti.” gibi toptancı yaklaşımlar bilimsel değil, her şeyden önce adil değil.

Ermeniler ve Türkler

Her ne kadar bazı Ermeni araştırmacılar aradaki iletişimin 1912 yılında bittiği söylese de elimizde savaş çıkana kadar devam ettiği yönünde yeterince kanıt var. Taşnaksutyun Partisi aslında gerek ilke gerek teşkilatlanması açısından İttihat-Terakki ile çok benzeşiyor. Diğer Ermeni partileri (Hınçak ve diğerleri) II. Meşrutiyet ilan edilmesinden önce ve sonrasında da her zaman için İTC 'ne mesafeli kalmışlardı. Oysa Taşnak Federasyonu zaman zaman inişli çıkışlı da olsa İTC ile her zaman iletişim kanallarını açık tutmuştur. Taşnaklar Ermeni komitelerinin en dürüst ve en doğrusu olarak kabul ediliyordu. [\[i\]](#) Cemal Paşa anılarında *“Biz Ermenileri ve özellikle de onların ihtilalcilerini Rum ve Bulgarlardan daha çok severiz.”* diye yazacaktı. *Çünkü onlar bu iki milletten daha mert ve daha kahramandırlar. İki yüzlülük bilmezler. Dostluklarında sadık , düşmanlıklarında metindirler. Biz Ermeniler ile Türkler arasındaki düşmanlığın başlıca sebebinin Rusya siyaseti olduğu inancındayız.* [\[ii\]](#) diye yazmıştı.

İki örgüt arasındaki ilk yakınlaşma İTC'nin Selanik kanadından Cemal Paşa ve Paris kanadından Dr. Bahaattin Şakir bey'in çabalarıyla II. Jöntürk kongresi öncesi olmuştu. Kongre 29 Aralık 1907'de Paris'te toplanmış, Taşnaksutyun delegeleri de katılmışlardı. Kongrede padişahı devirmek için silahlı mücadelede dahil her türlü yöneme başvurulması , genel ayaklanmaya uygun bir ortam hazırlanması kabul edilmişti. [\[iii\]](#)

Hareket ordusunu 22 Nisan 1909'da ellerinde çiçeklerle ziyarete gelen Ermeni kadınlara Enver Bey ve yanındakiler *“Yaşasın Taşnaksutyun Cemiyeti!”* diye alkışlarla karşılık verecekti. [\[iv\]](#) Her iki örgüt arasındaki ilişkiler diğer Ermeni örgütlerin tepkisini çekmekte gecikmemişti. Bazı İttihatçı mebusların Taşnaklara Ermeni Devrimci Federasyonu ile birleşme önerisinde buldukları söylentisi bile çıkacaktı. [\[v\]](#) M. Raif Ogan *“Sultan Abdülhamit-İftiralara Cevaplar”* adlı eserinde İttihatçıları özellikle bu konuda ağır bir dille eleştirecektir: *“İstibdada ve Sultan Abdülhamit'e nefret izharında acele edenler , kendi milli hakimiyetlerini baltaladıklarını o günlerde anlayamadılar ve İttihad komitasının gaflet ve cehaletine ayak uydurdular. Hepsinin yazılması da İttihad ve Terakki'nin propagandası tesiriyledir. O günlerde Ermeni komitacıları ile hürriyet fedaisi arasında ayrılık kalmamıştı! Bu basiretsizliğin acı misallerini bir çok kanlı komitacıların İttihad ve Terakki namzedi olarak meb'us seçilmeleri ile gördük. Karakin Pastırmacıyan adındaki komitacının müfrit taşkınlıklarına Rusya Çarlığı bile tahammül etmemiş, ve bu adam oradan Osmanlı ülkesine kaçıp kurtulmuştu. Rusya iadesini istiyorken İttihad Terakki o'nu Erzurum'dan meb'us çıkardı ve Rusya'nın taleplerine karşı harbi göze alacak derecede ahmakâne cür'et göstererek herifi himaye etti.* [\[vi\]](#)

Ancak , Taşnaklar 31 Mart Vak'ası sonrası Adana'da Ermenilerle Türkler arasında çıkan olayları araştırmakla görevli iken şüpheli şekilde ölü bulunan Edirne Mebusu Agop Babikyan'ın ölmeden önce yazdığı ve ailesi tarafından saklandığı iddia edilen Adana olayları ile ilgili raporun açıklanması üzerine 18 Temmuz 1912'de ittifakın bittiğini ilan ettiler. [\[vii\]](#) Taşnaksutyun yayın organı Troşag 13 Nisan 1913'de İTC'yi , Taşnakların içtenliğini ve çabalarını sistemli bir şekilde boşa çıkartmakla suçlayacaktı. Tüm Ermeni partileri aralarındaki işbirliğini artırıp Vilayat-ı sitte bölgesindeki reformların yaşama geçirilmesini talep ettiler. Krikor Zohrab, Vartkes Efendi gibi Ermeni ileri gelenleri diğer ülke büyükelçileri ile temasa geçtiler. Hedef özerk bir Ermenistan'dı. [\[viii\]](#) Ancak görüşmeler devam etti. İttihatçı mebuslardan Ermeni kökenli Hallaçyan Efendi aracılığıyla Cemal Bey, 1913 Aralığında Taşnak temsilcileri ile bir araya gelmiş, büyük güçleri doğu meselelerine katmamalarını, sonuçların geri dönülemez olabileceğini söylemişti. [\[ix\]](#) Cemal Paşa'ya göre reformlar kabul edilse bile Doğu'daki Müslümanlar Ermenilere karşı ayaklanabilecek, Rusya bunu bahane edip Doğu vilayetlerini işgal edebilecekti. İç islahat teşebbüslerinin harpten sonraya ertelenmesinin gerektiğini Taşnaksutyun liderlerine söylendi. [\[x\]](#) Kutlu'nun da haklı olarak belirttiği gibi zihniyet olarak Ermeni milliyetçileri de

İttihatçılardan farklı değildi. İttihatçıları buna karşılık İstanbul'da terör olaylarını başlatmakla tehdit ettiler.[xi]

Yeniköy Antlaşması 8 Şubat 1914'te Sadrazam ve Dışişleri Bakanı Sait Halim Paşa ile Rusya'nın İstanbul Maslahatgüzarı arasında imzalanmıştı. Antlaşma maddeleri Osmanlı İmparatorluğunu Rusya karşısında bir hayli sıkıntılı duruma soktuğu açıktır. Doğuda 6 vilayet ikiye ayrılacak ve iki ayrı Avrupalı müfettiş tarafından yönetilecekti. Müfettişlere geniş yetki veren bu antlaşma, Babıali'yi Rusya'ya ya karşı sorumlu hale getiriyordu. [xii] Savaşa girme kararında bu antlaşmanın büyük önemi vardır. Cemal Paşa hatıralarında *"Kapitülasyonları ve Cebel-i Lübnan imtiyazlarını kaldırmak ana düşüncelerimizden olduğu gibi , son zamanlarda Rusya'nın baskı ve zorlamasıyla kabul ettiğimiz Doğu Anadolu ıslahatına ait itilafnameyi de yırtmak istiyorduk. [xiii] diyecekti.*

8. Taşnak Kongresi

Ufukta savaş bulutları belirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da tarafını belirlemesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bab-ı Ali, Almanya ile ittifak sözleşmesi yapacaktır. İşte seferberlik kararının da alındığı Ağustos ayı başında Erzurum'da, Doğu Anadolu vilayetlerinin en güçlü Ermeni örgütü olan Taşnaksutyun cemiyetinin kongresi toplanır.

Kongreye dair İttihat Terakki Cemiyeti'nden de delegeler katılıp katılmadığına dair Türk kaynaklarındaki bilgiler çelişkilidir. İTC Hükümetinin Mavi Kitaba karşılık olarak çıkardığı "Beyaz Kitap-Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri" olarak adlandırılan kitapta Taşnak 8.Kongresi kararlarından bahsedilmekte. Ancak kongreye İTC temsilcilerinin de katıldığı belirtilmiyor.[xiv]

Salahi Sonyel, kongrenin Temmuz ya da Ağustos aylarında yapıldığını, İTC yetkililerinin katıldığına dair hiçbir Türk belgesi olmadığını, kongre sonuçları ile ilgili değişik yorumlar yapıldığını belirtiyor. Papasian , Jön Türklerin 1907 antlaşmasını yeniden hayata geçirilmesini istediğini belirtirken, Taşnaklar devlete bağlı kalacaklarını ancak Rus Ermenilerin yaptıklarından sorumlu olmayacaklarını belirtmişler. Sonyel'in aktardığı başka bir kaynak ise Ermenilere otonomi vaad edildiğini belirtiyor. [xv] Türk resmi tezlerinin başlıca eseri olan Kamuran Gürün Esat Uras'ın bu kongreye hükümet temsilcisi gönderildiği iddiasını reddettiğini belirtiyor. Ancak Clair Price'den aktararak bunun gerçekleşmiş olabileceğinin altını çiziyor:

"İstanbul Meclisi'ndeki Ermeni Grubu , Enver Hükümeti 1914'te harbe girerken Erzurum'da kongrelerini yapıyorlardı. Hükümet temsilcileri onları orada ziyaret etti ve ilk hedefi Rusya'ya geri atmak olan Panturan projesini sundu. Rus Maveray-ı Kafkas'ının taksimi teklif ediliyor, fethedilecek toprakların Ermeniler, Gürcüler ve Tatarlar arasında taksim edilip hepsine Osmanlı hakimiyeti altında otonomi vaat ediliyordu. Ermeni grubu eğer harp zaruri olursa Osmanlı vatandaşı olarak vazifelerini yapacaklarını, fakat hükümetin tarafsız kalmasını tavsiye edeceklerini söylediler." [xvi]

Toynbee, Papazyan ve Kaçaczuni'den de benzer alıntılar yapan Gürün, Erzurum Kongresi'ne İttihat Terakki'den temsilci gitmiş olabileceğini, kongrede Türkiye'deki Ermenilerin muhtemel bir savaşta hükümete karşı cephe alınmamasının kararlaştırıldığını, ancak bu kararın tutulmadığını belirtirken, İttihatçılardan kimin katıldığını, tam olarak ne teklifte bulunulduğunu yazmıyor. (Bunu belirlemenin de güç olduğunu belirtiyor.) [xvii]

Taşnak Kongresi Erzurum'da 2-14 Ağustos 1914 tarihleri Erzurum'da yapıldı. [xviii] Ermeni Soykırımı iddialarının popüler kaynaklarından Yves Ternon gibi Tarık Zafer Tunaya'da Talat Paşa'nın isteğiyle bu

Ermeniler ve Türkler

tarihlerde yapıldığını belirtiyor. [xix] Talat Paşa'nın isteğiyle toplantı yapılması hayli ilginç ve önemli bir bilgi. Muhtemelen Talat Paşa özellikle Doğu Anadolu'da (reform planlanan bölgelerde) Osmanlı Ermenilerini temsil eden Taşnaksutyun cemiyeti'nden çıkabilecek muhtemel savaşta safını belirlemesini istemiş olabilir. Ternon "İttihat'ın dar görüşlü milliyetçiliğini eleştirmek ve bunun Türk olmayan diğer unsurlar karşısında sergilediği düşmanlıktan kaygı duymakla birlikte , Taşnaksutyun savaşı engellemek için bütün gücüyle hükümetle işbirliği yapmaya karar verdiğini belirtiyor. [xx]

Türk kaynaklar arasında bu kongreye ittihatçıların ilgisine dair daha net bilgiler veren Tunaya, kongreye İttihat-Terakki Fırkası Katib-i Umumisi Dr.Bahaattin Şakir ile Azerbeycan Müfettişi Ömer Naci Bey'lerin İttihat-Terakki adına katıldığını belirtiyor. [xxi] Söz konusu girişimin hükümet kaynaklı olmaktan ziyade ITC Merkezi Umumi kaynaklı olduğu ortada. Her iki ismin de Talat'a yakın oldukları biliniyor. Bahaattin Şakir'in biyografisini yazan Hikmet Çiçek'te bu kongreye aynı isimlerin katıldığını belirtiyor, ancak ne söz verildiğinden bahsetmiyor. [xxii] İttihat Terakki Katib-i Umumisi Dr. Bahaattin Şakir Ermeni Tehciri konusunda suçlanan isimlerin başında geliyordu. Galip Vardar, İttihatçı Sapançalı Hakkı ve Hüsrev Sami'nin Bahaattin Şakir'le savaştan önceki bir diyaloglarından bahseder. Bahaattin Şakir " Haydi Bakalım Erzurum'a gidiyoruz. Ermenileri tehcir edeceğiz" demiş. Her ikisi de şaşırmış. "- Peki Ermenileri tehcir edeceğiz, mal ve mülkleri ne olacak? Bu hususta bir program var mıdır?" deyince "-Yahu ne program olacak. Ermenileri tehcir edeceğiz dedik ya... Alt tarafı anlayın işte." diye yanıtlamış. Her ikisi de Bahaattin Şakir'in Ermeni Tehcir etme konusundaki yaklaşımını doğru bulmamış, "bizim kanunsuz, nizamsız işlerde gözümüz yoktur" demişler. [xxiii]

Kongre görüşmelerine başlamadan önce seferberlik emri çıkarıldığı haber alındı. Dr. Bahaattin Şakir, Ömer Naci ve Hilmi Bey yönetiminde bir heyet 3 Ermeni şefiyle (Vramian, Rostom ve Aquini) görüşme talebinde bulundu. [xxiv] Tunaya, İttihatçı temsilcilerin Ermeni liderleriyle ayrı ayrı konuştuğunu , fakat Van'da Ömer Naci-Papazyan konuşmasında olduğu gibi görüşmelerde olumlu bir sonuca varamadıklarını belirtiyor. Tunaya'ya göre İttihatçıların önerileri Doğu Anadolu'da özerk bir Ermenistan'ın kurulmasıydı. [xxv] Ternon, İttihatçı delegelerin önerileri hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi veriyor: Transkafkasya halkının (Gürcü, Tatar, Azeri vs.) geniş isyan planı ayrıca Ermeniler Ruslara karşı Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklerse Kafkasya'daki Erivan, Kars, Elizabethpol eyaletleriyle Van, Bitlis, Erzurum vilayetlerinin sancaklarını içine alan özerk bir yönetim hakkına sahip olacaklardı. [xxvi] "Başarımız Ermenilerin pozisyonuna bağlı. Eğer bizimle yürürseniz Kafkasları beraberce paylaşırız. Tiflis, Kutayis, Batum ve Trabzon limanının bir kısmı Gürcistan'a verilir. Bakü, Elizabethpol ve Dağıstan Müslüman bütünlüğüne dahil olur, Erivan, Kars, Elizabethpol'ün doğu kısmı, Van, Bitlis ve Erzurum vilayetleriyle birlikte Erzurum'u oluşturur [xxvii].

Taşnakların Kafkasya'da Rus İmparatorluğu'na karşı bir isyan başlatmasının söz konusu olmadığını belirtip bu teklife olumlu yanıt vermemesinin İttihatçıları kızdırdığı anlaşılıyor. Talat Paşa , daha sonra Rusların kurduğu Ermeni birliklerinde komutanlık yapacak olan (o dönemde Osmanlı Mebusan Meclisi'nde milletvekili) Karekin Pastırmacıyan'a Taşnaksutyun'un tutumunu beğenmediklerini , İTC'nin yapacaklarında artık özgür olduğunu belirtmişti. [xxviii]

Peki kongrede Taşnaklar ne konuşmuşlardı? Ermeni kaynakları kongreden bazı üyelerin ısrarlı isteklerine rağmen Rus Komutası altında Ermeni taburları oluşturulması kararı çıkmadığını belirtiyor. [xxix] Kongre , yirmisekiz oturumdan sonra Ermenileri yaşadıkları ülkenin yurttaşlık görevlerini yerine getirmeye çağıracaktı [xxx] Ancak kongre kararına rağmen sonraki gelişmelerle Pastırmacıyan ve Antranik'in başı çektiği grup Ruslarla işbirliği kararı alacaktır.

Sonuç

Ermeniler ve Türkler

Elimizdeki bilgileri topladığımızda, İTC'nin Doğu Anadolu'daki en güçlü Ermeni örgütü olan Taşnaksutyun'a Birinci Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde Ruslara karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında oldukları takdirde 3 vilayeti önerdikleri (Erzurum, Bitlis ve Van) ortaya çıkıyor. Balkan Savaşı sonrası istikametini Türk milliyetçiliği olarak belirlemiş olan İttihat Terakki Cemiyeti'nin asırlardır Türklüğü ve Müslümanlığıyla gönüllerde yer etmiş bir şehri Ermenilere teklif etmesindeki garabete mi şaşırmalı? Yoksa Ermeni birliklerinin en önde gelen komutanlarından birinin İttihatçıların bir zamanlar can dostu olan Pastırmacıyan olduğuna mı hayret edilmeli? Kuşkusuz bunlar ayrı tartışma konusu. Benim asıl dikkat çekmek istediğim nokta her iki tarafında popüler kaynaklarının bu kongrenin üzerinde pek durma ihtiyacı hissetmemesi. Talat Paşa'nın isteğiyle yapıldığı belirtilen 8.Taşnak kongresi ile ilgili bilgiler hem Türk hem Ermeni araştırmacıların çalışmalarında nedense üzerinde fazla yorum yapılmadan üstünkörü şekilde veriliyor. Bu konuda her iki tarafın popüler çalışmalarını ele aldığımızda gerek Prof. Vahakn N. Dadrian'ın , Taner Akçam'ın gerekse Prof.Yusuf Halaçoğlu'nun çalışmalarında bilgi bulunmaması doğrusu şaşırtıcı. Kanımca sözkonusu toplantı "soykırım yapıldı" ya da "Ermeniler hainlik etti" görüşlerini destekleyenlerin argümanlarına uymuyor.

Ermenilere soykırım yapıldığını savunanlar , soykırımı uğradığını iddia ettikleri toplumun ileri gelenlerin İttihat Terakki ile zamanında yakın işbirliği içerisinde olduğunu açıklamaktan kaçınıyor. Rus Ordusunun 1914 sonlarından itibaren hızla Osmanlı topraklarında ilerlediği sırada Antranik ,Pastırmacıyan gibilerin yönetimindeki Ermeni çetelerinin Müslüman sivillere yaptığı katliamları, yine binlerce Müslüman sivilin göç etmek zorunda kaldığını görmezden geliyor. (1917 sonrasında aynı katliamlar bu sefer Rus Ordusu çekilirken tekrarlanmıştır.) "Ermeniler hainlik etti" argümanını savunanlar ise darbeye iş başına gelmiş , İttihat Terakki Fırkası Merkez komitesinin zamanında işbirliği yaptığı Taşnaklarla savaş öncesinde de pazarlıklara girdiğini açıklamıyor, savaş sırasında binlerce Ermeni sivilin, kadın, çocuk-çocuğun o günün şartlarında zorla göç ettirilmesi kararını ise savunmakta zorluk çekiyor.

Cemal Paşa anılarında haklı olarak zorla yerinden edilen Müslümanlar için serzenişte bulunur:" *Rus istilâsı sırasında Ermeni zulüm ve cinayetlerinden kurtulmak için Diyarbakır üzerinden Halep ve Adana yoluyla Konya'ya, Erzurum ve Azerbeycan'dan Sivas'a iltica etmiş olan Türk ve Kürt muhacirlerin gösterdikleri manzara bundan daha az vahim değildi. Fakat o zavallılar Müslüman oldukları için hiçbir Alman ya da Amerikan misyoneri onlar için rapor yazmadı ve onların felâket ve sefaletini münasip bir dille açıklama ihtiyacını vicdanında hissetmedi.* [xxxix] Standford Shaw, 1919 yılında mütareke döneminde yayınlanan Tasvir-i Efkâr gazetesine dayanarak resmi olarak 1.604.031 müslümanın Rus ve Ermeni saldırılarından dolayı göç ettiğini, bunların yaklaşık %43.7 (701.166) 'nin açlık, hastalık ya da katliam nedeniyle öldüğünü belirtiyor. [xxxix] Savaşın sonra Erzurum valisi resmi olarak göç ettiği saptanan 448.607 müslümandan sadece 173.304'ünün şehre dönebildiğini bildirecektir. [xxxix] Yakın zamanda Murat Bardakçı tarafından yayınlanan "Talât Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi"nde zorunlu tehciire tabi olan Osmanlı Ermenisini 924.158 olarak veriliyor. [xxxix] Prof. Yusuf Halaçoğlu ise tehcir edilen Ermeni sayısını 438.758, tehcir sırasında çeşitli nedenlerle ölen Ermeni sayısının 56610 olduğunu belirtirken. [xxxix] Ermenilere soykırım yapıldığını savunan Yves Ternon ise ölü sayısının 600000 olduğundan bahsediyor.

Ermeni Tehciri , yıllardır işbirliği yapmış, fedai örgütleri de dahil bir çok açıdan birbiriyle benzeşen İttihatçılarla Taşnakların sivil halk üzerinden kanlı bir hesaplaşmasıydı. Sonuç her iki taraftan da birer milyona yakın kişinin göç etmek zorunda kaldığı acılarla dolu bir "beraberlik"ti. Kaç kişinin öldüğünü tam olarak tesbit etmek ise mümkün değil. Aradan neredeyse bir asır geçse de, üzerinde tartışmaların hâlâ devam ettiği, binlerce Osmanlı vatandaşının göç etmek zorunda kaldığı, yollarda hastalıklardan, katliamlardan dolayı öldüğü olaylara götüren süreci ve zihniyeti çok iyi tahlil etmek,

ırkçılığın, kontrolden çıkmış “dışlayıcı milliyetçiliğin” nelere yol açabildiğini görmek, ayrıntılarda gizlenen gerçekleri ortaya çıkarmak gerekiyor.

---

[i] *Büyük Felaket , 1915 Katliamı ve Ermeni Sorunu*, Re Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2005 s. 76

[ii] Cemal Paşa, *Hatırat (1913-1922)*, Nehir Yayınları, Nisan 2006, İstanbul ,s. 340

[iii] Cemal Paşa s. 330 (Paşanın burada özellikle Taşnakları kastettiği hatıralarının ilgili bölümleri okunduğunda ortaya çıkıyor. Örn. s. 347)

[iiii] Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Osmanlı Devleti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları , 1. Baskı, Haziran 2007, İstanbul s.221

[iv] Kutlu s.258

[v] Kutlu s.275

[vi] M.Raif Ogan, *Sultan Abdülhamid-İftiralara Cevaplar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2008, s.25

[vii] Kutlu s.317

[viii] Kutlu 379

[ix] Kutlu 425

[x] Cemal Paşa , s. 381

[xi] Kutlu 426

[xii] Yusuf Halaçoğlu “*Ermeni Tehciri*” Babialı Kültür Yayıncılığı, 14.Baskı , 2008 İstanbul, s.46-47

[xiii] Cemal Paşa ,s. 380

[xiv] *Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilâl Hareketleri- İttihat Terakki Raporu Beyaz Kitap*, Kaynak Yayınları , 2006 s. 174-178

[xv] Salahi Sonyel , *The Great War and The Tragedy Of Anatolia*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, 2.Baskı s. 83

[xvi] Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitabevi, 8.Basım , s. 281

[xvii] Gürün s. 281-283

[xviii] A. Avagyan “İttihat Terakki Cemiyeti ile Ermeni Siyasi Partileri Arasındaki İlişkiler” *Ermeniler ve İttihat Terakki, İşbirliğinden Çatışmaya* içerisinde , Aras Yayıncılık, Kasım 2005 , İstanbul, s.131

[xix] Tarık Zafer Tunaya , *Türkiye’de Siyasi Partiler C:3 İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, 3.Baskı s.648

[xx] Hovanissian’dan aktaran Ternon *Ermeni Tabusu*, Belge Yayınları, İstanbul, 1993 , s.246 20. numaralı dipnot

[xxi] Tunaya , s.648

[xxii] Hikmet Çiçek, *Dr. Bahaatin Şakir, İttihat ve Terakki’den Teşkilât-ı Mahsusa’ya Bir Türk Jakobeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2. Baskı , Nisan 2007 s. 122

[xxiii] Galip Vardar’dan Aktaran Çiçek s.134

[xxiv] Avagyan , s. 132

[xxv] Tunaya a.g.e s. 649

[xxvi] Yves Ternon, s. 230

[xxvii] Minassian, “Birinci Dünya Savaşı öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Ermeni Devrimci Federasyonu Arasındaki İlişkiler” *Ermeniler ve İttihat Terakki, İşbirliğinden Çatışmaya* içerisinde , Aras Yayıncılık, Kasım 2005 , İstanbul,s.203

[xxviii] Avagyan s. 132

[xxix] Minassian s.203

[xxx] Minassian s. 203

[xxxi] Cemal Paşa s. 485

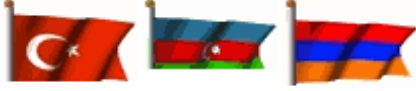
[xxxii] Standford Shaw, *The Ottoman Empire in World War I*, Volume 2, Türk Tarih Kurumu, 2008 s. 993

[xxxiii] Shaw s. 993

[xxxiv] Murat Bardakçı “*Talât Paşa’nın Evrâk-ı Metrûkesi*” Everest Yayınları 2008, s. 77

[xxxv] Halaçoğlu s. 97-98 (Halaçoğlu bu rakamdan sadece 9-10.000 tanesinin eşkıyalarca öldürüldüğünü, geri kalanların hastalık ve açlıktan ölmüş olabileceğini yazıyor) Bu arada Halaçoğlu’nun Osmanlı arşivlerine, Murat Bardakçı’nın ise Talât Paşa’nın kara kaplı defterini kaynak olarak verdiği tehcir edilen Ermeni sayısında büyük fark olması dikkat çekici.

Türkiye Bizi Satar mı? (Adil Yapar)

Yazan: İlham TUMAS, Azericeden çeviren: Adil YAPAR

Kaynak: <http://lent.az/news.php?id=14859>

**“Rabbim, aramızdaki beyinsizlerin yaptıklarından ötürü bizi yok eder misin? ”
(Araf suresi, 155)**

Artık eldivenler atıldı. Osmanlı kardeşlerimizin Ermenistan sınırlarını açma hazırlığında oldukları hakkındaki haberler, hem Azerbaycan’da hem de Türkiye’de kimiler tarafından ayrı ayrı öfkeyle karşılandı. Medyada değişik tepkiler verildi, açıklamalar yapıldı. Art niyetli kimseler, düşmanlar, İrancılar, Rusyacılar, bilmem neciler şimdiki Türk hükümetine yıllardan beri kalplerinde gizlediklerini açıkça söylemek için güzel fırsat kazanmışlardır. Hayırlı olsun diyemeyeceğim...

Her Kardeşin Yetimi Kendine

Meselenin özüne inildiğinde, meydana gelmesi olası olan bu “sınır kapısı açma” olayına insanlarımız soğukkanlı yaklaşmak yerine, daha çok eski geleneklerine bağlı kalarak “Kardeş Türkiye böyle bir şey yapmamalıdır” diye haykırmaya öncelik vermektedir. Kimse artık ‘kardeşlik’ numaralarının geçerliliğini kaybettiğinin farkında değil. Hâlbuki bu numaralar öteden beri daima göstermelik olmaktan öteye geçememiştir, zaten. Çünkü ‘kardeş’ Türkiye’nin ne yaptığını, ne yapacağını ve en önemlisi ne yapmak zorunda olduğunu ondan daha iyi bilen kimse yoktur. Ve ayrıca bu ‘kardeş’ öylesine bir kardeş olsa, neyse. Onun 70 milyonluk yetimlerinin yanında, bizim 7 milyonluk yetimler pek ağır basmaz.

Açıklama:

Geçenlerde Türkiye'nin başbakanı Erdoğan şehre yürüyüşe çıkmıştı. Başbakana bir kadın yaklaşmış ve kendisine: "Benim 7 yetimim var, yardım edin!", diye seslenmiş. Bunun üzerine ak ampulcü "sizin 7, benimse 70 milyon yetimim var" diye cevap vermişti.

O günlerde saygı duyduğum siyaset yorumcularından birinin yazısını okumuştum. "Bizi Ruslara takas eden, Atatürk'tü.", ve "Türkiye yönetimi bizi sattı" kabilinden ifadeler kullanmış. Bu görüşlerini pekiştirmek için Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan, 20 Ocak olaylarına kadar (Sovyet ordusunun 20 Ocak 1990 tarihinde Azerbaycan'a girip bağımsızlık mücadelesini bastırmak için 150 kişinin öldüğü kanlı müdahale, çev.) tarihten de bol bol örnek göstermekten geri kalmamış. O, Türkiye'nin Ermenistan'la olan sınırlarını açmasını "Türk halkına, Türk milletine ve Türkiye'nin kendine büyük bir hıyaneti" olarak değerlendiriyordu. Sanki Türkiye'nin hiç işi gücü kalmamış, siyasetini sadece "kardeşlerin" menfaatine uygun olacak şekilde belirlemek zorundaymış, vesselam.

Peki, aslında Türkiye Devletinin kendine belirlediği ya da belirlemesi gereken çıkarları nelerdir?

Bu nokta sorununa çözüm bulan Arşimet gibi 'evreka' diye atılan gazete manşetlerine yansıtılan birkaç meseleye aydınlık getirmek istiyorum. Prensip olarak, hocam doğru söylüyor: "Türkiye bizi satmış"! Evet, evet, satmıştır. Ayrıca bu "satışı" belgelendirmek için bu zatın tarihten getirdiği örneklerden daha dehşetli şeyleri bulmak da mümkün. Eminim ki, onun Atatürk ile Lenin, İsmet İnönü ile ajan Çiçero arasındaki yazışmalardan, Molotov'un, Mikoyan'ın Türkiye ziyaretlerinden, orada geçen konuşmalardan, "bize silah, size Kafkasya" pazarlığından, boyunlarına taş bağlanmak suretiyle boğaza atılarak öldürülen Mustafa Suphi ve diğer komünist öncülerin hal'lerinden ve de Ermeni ve Kürt sorunlarının ihracından haberi vardır.

Peki, "Önce Vatan" Kıstası Nedir?

Bilindiği üzere, bir devleti kuranlar, o devleti kurarken tarihine dayanan, küresel ölçekli plan ve ölçütler belirlerler. Sonradan o devlette yönetim değişiklikleri olduğunda, bir iktidar gidip yerine bir diğeri geldiğinde, çizilen bu çizgi kati surette bozulmaz. Tarih, bu tür ölçütlerin bulunmadığı bir takım bayağı devletlerin kuruluşuna şahit olmuşsa da, bu tür devletler tarihin acımasız sınavları karşısında ayakta kalamayıp dağılmışlardır. Ancak bu şart yerine gelmiş ve bu ölçütlere daha sonra da sıkı sıkıya bağlı kalınırsa, söz konusu devlete zeval olmaz.

Mesela bir dünya devi olan ABD'nin asırlardır sürüp gelen çok önemli ve değişmeyen ölçütleri vardır ki, bunlardan biri "Monroe Doktrini"dir. Amerikan devlet adamı Monroe'nun çizdiği ve sonrasında asırlar boyu Amerika Birleşik Devletleri'nin yürüttüğü dış siyasetinin ana hatlarını belirleyen bu doktrinin 3 şartı vardır:

1. Müstemleke karşıtlığı (Noncolonization)

Güney ve Kuzey Amerika kıtaları bundan sonra Avrupalı güçlerin müstemlekeciliğine maruz kalmamalıdır.

2. Müstemleke geçişi karşıtlığı (No Transfer)

Birleşmiş Devletleri, Yeni Dünya'daki müstemlekelerden birinin bir Avrupa ülkesinden diğeri bir Avrupa ülkesine geçmesine kayıtsız kalmayacaktır.

3. Müdahalesizlik (Nonintervention)

Ermeniler ve Türkler

Birleşmiş Devletler, Avrupa'nın işine karışmayacaktır.

Bu 3 ölçüt, böylece ABD'nin uzun yıllar boyunca bütün dünyada egemen bir devlet olarak gelişmesinde büyük bir temel oluşturmuştur.

Bir devletin kurulması ve onun sağlamlaştırılması için birçok kurban verilmesi gerektiği gerçeğini kim yalanlayabilir?

Açıklama:

Bu "kurban" meselesi kardeşimiz Türkiye için de geçerlidir. "Atatürk bizi Rusya'ya sattı" derken, aslında bunun bir satış değil, Atatürk'ün bir devleti kurma çabası olduğunu ve bu geleneğin Erdoğan yönetiminin keşfi değil, Türkiye devletinin Atatürk tarafından belirlenen vazgeçilmez bir esası olduğunu görmek gerekir. Her ne kadar acı olsa da, o zamanın şartlarına göre, Atatürk sadece Azerbaycan'ı ve Kafkasya'yı değil, Kıbrıs'ı, Musul'u ve Kerkük'ü, ... aynı şekilde kuracağı muhteşem Türkiye için kurban etmiştir.

Türk Dünyası bir Yana, Azerbaycan bir Yana

Kurulmuş bir devletin temelini sağlamlaştırmak için, o devletin önde gelen kişileri genellikle ellerindeki tüm olanaklardan yararlanırlar. Gerekliğinde, kendi milletinin devletini kurmak için, bıçak kemiğe dayanana kadar mücadele vermiş halkının haklarını ayaklar altına almak, kanını dökmek, suçlu-suçsuz ayırt etmeden insanları asmak veya kurşuna dizmek yoluna bile başvurabilirler. Evet, bir devleti kurma ve bu devleti pekiştirme sanatı bunlardan ibarettir: savaş, kan, güç, kurban...

Bir düşünün, milyonlarca insanın kanı pahasına kurulmuş bir devlet kendini temelini sağlamlaştırmaya çalışırken, hangi "kardeş" devletin problemlerini omuzlarında ne kadar taşır, ne kadar taşımaya borçludur ve genel olarak taşımak zorunda mıdır? Öyle bir devlet ki, kuruluşunda kendi halkının cesetleri üzerinden geçilmiştir. Böyle bir devleti idare edenler herhangi bir 'kardeş' ülke halkı için kurban vermeyi kabul eder mi? Sayın politolog hocamızın fikrini bilmem ama - bana kalırsa, bana biri bütün Türk Dünyası bir yana, Azerbaycan bir yana olsun, ya da 'ya Türk dünyası, ya da Azerbaycan mahvolacak' dese, ben düşünmeden Azerbaycan'ı seçerim ve sonucunda Türk dünyası mahvolursa bile, kanlar dökerek kurulmuş olan kendi devletime, yine kan dökerek kurulan diğer Türk devletlerine öncelik veririm. Bence bu tür bir "önce vatan" mantığı, bizim "kardeşlerimizde" de vardır..

Biraz Türkiye'nin 'Kurbanlarından' Bahsedelim

Bunun için epeyce geriye, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllara kadar gitmek zorundayım. Bu döneme yüzeysel de olsa, aydınlık getirmek gerekir. Çünkü yukarıda açıkladığımız gibi, Türkiye'nin bugün Ermenistan'la olan sınırını açması meselesi, birçoğun sandığı gibi şimdiki AKP hükümetinin güdümünde değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcudiyetinde bulunan ve kurucusu Atatürk'ün ektiği siyaset tohumlarının uzantısı olup, kati surette Azerbaycan'a karşı yönelmiş bir siyaset değildir! Zira bunlar siyasi ilimlerin alfabesidir ve devlet kurmaya kararlı büyük insanların uymak zorunda olduğu yazılı olmayan klasik kanunlardır.

Ermeniler ve Türkler

Şimdi Türkiye'nin bugün Türkiye olmak adına hangi kurbanları verdiğini ve verdiği bu kurbanların arasında Ermenistan'la olan sınırını açmanın ne kadar önem taşıdığını görelim.

Bu kurbanlar, bir milletin kendi devletini kurmasında vermeye mecbur olduğu kurbanlardır ki, bizler de kendi geçmişimizde bu kurbanlardan verdik. Şimdi bir "ölüm-kalım" meselesi haline gelmiş olan Karabağ meselesi, artık bizim olmayan Batı Azerbaycan toprakları, bu yolda verdiğimiz şehitler, ... tüm bunlar da Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde canımızdan verdiğimiz kurbanlarımız değil midir?

Türkiye'nin durumu daha da elim olmuş ve Atatürk bugünkü Türkiye'yi kurmak için daha büyük kurbanlar vermiştir. Bunun sonucunda, bir zamanlar bütün Avrupa'ya hükmetmiş bir devlet, hilafetin son durağı olan Osmanlı İmparatorluğu bugün Türkiye'nin "sığındığı" bu kısıtlı toprak ile yetinmek zoruna kaldı.

Kardeş Türkiye'nin talihsizliği daha sonra da devam ederek, hilafetten kopup cumhuriyetin kurulduğu o ilk yıllarda düzenlenen uluslararası konferanslarda, çeşitli anlaşma ve mukabelelerde verdiği kurbanların faturası daha sonra pahalı olmuştur; Bulgaristan'dan kovulan Türklerden başlayıp, Kıbrıs, Musul ve Kerkük'e kadar...

Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında da, Kurtuluş Savaşı'nda dökülen kanlara rağmen diplomatik görüşmelerde çok fazla taviz verilmesinden şikâyetçi olan bir muhalefet oluşmuştu. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen mebusları, Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan konferansına gönderdiği heyetin elde ettiği sonuçlarının bağımsızlık için Kurtuluş Savaşı'nı veren halkın yüzüne bir tokat olduğunu iddia ediyorlardı. "Mehmetçiğin süngüsüyle kazanılan muhteşem galibiyet Lozan'da defnedildi" ve "bu mukabelede kapitülasyon kokusu var" şeklinde rahatsızlıklarını ifade eden bazı milletvekillerinden başka, Kurtuluş Savaşı'ndan galip çıkmış olan Türklerin savaştıkları gibi konuşmayı beceremediklerini ifade eden yabancı diplomatların sözleri bilinmektedir.

Her halükarda, İngiltere heyetinin başkanı Lord Curzon'un şu düşünceleri, dev Osmanlı devletinin, hilafetin son menzili olan bu memleketin cumhuriyet kurmak için ne gibi kurbanlar verdiğini anlamak için yardımcı olacaktır:

"Yunanistan heyetinin başkanı Venizelos, Türk heyetinin taleplerini öğrendiğinde, biraz cesaretlendi. Çünkü bütün temsilciler Türklerden daha ağır şartlar beklemekteydi. Türkler ise birçok konuya dokunmadıkları için, o da bunlarla ilgili birçok taviz elde edebilmiştir."

Bütün bunlara rağmen, Atatürk'ün de imzaladığı ve diplomatik açıdan büyük bir kazanım olarak gördüğü Lozan Antlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da onaylanmıştır.

Şimdi ve o zamanlarda da, Türkiye'nin güçlü devletler karşısında aslında hangi şartlarla çıkması gerektiği konusu uzun uzadıya tartışılabilir. Ancak bu tür tartışmaların hiçbir faydası olmayacağı da kesin. Çünkü ortada önder Atatürk'ün kendi kanı ve canı pahasına ejderhanın ağzından kurtardığı bir Türkiye Cumhuriyeti var. Ayrıca uzun yıllar süren savaşlardan yorulmuş olan bir memleketin dertlerini, onun hangi şartlar altında ve nelere razı olması gerektiğini, iktisadi yükselme devrine girmek zorunda olduğunu, bu memleketin başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'dan daha iyi kimse bilmezdi. Atatürk bunu biliyordu ve bildiği gibi de uyguladı! Hem de yapılması gerekenler bunlarla sınırlı değildi ve büyük önder onları da yaptı.

Ermeniler ve Türkler

Türkiye yalnız Kurtuluş Savaşı'nın değil, ayrıca Musul'da, Kerkük'te büyük İmparatorluktan sonra sahipsiz kalan yüz binlerin, Yunanlar tarafından kanına kastedilen, İngiliz Başbakanı Disraeli'nin "*Batı Asya'nın anahtarı*" olarak adlandırdığı Kıbrıs Türklerinin kanı pahasına kuruldu. Bugünkü Türkiye 'şapka inkılâbı', 'din ile devlet işlerini ayırma süreci', Büyük Millet Meclisinde elini kürsüye vurmuş ve "*benim dediğim olacak*" diyen Atatürk'ün korkusuyla, günahlı-günahsız ayırt etmeden asılan, kurşuna dizilen, ülke dışına sürülen Türk insanının hayatlarıyla kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti asırların hilafetine son verdi, dünya Müslümanlarını 'Allahın yeryüzündeki gölgesi'nden etmiştir...

Kardeş Desteği mi, Yoksa Devlet Menfaati mi?

İlginç olan şudur ki, bu ölçekteki bir memleketin sorunları, dertleri ile tanışmamış olan (Azerbaycanlı) demagog siyasetçiler, Türkiye'den kardeş-desteği bekliyorlar ve bunu da minnet gibi komşu ülkenin hesabına yazıyorlar. Bu her ne kadar nihilistçe bir sesleniş olsa da, bence herkes geçtiğimiz yüzyılın başlarında "Azeri kardeşlerinin yardımına koşan" Türk askerlerinin sadece "Daşnak zulmüne karşı süngü çekmek" amacını değil de, aynı zamanda Türkiye'nin devlet menfaatini de ortaya koyduklarının bilincindedir. Kanı bir ve dini bir kardeşlerin kardeşliği sadece karşılıksız yardımdan ibaret olmaz ki. Değişik yıllarda Bakü'ye, Nahçıvan'a, diğer bölgelerde savaşıyor, kan döken Türk paşalarını harekete geçiren, kardeşlikten daha kutsal bir nedenleri vardı: Türkiye'nin menfaatleri!

Sevgili kardeşlerimiz, her şeyden önce Bakü'den Nahçıvan'a kadar olan tüm toprakların Türkiye'ye ait olması için çaba sarf etmiş ve bu yönde iddialarda bulunmuşlardır. Ancak bu tür iddialar başarılı olmadığında Azerbaycan'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda talepleri telaffuz etmişlerdir. Yine de bu kardeşlik duygusunun sınırları da sonsuz değildi. Bu ilişkiler, bugüne kadar defalarca görüldüğü gibi Türkiye'nin devlet menfaatlerine zıt olan herhangi bir olay veya durumla sınırlıdır. Türkiye'nin devlet menfaatlerinin başladığı yerde ise, kurbanlar verilmeye başlanır. Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'ne katılması, Kafkaslardan geri çekilme, Ermeni probleminin buralara taşınması vs. vs.

Bu o zamanlar da böyleydi, halen de böyledir. Türkiye - "kurbanlar" üstünde kurulmuş bu memleket, kendini "kurbanlar" ile kuvvetlendirmeye bir o kadar meyilliyse, bunu sadece normal ve sakin olarak karşılamak gerekir. Ayrıca bu noktada Erdoğan yönetimini itham etmek, onu sadece sözde var olan bir 'Türk Birliği'ne ihanet etmekle suçlamak, bir yersizdir.

Bu Cumhuriyeti Atatürk Kurmuştur

Şimdi de sınırların açılıp açılmaması meselesi ortaya çıktı. Herşeyden önce böyle bir meselenin gerçekten gündemde olup olmadığından emin değilim. Bu tür bilgilendirmeler ya kamuoyunu yoklamak, bu "açılma"nın gerçekleşmesi durumunda ne tür tepkilerin doğacağını yoklamak için olabilir. Ancak ikinci olarak bu haberlerin daha ziyade dezinformasyon amaçlı olduğuna inanıyorum.

Bunlardan hiç birini göz önünde bulundurmadan, artık açıklamalar verilmektedir. Bugünlerde bizlerde herkes Ermenistan-Türkiye sınırının açılmasının sadece Azerbaycan'a değil, aynı zamanda Türkiye'ye zarar getireceği vurgulanmaktadır. Tersini düşünenler de yok değil. Bunlar, Türkiye'nin Ermenistan'la bir "alış verişe" başlaması, bu devletle normal ilişkilerde bulunması, Ermenistan'ın Rusya'nın himayesinden çıkmasına neden olabileceği hesabını yapmaktadır. Güya bu şekilde, Ermenistan Türkiye'ye bağımlı bir hale gelecek, arkasından da Azerbaycan'a, "Biz artık dostuz, gel, topraklarına sahip çık..." diyecektir.

Ermeniler ve Türkler

Kaldı ki, sınırların açılmasının sadece Türkiye'ye yararının olup olmayacağı, bizden sorulmayacaktır. Tabii ki, bir kardeş gibi onu sezdiğimiz herhangi olası bir zarardan haberdar etmek, görevimizdir, ancak dediğimiz gibi, "kardeşimiz", kendi ihtiyaçlarını bizden daha iyi bilir.

Kısacası, eğer Ermenistan sınırını açmak Türkiye için vazgeçilmez bir ihtiyaç ise, bu "açılma" onun devlet menfaati doğrultusunda, bundan sonraki gelişmeler en ince nüanslarına kadar hesaplanmışsa, ERMENİSTAN SINIRLARI AÇILACAKTIR! Kimsenin gözünün yaşına bakmadan... Bunu isteyenler de var, İngiliz'in adı çıktı bile...

Burası Türkiye'dir, canım! Bu cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk kurmuş! Bu memleketin mayası "kurban"larla tutmuş! Burada devlete, devlet menfaatlerine namus meselesi gibi bakılır. Namus olan yerde ise, ne kardeşe bakarlar, ne bacıya...

[Muhafazakar Aydınların Ermeni Sorunu'na Yaklaşımı Değişiyor mu? \(Tuncay Yılmaz\)](#)

[Gelibolu'yu anlamak sitesi'nden](#)

Taner Akçam'ın hayli tartışmalara yol açan “İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu” adlı kitabı , bir Ermeni akademisyenin Akçam'a anlattığı çok çarpıcı bir anekdotla başlar. K. Sarkisyan'ın tehcir sırasında Urfa'da dedesi öldürülmüş, anneannesine ve aileden kalan 6 kişiye ise dedesinin iş arkadaşı Hacı Halil, kimsenin dikkatini çekmeden aylarca kendi evinin çatı katında bakmış, tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹ Bir nevi “Anne Frank” olayının Birinci dünya savaşı versiyonudur bu anlatılan.² Anadolu'da o dönemde buna benzer birçok olayın yaşandığı duyulmuştur.

“Urfalı Hacı Halil” olayı Ermeni Sorunu dediğimiz trajedinin aslında birçok farklı boyutu olduğuna çarpıcı bir örnek. Oysa bu sorun ne zaman gündeme gelse hemen sizden tarafınızı seçmeniz isteniyor adeta. Ya soykırım yapılmıştır diyeceksiniz. Ya da yapılmamıştır . İki kutuptan birini seçmezseniz damgalanmanız kaçınılmaz. Ancak binlerce kişinin hayatını kaybettiği, devasa göç hareketlerinin olduğu,” total savaş” kavramının pratiğinin karşılıklı tüm yönleriyle yaşandığı bu süreci “soykırım” ifadesi ardında tartışmak meselenin anlaşılmasına hiçbir fayda sağlamıyor.

Son zamanlarda muhafazakar-islamcı yada milliyetçi olarak tanımlanabilecek aydınlar arasından da bu konuda farklı sesler çıkmaya başladığı görülebilir. Bu yazımda son bir yıl içerisinde rastlayabildiğim birkaç yazının bazı bölümlerini sizlerle paylaşmak istedim.

Ermeniler ve Türkler

Öncelikle , Türkiye gibi sosyolojik açıdan dinamik değişikliklerin sürekli yaşandığı bir ülkede muhafazakarlığı tanımlamanın asıl ilgi alanı sosyoloji olmayan biri için çok zor olduğunu itiraf ediyorum, en genel anlamıyla kullanıyorum. Muhafazakar demekle milliyetçilikten İslamcılığa kadar geniş bir yelpazeyi içeren, ülkemizdeki seçmen kitlesinin yaklaşık yüzde 60-70 ine karşılık gelen, dini ve milli değerlere daha sık atıf yapan ve genellikle bireysel haklar özgürlükler yerine devleti her zaman önceleyen bir kitleyi kastediyorum.

Öncelikle bir noktanın altını çizmek gerek. Türkiye’de muhafazakar aydınların Ermeni Sorunu konusunda görüşleri yakın zamana kadar, devletin resmi görüşüyle paralel gitmiştir . Başka türlü söylemek gerekirse Ermeni sorunu, Muhafazakar camianın devletin “resmi tarihiyle” nadiren ittifak ettiği alandır. “Ermeniler yıllarca millet-i sadıka olarak yaşar iken ne yazıkki büyük güçlerin oyununa gelmişler ve ihanet etmişlerdir. Bu yüzden “tehcir” edilmişlerdir. Tehcir sırasında da ne yazıkki eşkıyaların yol açtığı ölüm olayları yaşanmıştır”

En azından yakın zamana kadar Ermeni Sorununun tanımının bu şekilde yapıldığı söylenebilir.

Fatih Üniversitesi Öğretim üyelerinden Doç. Dr. Gökhan Bacık’ın yazısı kanımca bu konudaki çok önemli bir dönüm noktası. 3 Ocak 2009 tarihli Zaman Gazetesi’nde yer alan yazısında Bacık, Muhafazakarların Ermeni sorununun “sakladığı” büyük bazı diğer sorunları görmediklerini yazıyor, kendi kimliğini ve tarihini savunduğunu düşünen muhafazakâr kitlenin aslında kendi tarihi ve kimliği ile savaşıyor ve tarihsiz ve kimliksiz bir azınlığı savunmak durumuna düştüğünü belirtiyordu.

3

“İlk olarak, Ermeni meselesi bağlamında sözü edilen dönemde yönetimde, gücü bir askerî darbe ile ele geçirmiş İttihat ve Terakki Partisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde olup bitenleri “Türkler yaptı”, “Osmanlılar yaptı” gibi muğlak ve açıklayıcı olmayan ifadelerden kurtarıp “İttihat ve Terakki yaptı” düzlemine çekmek gerekir. İttihat ve Terakki, hiçbir şekilde yerleşik Osmanlı düzenini temsil etmez. İttihat ve Terakki bir darbe ile işbaşına gelmiştir. Darbe esnasında Yakup Cemil, Osmanlı Harbiye Nazırı Müşir Nazım Paşa’yı alnından vurmuştur! Bir zaman sonra binlerce genci Sarıkamış’ta ölüme götürecektir kadar hesapsız ve maceraperest Enver Paşa ise silahını Osmanlı sadrazamının alnına dayayarak istifaya zorlamıştır. Aslında, İttihat ve Terakki, yüzyıllardır süren çok milletli Osmanlı barışını sona erdiren tarihsel kırılmayı temsil etmektedir.”

Bacık, “Muhafazakâr akıl”ın , acilen Ermeni meselesi bağlamında ele alınan dönemdeki olayları ve aktörleri ayırıştırması gerektiğini savunuyor, kendi yazışmalarında Arapları “köpek” olarak nitelendirmekten çekinmeyen İttihatçıların, Osmanlı barışını anlaması ve kurtarmasının imkansız olduğunu belirtiyordu.

“Dolayısıyla muhafazakârların ilk yapması gereken şey zihinlerindeki tarihi ayırıştırmaktır. Yakup Cemil, Enver Paşa, Talat Paşa, Kara Kemal, Cemal Paşa gibileri, Osmanlı yerleşik düzenini temsil eden kişiler değil aksine onu sarsan, acımasızca şiddet kullanmaktan çekinmeyen ve ülkeyi kaosa sürükleyen kişilerdi. Üstelik bu insanlar, aldıkları eğitim, sahip oldukları ufuk gibi konularda da zaten hiçbir şekilde “Osmanlı adamı/idarecisi” olma vasfına sahip değildiler.

Ermeniler ve Türkler

.....Yakup Cemil'in Osmanlı Harbiye Nazırı'nı alnından vurmasından elli yıl geçmeden aynı zihniyet, ülkenin başvekilini 27 Mayıs sürecinde ipe göndermiştir. Bir ölçüde Cemal Paşa'nın Arap vilayetlerinde yaptıklarını, 12 Eylül rejimi Diyarbakır hapisanesinde yapmıştır. Bu yüzden muhafazakâr kitle, muhayyilesindeki resmi aydınlatmak ve Osmanlı ile İttihatçıyı ayırt etmek zorundadır. Muhafazakârlar, kökleri ve kimliği korumak adına bilmeyerek İttihatçıların cinayetlerini savunmak felaketine sürüklenmemelidir.

Bacık ayrıca Ermeni sorununun çok fazla bilinmeyen bir yönünü de vurguluyordu:

“Ölüm, sürgün gibi tartışmaların ötesinde yüz binlerce insanı ilgilendiren bu olayın ekonomi-politiği nedir? Yüzyıllardır bizimle yaşamış Ermenilerin arkada bıraktığı evler, araziler şimdi kimlerin elindedir? Ermeni meselesini vatan, millet edebiyatına irca edenler acaba meselenin ekonomi-politiğini mi örtmek istiyor?”

Bacık yazısının son bölümünde ise İslam'ın en önemli kurallarından biri olan “kul hakkını” hatırlatıyordu:

“İslam, mutlak bir adalet talep eder ve şartlar fırsat verdiği ilk anda mutlak adaletin tecelli etmesine yönelik bir evrimi emreder. Bu bağlamda en pazarlıksız belirleyici ilke ise kul hakkıdır. Aynı şekilde, Ermeni meselesinin kimlere hayat öpücüğü verdiği muhafazakâr akıl tarafından çok iyi hesaplanmalıdır.”

Bazı bölümlerini aldığım bu yazının açıkcası bir hayli tartışılacağını beklemiştim. Ama bildiğim kadarıyla Cengiz Çandar bir yazısında atıf yaptı.

Çok yakın zamanda yayınlanan bir yazısında da Ahmet Turan Alkan biraz alaycı şekilde Ermeni sorununa genel bakışı sorguluyordu:⁴ *“Ermenilerin birkaç gün içinde evlerini, mahallelerini, memleketlerini bırakıp gittiklerini sorgulamaz bu bakış açısı; sanki uzak akrabalarından âcil mektup almışlar da gitmek zorunda kalmışlar gibi steril bir kılıfla kaplıyoruz böyle bilgileri. Evet, çok da iyi komşulardı ama gitmek zorunda kaldılar, ah yazık...”*

Alkan “Ermeni Emvâl-i Metrukesi” konusunun yeterince araştırılmamış olduğundan yakınıyor, bu konudaki tek akademik çalışmaya ise ulaşamadığını belirtiyordu.

“...Yağma yok, 4 bin yıllık devlet, 2.500 yıllık ordu geleneği olan bir yerde, tehcir edilenlerin emvâli üzerine de elbette hüküm kurmuşuzdur; nitekim 14 Mayıs 1331 (1915)'de çıkarılan, “Vakt-ı Seferde İcraat-ı Hükûmete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-u Muvakkat”ta bu durumun “sırtı açık” kaldığı sonradan farkedilip aynı yılın 13 Eylül'ünde, “Ahar Mahallere Nakledilen Eşhasın Emval ve Düyûn ve Matlûbat-ı Metrûkesi Hakkında Kanun-u Muvakkat” yayınlanmıştır. Bu geçici kanuna göre tehcir edilenlerin borç ve alacakları resmi komisyonlar tarafından yönetilecek, paraları artarsa gittikleri yere gönderilecektir!..

Aa, “Ermeni Emvâl-i Metrûkesi” hakkında bugüne kadar bir, sadece bir çalışma yapılmış görünüyor. Dokuz Eylül Üniversitesi'nde iki yıl önce böyle bir çalışma yapılmış. Yüksek lisans çalışmasının adı: “Tehcirden Milli Mücadele'ye Ermeni Malları (1915-1922)”, yazarı Tayfun Eroğlu, 206 sayfa. YÖK'ün ulusal tez merkezi sitesinde çalışmanın kısa künyesi var, hatta PDF nüshasının amblemi bile var fakat açamadım. Biraz araştırdım, başkaları da ulaşamamış, yazarı tarafından belirli bir süreye kadar başkaları paylaşmasın diye olsa gerek ambargo konulmuş teze. Doğru mudur? ...”

Ermeniler ve Türkler

Yeni Şafak gazetesi yazarlarından Prof.Yasin Aktay 20 Mart 2010 tarihli Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan makalesinde Başbakan Erdoğan'ın "gerekirse kaçak Ermeni göçmenleri sınır dışı ederiz" sözlerini eleştirirken "Devlet ideolojisinin bindirdiği yükler iktidarı üstlenen iyi niyetlileri de baş etmeleri gereken en ağır bozucu etkiyi yapıyor" diye yazıyordu.⁵

"....Devlet adına konuşmayan, saf bir vicdan sahibi bir Erdoğan, en saf İslami referanslarına sahip bir Erdoğan "birilerinin günahının cezasını alakasız bir başkasına çektirme"yi bir fikir olarak bile olsa, aklının ucundan geçirir miydi acaba?"

Ermeni tasarısının başbakanın ve hükümetin şimdiye kadar geliştirdiği çizginin en çetin imtihanını oluşturduğu bu saatten sonra söylenebilir. Başbakanın kaçak Ermenileri sınır dışı etmekle ilgili düşüncesi telaffuz edildiği anda 1915 yılına ait Ermeni milliyetçilerinin işlemeye çalıştığı "tenkil-tehcir" algısını bir tür canlandırmış oldu. Bugün bunu yapabileceğini düşünmek ile geçmişte neler yapılmış olabileceğini birbirine pekiştirici bir argümanla bağlamak hiç de zor değil.

Doğrusu soykırımı Türkiye'ye itiraf ettirmeye çalışan uluslar arası siyasal aktörlerin karşısında daha soğukkanlı ve vicdanı asla elden bırakmayan bir yaklaşım üzerinde çalışmak gerekiyor....."

Böyle birkaç yazıdan genellemeci sonuçlar çıkarılabilir , bu yazılar resmi tarihten farklı düşünmeyen Muhafazakar kitlelerdeki değişimin bir işareti olabilir mi? Doğrusu emin değilim. Ancak söz konusu yazıları "Ermeni Sorunu" hakkında önümüzdeki dönemde çok daha farklı görüşlerin ortaya konulacağı ilk göstergeleri olarak görüyorum.

Bu konuda görüşlerimi daha önceki yazılarımda belirtmiştim. Kısaca özetlemem gerekirse Ermeni sorunu dediğimiz meselenin aslında, sosyal darwinist idealleri paylaşan , pozitivist, hemen hemen aynı dünya görüşlerine sahip, hatta yakın zamana kadar işbirliği içerisinde olan iki örgütün İttihatçılarla Taşnakların sivil halk üzerinden kanlı bir hesaplaşması olduğunu savunuyorum. Bu hesaplaşmanın sonucu ise sonucu ise iki milyona yakın Müslüman ve Hristiyan Osmanlı vatandaşının etkilendiği korkunç bir trajedydi.

Özellikle 1914 Ağustos'unda Erzurum'da yapılan Taşnak kongresine İttihat- Terakki temsilcilerinin de katıldığını , Talat Paşa'nın bilgisi dahilinde savaşa Osmanlı tarafında olurlarsa Taşnaklara Erzurum, Van ve Bitlis'in teklif edildiğini , bu toplantının günümüzde meseleyi anlatma iddiasında bulunan ne Türk ne de Ermeni kaynaklarında fazla durulmadığını ya da eksik anlatıldığını yazdığımı okurlarımız hatırlayacaktır. Nedense "resmi tarihçilerimiz" ne de "diyaspora tarihçileri" İttihatçı-Taşnak ilişkileri üzerinde çok fazla durmuyor.

"Ermeni Sorunu"na yaklaşımın, yurtdışı parlamentolarda yapılan oylamaları maç seyrederek gibi seyredip skoruna göre sinirlenmek ya da sevinmekten çok daha öte davranışlar gerektirdiği açık. Ayrıca "soykırım yapılmıştır" ya da yapılmamıştır gibi iki kutuplu bir tartışmanın sorunun anlaşılmasında son derece sığ ve yetersiz kaldığı da ortada. Neredeyse bir asır önce yaşanmış bir trajedyi daha soğukkanlı değerlendirmek gerekiyor.

Ek okuma: [İttihatçılar Taşnaklara Ne Önermişlerdi?](#)

Zabel'in Sızısını da Dindirecek Bir Arşiv Belgeniz Var mı? (Özlem Yağız)

Tarihçilerimiz pek sevdiler bu işi. Amerika'da pişer bize de düşer. Fena mı oldu? İlk çağ toplumlarının şamanları gibi her bir televizyon kanalı bir tarihçi yakalamış konuşTURuyor babam konuşTURuyor. Artık bir süredir gözden düşmüş resmi tarihin gurusu beyefendiler mi ararsınız, kesmeyelim de besleyelim mi düzeyinde espri yapmayı öğrenmiş hıh hıh hıhıhı diye gıdaklayanlar mı? Gün doğdu ya biz de gözlerinin içine bakıyoruz hazretlerin. Bakalım bu gece bu soykırım meselesini nasıl kataracaklar diye.

Bir ağızdan kestik sürdük ama hele bi sor; niye kestik. Sürdük ettik, ama sor bak; nedeni neymiş deyu konuşup duruyorlar. Fitik ameliyatına hazırlanan cool doktor tavırlarını takınmış adamlar, beyaz kenarlıklı poşetlere yerleştirilmiş fotokopi arşiv belgeleri elde, bir o kağıdı bir bu kağıdı haşır haşır karıştırıyor: "Bak bak 1895 aha da iki adet top resmi, bu da Hınçak militanları. Patriklik arşivleri şöyle, Amerikan arşivleri

böyle... Talat'ın hatıra defterindeki 1 milyondan 300 bin çıkar, ondan da 500 çıkar, hadi hatırın için şuradan buradan da 50 bin eklemiş olalım gördünüz mü bakın 1 milyon Ermeni değilmiş ölen; meğerse 300 bin kişi ölüvermiş. Sonra 500 e 1 ekle 200 çıkar 300 ekle gördünüz mü canım gidenler öyle 2 milyon falan değil, taşş çatlasa 1 milyon 200 bin..."

Ermeniler ve Türkler

Pes! Bütün kanıtlamaya çalıştıkları nedir biliyor musunuz, bizi inandırmaya ikna etmeye çalıştıkları: Selim Deringil gibi Taner Akçam gibi tarihçiler diyelim ki işkembeyi kübradan atıyorlar olsun. 1895 lerde falan hiç de öyle Hamidiye alayları, köylüler falan katliam yapmamış, köylerden kız kaçırmamış, Ermeni mallarına konmamış olsun, hadi Halaçoğlu haklı olsun bütün katliamları Hınçak çeteleri Zeytun'da, Van'da, Diyarbakır'da yapmış olsun hatta Ermenilerin öldürüldüğü katliamları bile! Bu durumda biz vicdanen şuna ikna olmalıyız ki Bursa'da, Kütahya'da, Yozgat'ta, Siirt'te, İstanbul'da, Kayseri'de, Ordu'da milyonlarca Ermeni'yi toplayıp binlerce yıldır yaşadıkları topraklardan sürmeye hakkımız vardı. Yolda ölen(dürülen)ler de, pek onlardan bahsetmeyi sevmiyoruz ama vaka-yı adiyeden bir takım şanssız olaylar. Hem biz de katledilmedik mi Balkanlarda? Hem Osmanlı parçalanmamak için meşru müdafaa yapmıyor muydu?

Resim: Tehcirden sonra Kudüs'e götürülmüş yetimler

Devleti Ali'nin dağılması adına Halaçoğlu'nun en iyimser rakamlar ile 300 bin bulunduğu katledilen insan sayısına bakıp bu soykırım değil, katliam değil müdafaadır, vatan savunmasıdır argümanına he diyenler Srebrenitza'da Yugoslavya'nın parçalanmaması adına savaştan Sırbistan katlettiği 10 bin civarı sivil insan için Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından soykırımdan doğrudan doğruya Sırbistan sorumlu tutulamaz kararı verildiğinde ne düşünmüşlerdi acaba. Devleti Ali'nin bekası için her türlü zalim savaş stratejisinin uygulanabileceğini düşünenler bir an durup Bosna'yı, Çeçenistan'ı, Doğu Türkistan'ı tartmalı vicdanlarında. Eğer hala normaldir diyebiliyorsak zaten ver elini 40 bin cenazenin kalktığı Kürt coğrafyası da diyebiliriz.

Sürekli ve sürekli tekrar ettikleri bir diğer argüman bizler de Balkanlarda, Kafkas Cephesinde çok kayıplar verdik. Girit'ten sürülüp kovulduk. Peki ne zaman bir milletin çektiği acılar başka bir millete acı çektirmek için meşru bir sebep oldu. Holokost'un acıları da acaba katledilmiş Yahudi halkının gidip Filistinlileri sürmesi ve katliam yapması için bir sebep miydi.

Ermeniler ve Türkler

Ha sonra ne diyor devamında Yusuf Halaçoğlu, Murat Bardakçı gibi tarihçiler Atatürk'ün, Mahmut Esat Bozkurt'un da Türk olmayan halklar hakkında onların bu ülkede yerlerinin olmadığına dair, tek haklarının köle olma hakkı olduğuna dair beyanatlar vermesi normalmiş. Çünkü bir savaştan çıkmışız hem de o dönemde Hitler gibi Musolini gibi insanların çok daha ağır lafları varmış. İyi de değerli tarihçim, bugün Hitleri herhalde Avrupa'da bir avuç faşist dışında kimse ulu önder, tartışılmaz kahraman falan ilan etmiyor. Hitleri koruma kanunu falan da çıkarmıyor değil mi ya. Bu tür demeçlerine kısaca tek bir isim veriliyor faşizm! Standardı bu kadar da düşürmeyelim. Sonra Kemalistleri bile kızdırırsınız maazallah...

Açgözlü bir cenaze levazımatçısı tavrı ile atalarının cesetlerini sayıp çıkan rakamlar üzerinden toplama çıkarma yaptığımız insanların hakkını hukukunu Irak'ta, Afganistan'da milyonlarca insanın ölümüne sebep olan, burkalı şalvarlı insanların kanlarını böylesine helal kabul etmiş bir ülke ne kadar savunur, 2000 yılından beri Filistin'de 2500 den fazla çocuğun katili olan İsrail'e tüm dış yardımlarının %30 unu aktaran çirkefler parlamentosunun aldığı soykırım kararı kimin ne kadar acısına şifa olur bilinmez ama eğer gerçek manada vicdan, ahlak, hatta iman denilen şeyi taşıyorsak Türkiye Halkının dönüp diasporada yaşayan Ermenilerin acılarını görmeye, içten bir üzüntü ile kucaklamaya ve helallik dilemeye ihtiyacı var. Bunun da ötesinde Türk Devletinin bu konuda ciddi, gönül alıcı ve samimi adımlar atması şart. Üstelik müze olarak açılmış, haçsız, yılda bir turizm kapsamında dinsel törene (ne demekse) izin verilmiş, Ahtamar'dan bozma Akdamar (kilisemsi) müzesi gibi olmayan samimi adımlar. Bunu Amerika, İsveç şu bu istiyor diye değil bir hakkı iade edebilmek için ve insan olma sorumluluğuna sahip olduğumuz için yapmaya ihtiyacımız var üstelik.

Resim: Kürt Şarabin aşireti, Nisibin(?) -Demir Kapı arasındaki yolda 7 Ermeni kadını rehin almışlar. (The Kurdish Sharabin tribe, which held seven young Armenian women captive, on the route between Nisibin and Demir Kapu.)

Diaspora diaspora diye ödümüzü patlatıp durdukları şeytan değil. Onlar benim babamın babaannesinin bir sabah vakti derdest edilip meçhule gönderilmiş, ölene kadar ağlayarak anlattığı

Ermeniler ve Türkler

komşularının torunları. Birçok arkadaşımın zorla evlenilmiş anneannelerinin babaannelerinin kardeş, akraba ve hısımları. Ya da bir gece vakti hikayesi ile facede karşılaşmış boğazıma bir şeyleri düğümleyenlerden biri. Zabel belki de:

Zabel'in babasını 1915'de sürgüne giderken yolda bir Kürt köylüsü annesinin elinden çekip almış, yıllarca dağlarda çoban olarak çalıştırmış, sonra da bir gün bir subaya satmış (şaşırdık mı yoksa evet satmış!).

Şöyle anlatıyor hikayenin gerisini Zabel:

*"... Babam annesini bir daha görmemiş. Dağlarda çobanlık yaparken kendisi gibi aynı kaderi paylaşan aynı yaşlarda bir Ermeni çocuğuyla tanışmış ve birbirlerinin parmağını kesmişler ve akan kanı içerek kan kardeşi olmuşlar. Ben 1970 yıllarına kadar amcam olduğunu sanırdım o kişinin. Babam o tarihe kadar her şeyi benden saklamıştı. Sebeplerini belki anladınız... Rahmetli Hrant Dink, kardeşleri Yervant ve Hosrov ile aynı okulda okudum, aynı masalarda yemek yedim, beraber güldük beraber ağladık. İlkokuldan sonra Lübnan'a göç ettik. Tuzla kampını duymuş olmalısınız. O binaların temellerinden çıkan topraklarla yol yapmıştık denize gitmek için. **O kamp da gitti elden...**"*

Resmi tezin savunucusu tarihçilerimiz son günlerde hep aynı türküyü çığırıyor: Tarihçiler komisyonu kuralım, şuradaki arşivleri inceleyelim, buradakilere bakalım. Küflenmiş yüz binlerce sayfayı karıştıralım göreceksiniz, kanıtlayacağız ne kadar haklı olduğumuzu.

O sayfaların bu ülkenin her bir köşesine acı hatıralarını bırakmış Zabel'in babası ve diğer tehcir kurbanlarına bir faydası yok biliyorum. Ama merak ediyorum kurulması istenen tarih komisyonu "o da gitti elden" cümlesiyle içimde sızı bırakan Zabel'in ve onun gibi milyonların yüreğinde bir yerlere degecek, tüm yaşadıkları için bir teselli verebilecek mi?

Cevabı evet değilse bu sorunun bırakın bari bizler bildiğimiz gibi helalleşelim.

Zira kimse kusura bakmasın bu adamı ben öldürmedim, malını mülkünü ben yağmalamadım, karısını kızını köle pazarlarına ben düşürmedim. 95 yıldır arka bahçede sakladığınız cesedini de taşımanıza ben yardım etmeyeceğim!

Bediüzzaman ve Ermeni soykırımı meselesi

S- Gayr-ı müslimlerle nasıl eşit olacağız?

C- Eşitlik; fazilet ve şerefte değildir, hukuktadır. Hukukta ise şah ve geda birdir. *Acaba bir şeriat ki karıncaya ayak basmayınız dese, onu işkenceden men ederse, nasıl benî-Âdem'in hukukunu ihmal eder? Kellâ!* Biz gereken uygulamayı yapmadık. Evet, İmam-ı Ali (r.a.)'nin bir Yahudi ile muhakemesi ve iftihar vesileniz olan Salâhaddin-i Eyyubî'nin fakir bir Hristiyan ile mürafaası sizin şu yanlış düşüncenizi düzeltir, zannederim.

S- Ermeniler zimmîdirler. ehl-i zimmet, zimmettarlarıyla nasıl eşit olurlar?

C- Kendimizi dev aynasında görmemeliyiz. Kabahat bizde. Tamamen zimmetimize alamadık, bihakkın "adalet-i şeriatı" gösteremedik. Şeriat dairesinde, hukuklarını, despotizmin kötü yöntemlerini kullandığımız için koruyamadık; sonra da istedik, kuvvetimiz kalmadı. Ben şimdi Ermenilere bir nevi zimmî-i muahid nazarıyla bakıyorum.

S- Ermeniler bize düşmanlık edip, hile ve hıyanet ediyorlar. Nasıl dostluk üzerinde ittifak edeceğiz?

C- Düşmanlığın sebebi olan siyasi baskılar bitti. Tahakkümün ortadan kalkmasıyla dostluk hayat bulacak. **Size bunu kat'iyen söylüyorum ki, şu memleketin saadeti ve selâmeti Ermenilerle ittifak ve dost olmaya bağlıdır.** Fakat mütezellilâne dost olmak değil, belki izzet-i milliyeyi muhafaza ederek, musalâha elini uzatmaktır.

Ermeniler ve Türkler

Bir şey söyleyeceğim: Varsayalım ki, Ermeniler birden sahife-i vücuttan silinsin. Böylesi bir düşmanlığın size zarardan başka ne faydası vardır. (1913'te sarf edilen bu sözlerden açıkça anlaşılabilir ki; İttihatçılar, 1915 olaylarından çok önce, Ermenilere yönelik toplu katliam fikrini, Kürtler arasında yaymaya başlamışlardır.nt/muh.zinar) Halbuki, Âdem* zamanından,2 yolda arkadaşlık eden bizimle gelmiş büyük bir unsurun zevali değil, belki küçük bir kavmin mahvı dahi 1 'dir. Ömerdılan* kabilesi bin senedir yine Ömerdılan'dır.

Hem de onlar uyanmışlar; siz uykudasınız, rüya görüyorsunuz. Hem de milliyetçilik fikriyle birlik kazanıp güçlenmişlerdir; siz,ayrılıklar yüzünden etkisizsiniz. Hem de galebe etmek istiyorsanız; onların sizi mağlup ettiği silah ile, yani akıl ile, milliyet fikri ile, ilerlemecilik eğiliminizi güçlendirmek suretiyle, hukuk ve adaletin aranızda yükseltilmesi ile mağlup edebilirsiniz.

Bence şimdi kılıç vuran, o kılıcın aksi döner, yetimlerine dokunur. Şimdi galebe kılıç ile değildir. Kılıç olmalı, lâkin aklın elinde.

Hem de dostluğun sebebi vardır. Zira komşudurlar. Komşuluk, dostluğun komşusudur. Hem de onlar uyandılar, dünyaya yayıldılar, terakkiyat tohumlarını topladılar, vatanımızda ekecekler. Bizi medeniyete mecbur, terakkiye ikaz, bizdeki fikr-i milliyeti hüşyar ediyorlar.

İşte şu noktalara binaen, onlarla ittifak etmek lazımdır. Hem de bizim düşmanımız ve bizi mahveden, cehalet ağa ve oğlu zaruret efendi ve hafidi husumet beydir. Ermeniler bize düşmanlık etmişlerse, şu üç müfsidin kumandası altında yapmışlar.

kaynak:içtimaidersler/münazarat

<http://www.gazetekurd.net/index.php/yazar-nviskar/said-nursi/4787-ermeni-soykirimi-meselesi>

Hrant abimi andım (Garabet Orunöz)

Tuzla'dan önce Gedikpaşa da bir kilisenin alt katında yatakhane ve yemekhaneden ibaretti ikametgahımız. Bir minik top sahamız bile vardı. İşte buranın adı da Joğovaran'dı.

Joğovaran; kelime anlamı, toplanılan yer olduğunu çok sonraları öğrendim. Burada hiyerarşik bir düzen değil, aile düzeni vardı. Görevlilerimizden erkek olana, baba anlamına gelen "hayrig", bayan olanına ise, anne anlamına gelen "mayrig" diye hitap ederdik. Benim hatırladığım ilk hayrig; Aleksan'dır, ilk mayrig ise; eşi Vartanuş'tur. Aleksan hayrigten önce de; Agop ve eşi Yerçanik mayrig kısa bir süre görev yapmışlar.

Kız kardeşlerimizin bir kısmının kaldığı yer, İncirdibi Ermeni Protestan okulunun yanındaki binaydı, 1968'de Mardin ili, Silopi ilçesi mezrasında yaşayan Varto aşiretinden katılımlar olunca, nedendir bilmem ama çok sevinmiştim. O zaman Joğovaran'ın mutfağının karşısında, kiler olarak kullanılan bir odayı da kızların kalması için düzenlemişlerdi. Artık kilisenin altındaki evimizde,

kız kardeşlerimizle birlikte kalıyorduk. Banyoyu ayrı günlerde fakat üç tane olan tuvaletleri ve lavaboları birlikte kullanıyorduk.

Joğovaran'a ilk geldiğimde Aleksan hayrig vardı, kalın sesli, olgun ve de gerçek babacan davranan bir görevliydi. Yetimliğimizin farkındaydı, sevecenliği de ondandı sanırım. Zaten ağabeylerimiz de vardı, işte tam da burada ilk farkına varmıştım; Malatyalı oluşumun. Hrant Dink abim ile ilk göz ve sesli temasımın oluşu, kulaklarımda hala yankılanır. İlkokula gideceğim ilk gün, tüm şaşkınlığımla sağa-sola bakınırken, Onun sesini duydum. "Benim yontulmamış Malatyalım, sende sıraya geçsen de gitsek". Beşinci sınıfa gidiyordu. O zaman büyük ağabeyler sırayla her sabah küçükleri ikişerli sıra halinde, okula götürürlerdi. Akşam da aynı şekilde geri getirir, yemekten sonrada derslerimizle de ağabeylerimiz ilgilenirdi. Küçükleri; dersleri bittikten sonra ayak yıkamaya sonrada yatmaya yine,

Ermeniler ve Türkler

haftanın sorumlu abisi götürürdü.

Joğovaran'da bir gün; sabah kalktıktan sonra, el-yüz yıkama, kahvaltı. Kahvaltı sonrası diş fırçalama, sabah ayini için üst katta bulunan kiliseye çıkılır, tahminen 15 dakikalık bir dua faslından sonra, tekrar aşağıya inilir,(bez torbadan yapılmış) çantalar alınır, kilise kapısının önünde ikişerli sıra oluşturulup okula gidilir.

Haftada iki gün, Çarşamba ve cumartesi günleri banyo vardı. Berberliğimizi büyük ağabeylerimiz yapardı, saç modelimizin ismi "alabulus'tu". Yemeklerimizi yapan mayrig, çamaşırlarımızı da yıkardı.

Herkesin bir kirli torbası ve kıyafetlerinin üzerinde işlenmiş numarası vardı. Aynı numaralar yatak baş uçlarında da vardı. Yıkanmış kıyafetlerimiz ütülenip torbalandıktan sonra, büyükler tarafından ranzalarımıza asılırdı. Düğme ve söküklerimizi genelde büyük ablalar dikerdi. Benim söküklerimi "Dzağık"= Çiçek bacı dikerdi.

Pazar günleri; sabah uyandıktan sonra el-yüz yıkanır ve kısa bir şükür ayini için üst katta bulunan kiliseye çıkardık. Bu esnada alt katta sabah kahvaltımız hazırlanırdı. Ayinden sonra kahvaltıya inerdik. Pazar günleri kahvaltılarımızda sana yağı ve reçel olurdu. Sana yağı kağıdını atmazdık, ayakkabılarımızın parlaması için kağıtla cila yapardık. Yemekten sonra Pazar özel kıyafetlerimizi giyer, şükran duası ve ayini için tekrar kiliseye çıkardık. Bu süre bana uzun gelirdi. Yaklaşık birbuçuk saat süren ayinden sonra, bahçeye çıkardık. Büyüklerin yardımcı olmasıyla hazırlanan masalara, ellerimizi yıkayıp sıra ile geçerdik. Haftanın en güzel ve tek etli yemek günü olmasından dolayı, Pazar öğlen yemeklerini çok severdik. (Et, süt, yoğurt, peynir, yumurta, sebze ve meyvalarımızın büyük çoğunluğunu Tuzla'daki Kampımızın bahçelerinden elde ederdik.) Öğlen yemeğinden sonra bahçede sohbetler, ziyaretçileri gelenler bir köşede dertleşir. Şimdilerde çok ufak görünen bahçede; yakar top, misket, futbol ve voleybol oynardık. Yerimiz dar ama yüreğimiz oldukça genişmiş, şimdi anlıyorum. Saatlerin 16.30 civarlarına yaklaştığında, "nakhinrik" sırasına girerdik. Bu yemek öncesi anlamına gelen; genelde bir dilim ekmek üzerine sürülmüş kaymak, (üzerine şeker dökülmüş) olurdu. Futbol oynayarak tüketilen enerjimizin geri kazanımı için iyi gelirdi. Nakhinrik sonrasında, yarım saat süren, bir kısa akşam ayinimiz daha olurdu. Pazarın bittiğini bu ayinden sonra daha iyi anlardık. Ziyaretçiler gider, ağlayanlar ağabeyler tarafından teselli edilir. İlgi ve alaka görmek için olsa gerek; bazen bende ağlardım.

Üç yıl oldu vurduğunuza ve ben hala ağlıyorum. Yirmi yedi yıldır da "EL KOYDUĞUNUZ" Tuzla Ermeni Kampı yanlızlıktan ağlıyor. Ya geri verin, ya da yıkın. Hrantımızı öldürdünüz ama, insanlık ve birlikte yaşayabileceğimiz, kardeşlik umutlarımızı yeşerttiniz. Kimbilir; burayı da yıkarsanız, belki daha güzel Yetimhane inşaa etme duygularımızı kamçılamiş olursunuz. Ruhun ışıklar içinde olsun Hrant abi.

*Hrant, Garabet, Harut, Kevork, Varujan, Antranik
Juzla Kampı 196.*

2 [?]

Yasak Demirden Gömlek Gibidir Bir Gün Paslanır, Dökülür (Garabet Orunöz)

19 yıldan sonra, 25 gün önce ikinci defa Malatya'ya gittim. Malatya'ya gidip de, benim için özellikle Ermeni Mezarlığına uğramamak olmaz. Mezarlığımızda bekçi olmasına, etrafının duvarlar ve bu duvarlarının da üstünde demirler olmasına rağmen, gecekondulaşmış olan çevrenin çocukları "MEZARLIĞIMIZA" bilinçli olarak ve özellikle "TAHRİP ve MEZARLARA PİSLEME" görevi ile gönderilip, mezarlık görevlilerine de "SÖZLÜ TACİZ"de bulunuyorlar.

Mezarlık görevlisinin söylediği, kendisine söylenen şu sözlere dikkatinizi çekmek isterim. "Sana mı kaldı GAVUR mezarlığını korumak" Malatya'da "Gavur" mu? Kaldı ki burayı bekliyorsun.

Tüm amaçları, görevliyi tedirgin ve rahatsız edip oradan uzaklaştırmak ve zamanla mezarlığı da işgal etmek. (yaklaşık 8.5 dönüm alan)

Ermeniler ve Türkler

Hazır gitmişken; ana ve babamın mezarlarının etrafına üç kök kara üzüm fidanı diktim (uzun ömürlü oluşundan ve susuz da yetişebildiğinden) gelen-gideni olmasa da üzümün hatırına kuşlar uğrarlar diye, diktim. Fidanları diktiğimizi seyreden çocuklar, ertesi gün gizlice mezarlığa girip üç kök üzümü de söküp mezarlıktan dışarı götürmüşler, görevli son anda demirlerden dışarı çıkarlarken görmüş. Bir şey söyleyemiyoruz, bir yere şikayet edemiyoruz, resmi makamlardan ilgilenenimiz yok diyor.

Bunun haricinde anlatacağım bir olay daha var ki; Malatya'ya 110 km mesafede, bir köyde anamın yadigarlarını da bu yaz buldum, dayım ve teyzem. Bir tam gün yanlarında kalarak 45 yıllık hasreti dindirmeye çalıştım, ama dinmedi. Dayımdan kardeşleri hakkında bir şeyler anlatmasını özellikle de anam hakkında anlatmasını istedim. Dayım ise köyde ölen erkek kardeşinin hakkında konuşmayı tercih etti.

En küçük dayım 40 yaşında rahmetli olmuş, ve köyde camiden namazı kılınıp tek olan köyün mezarlığına doğru yola çıktıklarında, köyün sünnilerinden bir gurup, ellerinde sopalarla yollarını çevirip, "BU KEFEREYİ" bizim mezarlığımıza gömemezsiniz, ölülerimizi huzursuz edemezsiniz deyip, köyde ölen "İLK DÖNME"yi gömdürmemişler. Dedem ve dayılarım, kardeşlerini alıp mezarlığın tam karşı tepesine tek başına gömmüşler. Zamanla rahmetli olan "DÖNME"ler de Sünnilerden çekindiklerinden, ölülerini dayımın yanına gömmeye başlamışlar.

Bir- iki derken çok kısa bir zaman da, dayımın yanı dolmaya başlamış. 15 i geçen mezar sayısını gören muhtar, devlete haber vermiş. Köyümüzde böyle bir olay yaşandı, sonucunda da köyde ikinci bir mezarlık oluştu. Şimdi köy halkından dönmeler tedirginliklerinden dolayı ölülerini buraya gömüyorlar.

İşte yıkıldığım an; bu haber üzerine devlet karayollarından bir dozer gelip 15 i aşkın mezarı darmadağın eder, buradan yol geçecek der, bir kemik dahi almalarına müsaade etmeden, bir yol uzantısı süsü veriler ve aynen öyle de bırakıp giderler. 40 senedir o yol aynı şekilde yarım duruyor.

Bu olaydan sonra camideki ilk cumaya tüm köy halkı hoparlörle davet edilir. Verilen vaaz sonrasında köyde, namaz kılmayan kimsenin olmadığını söyler hoca efendi, dolayısıyla namaz kılan herkesi aynı yerde gömmek gerektiğinden dem vurur.

O gün, bu gündür de, köyde tek mezarlık oluşmuştur. "DAYIM" da komşuları için namaz kıldığını söyler, hocanın iş için şehre gittiğinde de yeğenim namaz kıldırır, gönüllü olarak, lakabı da "GAVUR İMAM"dır. Yazıyı çok uzattım, anımı ve huzursuzluğumu paylaşmak istedim.

Garabet Orunöz
(Kasim'09)

not; Anamın mezarına diktiğim kara üzüm fidanları, söküldüler. Yakında tekrar gideceğim, bu sefer gece karanlıkta dikeceğim, kimseler görmesin de gelip sökmesinler diye, üstelik üç kök de değil, mezarlığın her tarafına on ya da onbeş kök, artık fidanlıkta ne miktarda bulabilirsem, badem (çağla) ve kara üzüm dikeceğim, bunlar su istemezler, dikeceğim fidanlardan bir tanesi bile kök tutarda meyva verirse, o üzümleri söktürenlerin çocukları da toplayacak olurlarsa, belki dikmedikleri fidanların faydasını görünce, çocuklarına sökmemeyi de öğütlerler, kimbilir?

* Garabet Orunöz beş yaşında annesini kaybettikten sonra Hrant Dink'in yetiştiği yetimhane olan ve günün birinde sorgusuz sualsiz ellerinden alınan Tuzla yetimhanesine getiriliyor. O günlerde birkaç

Ermeniler ve Türkler

yaş daha büyük olduğu Garabet'i ilk olarak Hrant Dink karşılıyor yetimhanede. "Gel bakalım buraya yontulmamış Malatyalı diyerek". Garabet Orunöz'ün Malatya'da dayısından duymak istediği hikaye beş yaşında kaybettiği annesinin ve o yıllarda koparıldığı ailesinin diğer fertlerinin hikayesidir. Yuvasının ikinci kere darmadağın edilişi Atlantis ismini verdikleri Tuzla yetimhanesinin ellerinden alınışı ile olur. Garabet hala köklerinin kimliğinin izine düşüyor usanmadan. En geç ayda bir yetimhanesinin işgal edilmiş, beş parasız müteahhitlere peşkeş çekilmiş topraklarına gidiyor. Harabe haline gelmiş binalarını seyrediyor, küçücük bir çocukken elleri ile diktikleri meyve fidanlarından arta kalanları arıyor. Ve şimdilik sadece biriktiriyor. Bir gün bizlerle paylaşmak üzere.

[Davacıyım Ey İnsanlık!... \(Hrant Dink\)](#)

Aldılar bir sabah biz 13 çocuğu... Gedikpaşa'dan yürüyerek Sirkeci'ye... Oradan vapurla Haydarpaşa'ya... Haydarpaşa'dan trenle Tuzla İstasyonu'na... İstasyondan da bir saat yürüyerek, göl ile denizi kenarlayan geniş ve uçsuz bucaksız düz bir araziye götürdüler. O zamanın Tuzla'sı bugünkü gibi zenginlerin ve bürokratların villalarıyla dolu bir mekân değil... İnce kumlu, bakir bir deniz kenarı ve denizden kopma bir göl parçası... Uçsuz bucaksız arazide bir iki ev, tek tük incir ve zeytin ağaçları ve hendek kenarlarına serpilmiş dikenli böğürtlen çalıkları...

Bir de bizim kurduğumuz Kızılay çadırları...

8 ila 12 yaş arası biz 13 çelimsiz için yazları Gedikpaşa Yetimhanesi'nin beton bahçesine mahkum olma sona ermişti...

Ailelerimizi, yakınlarımızı ancak geceleri uzaklarda, parlayıp sönen kent ışıklarını izlerken anımsıyorduk. Yere düşmüş ve üst üste yığılmış yaşlı yıldızlara benzetiyorduk kent ışıklarını.

Üç yıl şafak vakti kalkıp, gece yarılarında dek çalışarak kamp binasını tamamladık. En kısa boylularımızdan biri olan "Kütük" (Zakar'a böyle hitap ederdik) bir başına çimento torbasını kucaklayıp çatıya kadar çıkarabiliyordu. Geceleri uykuda yorgunluktan altımıza işerdik.

Ermeniler ve Türkler

Sekiz yaşımda gittim Tuzla'ya. Tam 20 yıl oraya emek verdim. Eşim Rakel'i orada tanıdım. Birlikte büyüdük. Orada evlendik. Çocuklarımız orada doğdu... 12 Eylül'den sonra kampımızın müdürünü "Ermeni militan yetiştiriyor" suçlamasıyla içeri aldılar. Haksız bir suçlamaydı. Hiçbirimiz Ermeni militanlar olarak yetiştirilmemiştik. Başsız kalan kampın ve yetimhanenin kapanmaması için görevi bu kez ben ve oradan yetişen arkadaşlarım üstlendik.

Ama bir gün elimize bir mahkeme kağıdı tutuşturdular...

"Siz Azınlık kurumları yer satın alma hakkına sahip değilmişsiniz! Biz zamanında size izin verirken yanlış yapmışız. Artık burası eski sahibinin olacak."

5 yıl süren direnişimize rağmen yenildik... Ne yapalım ki karşımızda devlet vardı.

Şikayetim var ey insanlık!...

Bizi, yarattığımız uygarlığımızdan attılar.

Orada yetişmiş 1500 çocuğun alınterinin üstüne oturdular. Bizlerin çocuk emeğini gaspettiler. Orayı tekrar yoksul çocuklar için bir yetimhane yapsalardı, kimliği ne olursa olsun, yoksul ya da özürlü çocuklar için kamp olarak kullansalardı, hakkımı helâl ederdim. Ama bu şekilde emeğimi helal etmiyorum.

Ve artık bizim yarattığımız "Tuzla Yoksul Çocuk Kampı" mız, bizim "Atlantis uygarlığımız" şimdi bir harabe...

Çocuk cıvıltıları çekilince suyu da çekilmiş kuyunun... Binanın omuzları düşük... Toprak çorak... Ağaçlar küskün...

Benim isyanımın pike uçuşları ise, binbir özenle yaptığı yuvası bir darbeyeyle yok edilmiş kırlangıcınki kadar keskin...

Lakin çaresiz...

AKP'nin Çiçek Meselesi (Ufuk Coşkun (SİVİL DÜŞÜNCE))

Takıntılı, şüpheli, milliyetçi ve patavatsız... Dışlayıcı, özeleştirici kültüründen yoksun, ifade özgürlüğü karşıtı, antidemokratik ve baskıcı... Tektipçi, devletçi, otoriter ve bürokrat. Farklı iktidarların vazgeçilmez adamı. Bütün bunları bir araya getirdiğinizde ortaya Cemil Çiçek çıkıyor. Bir ara Ermeni konferansı için “arkadan hançerliyorlar” demişti şimdide DTP için “Ermenistan sınırına dayandılar” diyor. Yani kendisine oy vermeyen vatandaşlarına işbirlikçi ilan ediyor. Bu ifadelerin ETÖ'nün kararlılıkla üzerine gidildiği ayrıca Ermenistan'la ilişkilerin normalleşmeye başladığı bir dönemde sarf edilmiş olması düşündürücü değil mi? Bu denli bir dışlama ve ötekileştirme dünyada kaç hükümet yetkilisine denk gelir. Bu ülkenin insanları Cemil Çiçek gibi siyasetçilerin ürettiği böylesi korkuya ve dışlamaya dönük vehimler yüzünden yıllarını çatışarak geçirmediler mi?

Bu tür korku ve ötekileştirme politikaları yüzünden yıllardır insanlar birbirlerinden nefret ettiler bu ülkede. Kendisi gibi olmayı dışlayan, ötekileştiren, belirli bir kesimi alenen düşman olarak gösteren zihniyet şüphesiz darbeci bir zihniyettir. Her gün önümüze konulan belgeleriyle bir Ergenekon anlayışdır. Bu ülkenin insanı bunun acı örneklerini geçmişte çok yaşadı. Bir hükümet yetkilisi nasıl oluyor da onca geçmiş tecrübeye rağmen bu denli ayrımcı bir dil kullanabiliyor. Ergenekon'un tezgâhına bu kadar mı kolay düşülür. Kullandığı dil kutuplaştırıcı bir o kadar da kışkırtıcı. AKP'ye ve özgürlükçü kanada bundan daha fazla zarar verilemezdi. Böyle bir açıklamanın bir hükümet yetkilisi tarafından yapılmış olması ayrıca biz demokratların vicdanını sıplatmıştır. Merhum Muhsin Yazıcıoğlu 12 Eylül'de yaşanan o büyük trajedileri anlatırken ısrarla böylesi durumlardan ders alınması gerektiğini vurgulardı. Anlaşılan o ki; Sayın Cemil Çiçek geçmişte yaşananlardan hiç ders almamış.

Ermeniler ve Türkler

Cemil Çiçek'in seçim kazanamadığı bir bölgenin insanını daha doğrusu kendi halkını işbirlikçi olarak gösterme gayreti anlaşılır bir tavır değildir. Oysa Türkiye'nin bütün illerinde yaşayan insanlar bizim insanımızdır, bu toprağın insanıdır. DTP demokratik bir ortamda yapılan bu seçimlerde AKP'ye karşı üstünlük sağlamıştır. Bu durumda bir hükümet yetkilisinin tavrı o bölgeyi güvenlik açısından tehlikeli bulmak değil bizzat DTP'li belediye başkanını tebrik etmektir. Çünkü demokratik kültür bunu gerektirir. Yani demokratik kültür kışkırtmayı değil tebrik etmeyi öngörür. Bir ilde oy kaybedilmişse eğer bunun faturası o bölgenin insanına kesilmemelidir. Yapılması gereken bu oy kaybının nedenleri üzerinde düşünmek ve bir sonraki seçimde yeni stratejiler geliştirmektir.

Sayın Çiçek'te doğu bölgesinde kaybettiği oyların hesabını bölge halkından soracağına oturup bunun nedenleri üzerinde düşünmelidir. Başından beri bir türlü suskunluğunu bozmayan, bölge insanıyla iki kelime olsun Kürtçe sohbet etmeyen, onların bir bardak çayını içmeyen, önemli meselelerde hiç konuşmayan AKP'nin Kürt milletvekillerine sormalıdır bu düşüşün nedenini... Ancak Cemil Çiçek bunu yapmadı bir centilmen gibi davranmadı. Hırçınlaştı ve içindeki devasa devletçi ruhu açık etmeyi tercih etti. Ermenistan sınırına dayandılar ifadesiyle bir taşla iki kuş vurmaya yeğledi. Şimdide kalkıp özür dileyeceğine bu kişisel bir yorumdur, herkes bana saldırmaya başladı demeyi uygun görüyor.

Bu ülkede artık kimse "Ya sev ya terk et" türünden ya da "sınıra dayandılar" gibi ayrımcılığı körükleyen ve ETÖ'nün işine yarayacak söylemlerle siyaset yapmamalıdır. Bunun faydadan çok zarar getirdiği artık bilinmiyor mu? Kendi gibi olmayana düşman olarak gösterme zihniyeti ancak ve ancak tektipçi, baskıcı ve otoriter rejimlerde görülür. Bizler 2009 Türkiye'sinde artık korkularından arınmış, hukukun üstünlüğüne inanan, demokrasiye ve özgürlüklere açık cesur siyasetçiler istiyoruz.

Cemil Çiçek bu gidişle AKP'ye daha çok zarar verecektir. Başbakan iş işten geçmeden Çiçek'i devre dışı bırakmalıdır. Öyle bir zaman gelir ki, öylesine kritik bir döneme denk gelinir ki, Ergenekon bütün ağırlığıyla partiye öyle bir çöker ki, tamda böylesi kötü bir zamanda birde bakmışsınız Cemil Çiçek 40-50 arkadaşıyla birlikte partiye yollarını ayırdığı açıklamasını yapıyor. Ve kutsal devlete olan bağlılığını bildiriyor. Bu mümkün değil mi? Olamaz mı? Bence bu riske değmez. Başbakan Çiçek'in açıklamasını olumlu bulmadığını kendisinin öyle düşünmediğini açıkça ifade etti. Nihat Ergün'de Çiçek'i eleştirdi. Kuşkusuz doğru olanı yaptılar. Bu eleştiriler sıklaşmalıdır. Cemil Çiçek partiyi daha fazla yıpratmadan istifası istenmelidir. Yoksa AK Partinin bütün emekleri başta Ergenekon olmak üzere hepsi tarihe karışabilir.

Cemil Çiçek böyle açıklamalar yaptığı sürece, 301.'in önünde bir kale gibi durduğu sürece, Kürtleri ve Ermenileri düşman görmeye devam etti müddetçe AK Partinin başta sivil anayasa olmak üzere özgürlükler yolunda sürekli elini zayıflatacaktır. Bu süreçte herkes Cemil Çiçek'i sorgulamalıdır. En azından şu basit soruyu birbirlerine sormalıdır. Kimdir bu Cemil Çiçek?

Kafalara Mayın Döşemek (Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu)

Kaynak: www.evrensel.net

Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlatılan “Sarı Gelin - Ermeni Sorununun İç Yüzü Belgeseli” Milli Eğitim Müdürlüğü yazısı ile 2008’de okullara gönderilmiş. Bu ne bir belgesel, ne de eğitsel malzeme. Ama okullarda gösterilmesi istenmiş ve gösterilmiş.

Genelkurmay senelerdir web sitesinde bu konuya yer verdiği için belki bir DVD yaptırtması şaşırtıcı olmayabilir. Yine de sormak gerek: Dünyada başka hangi ordu sitesinde böyle konulara yer veriyor; bu gibi konularda DVD hazırlanması ve okullara dağıtılması ile uğraşılıyor?

Kimin fikri?

Anlaşılan karar yukarıdan, MGK bünyesindeki bir birimden geliyor. Okullara gönderilen yazılarda DVD’nin öğrencilere uygun saatlerde izlettirilmesi; bir sonuç raporu yazılması ve 27 Şubat mesai bitimine kadar gönderilmesi isteniyor. Yani, süreç tamamlanmak üzere.

Ne içeriyor?

İki DVD’den oluşan bu “şeyin” ne kadar “bilimsel olduğu” en basta uzun uzun anlatılıyor. Ardından sıkı bir inandırma çabası geleceği belli. Mesut Mertcan bu çabaya, kulağa güzel ve inandırıcı gelen bir ses tonuyla, “kardeşçe yaşama arzusu”, “Barış” gibi olumlu sözlerle katılıyor. Yapımda her tur ikna malzemesi kullanılmış. Güven ve merhamet uyandıracak yaşlı dedeler, “basını kestiler”, “hepsini odun niyetine yaktılar” vb. şeyler soyluyorlar. Bir diğer dede, “aklına geldikçe insanın aklını oynatası geliyor” diyor ve gözyaşlarına kapılıyor. Bu sözler ve görüntüler elbette akılda kalacaktır.

Ermeniler ve Türkler

Bu “şeyin” içine epeyce toplu mezar, kemik, kafatası görüntüleri de konulmuş. Çocuklara kesinlikle kötü ve kalıcı etkisi olacak görüntüler. Ama zaten istenen bunların belleklere kazınması; kafalara korku, tiksinti, acıma karışımından oluşan duygusal mayınlar yerleştirmek.

Ana vurgu

Ağır ağır beliren ve yinelenen ana mesaj su: “Ermeni kotudur”. “Tarihin belki de en kara sayfalarını” yazarların Ermeniler olduğu söyleniyor. Ne zaman, ne balgam; yani su tarihte veya şurada yaşananlar, su grubun yaptıkları, vb. hiçbir ayrıma gerek duyulmamış. Söylenenler hep bir bütüne, yani bütün Ermenilere yönelik.

Diğer ana mesaj ise, komşumuz - hem de çok özel komşumuz - “Ermenistan saldırgan, yayılmacı, tehditkâr, intikamcıdır” . Yani, “düşmandı ve düşman kalacak”. Gelinecek sonuç; “komşuyu red ediniz ve ona düşman olunuz.”

Bu yapım etnik sıfatları fütursuzca kullanan bildik milliyetçi yaklaşımın ürünü. Bu yaklaşım tarihteki bütün olayları birbirine katar ve zaman, mekân, durum, vb. ayrımlar yapmadan “Ermeni”, “Türk”, gibi kategorileri bir sabit haline getirir. Bir sabit hep iyi, diğer sabit ise hep kotudur. Bu yolla, halklardan “ezeli düşman” üretilir.

Yeni değil

Birilerine zorla “acı gerçekler” içeren görüntüler izletilmesi elbette hiç yeni değil. Örneğin, Bolu Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi liselerde “terör” konulu seminerler düzenlemiş ve parçalanmış ceset fotoğrafları ile öğrencilere terör yaşatmıştı (Radikal, 26.9.2002). Parçalanmış cesetler ‘ibret olması amacıyla’ gösterilmişti. Bu fotoğrafları dehşetle izleyen öğrenciler, özellikle çatışmada vücudunun yarısı parçalanmış kadının fotoğrafını görmeye dayanmamıştı.

Anlaşılaçağı üzere, görüntüleri izletenler güçlü, izletilenler ise güçsüz konumdalar. Aklıma, 1997’de Burdur’da bedelli askerlik yapanlar için düzenlenen bir düzine “seminer” geliyor. Bunlardan birinde bize, tandıra atıldığı söylenen bebek cesetleri ve daha nice ceset gösterilmişti. Toplam 5000 kişiydik. Kim bilir bu oturumlar kaç kere daha düzenlendi; daha kaç bin er bu görüntülere maruz kaldı?

Seminerlerde sık vurgulanan mesaj, bu oturumda da yinelenmişti: “Türkiye’nin iç düşmanları her zaman dış düşmanlarının hizmetindedir. Dış düşmanların kim olduğu bellidir: Rum, Yunan, Ermeni.” Arkamda oturan er, “bu saçmalıklara kim inanır yahu?” diyerek tepki verirken, hemen önümde oturan çok daha genç er, yanındakilere, “simdi elimde silah olacak, kaç tanesini gebertirdim bu Rumların!” diyordu.

Düşmanlık üretmek

Bu iki erin sözleri, okullarda izletilen “şeyin” etkisi hakkında bir ipucu. Eleştirel düşünebilen, propaganda deşifre etmeye alışık izleyiciler, propaganda malzemesini kolay ayırt ederler. Bu yetkinliğe sahip olmayan izleyiciler ise kendilerine söylenenlere ve gösterilenlere çabucak inanabilirler. Etkinin artması için kullanılan korkutucu ve çarpıcı görüntüler bu izleyicileri özellikle kolay etkiler. Sonra da istendiği gibi düşünmeye ve hatta davranmaya başlarlar. Yani birilerine düşman olurlar.

Ermeniler ve Türkler

Bu “şeyin” ilköğretim okullarının hepsine gönderildiği ve tüm öğrencilere izletilmesi istendiği anlaşılıyor. Kaç öğrenciye izletildiğini bilmek mümkün değil, ama sayının yüksek olduğu tahmin edilebilir. İzleyenlerin çoğunun etkileneceği de kesin: Henüz deşifre etme becerileri gelişmediği için yası küçük öğrenciler daha kolay etkilenirler. (Bir umut; belki de onları sakınan yönetici ve eğitimciler olmuştur.) Yaşı küçük olmasa da, eleştirel düşünmeye çok alışık olmayan ve propaganda malzemesini sınamayı bilmeyen öğrenciler de söylenenlerden ve görüntülerden mutlaka etkilenecekler ve Ermenilere düşmanlık besleyeceklerdir.

Ya Ermeni çocuklar? Ermeni okulları? Bu “şeyin” okullara gönderilmesi kararını verenlerin onlar hakkında ne düşündüklerini kestirmek güç değil. Neyse ki, bir karşı ses duyuldu bile. Rant Dine Vakfı, bu vahim durumu mahkemeye taşıyor. Vakıf, bu çabasında çocukların yararını düşünenlerin desteğini alacak. Bakalım sonuç nasıl olacak?

Kürt Milliyetçiliği, Ermeni Milliyetçiliği ve Osmanlı(Sever Işık)

Sultan Abdülhamit dönemi

Kürt şair Heci Qadir Koyi (ölm. 1897) aşağıya alıntılacağımız şiirinde, modern Kürt milliyetçiliğın ilk örneği sayılabilecek milli bir duyarlılık ile, 19. yüzyılın son çeyreğinde Kürdistan'ın Ermenistan olması korkusunu dile getirmiştir. Kürdistan'ı bağımsız bir devlet olarak birleştirmeye girişen Şeyh Ubeydullah ise buna izin vermeyeceğini belirtmiştir. Berlin anlaşmasından sonra hem Osmanlı hem de Kürtler arasında pekişmiş olan "Ermeni devleti korkusu" hem Kürt liderlerin

hem de Osmanlı politikasının ana belirleyicisi olmuştur. Yazının amacı Kürdistan'ın Ermenistan olması/yapılması korkunun sonucu Kürdistan'ında yaşananların izini sürmek ve bu korku üzerine bina edilen gerilimli Osmanlı-Kürt işbirliğinin mahiyetini kavramaktır.

Modern manada Kürt milliyetçiliğinin doğuşunu tetikleyen olay Osmanlı'nın merkezileştirme politikalarından çok, örgütlü ve faal Ermeni milliyetçiliğı olmuştur. Ermeni ulusal faaliyetleri Kürtlerin "kendilik ve ötekilik" bilinçlerinin keskinleşmesini sağlamıştır. Bahis mevzuu olan dönemde Ermenilerin kültürel, iktisadi, siyasi konum ve yapıları ile özellikle milliyetçi faaliyetlerinin Anadolu ve Avrupa'daki örgütlülüğü, Avrupa kamuoyunu etkileme ve faaliyete geçirme kapasitesi , hem Osmanlı hem de Kürtleri rahatsız etmektedir.

Ermeniler ve Türkler

Ermeni sorunu, Kürtlerin Osmanlı ile olan sorunlarının şiddet ve gerilime dönüşmesini bir sürede olsa ertelemiş en azından “Ermeni Meselesi”ne oranla ikincil kılmıştır.

Burada dönemde genel olarak Kürtlerin ve Osmanlıların çıkarlarının tarihsel olarak çakıştıklarını söyleyebiliriz. **Sultan Abdülhamit döneminde Kürtlerle tesis edilen ittifak, ittihatçılarla yaşanan gerileme rağmen, büyük oranda cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam ettirildi.**

Bu Osmanlı-Kürt birlikteliğini, 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim döneminde, İdris-i Bitlisi öncülüğünde gerçekleşen Kürt-Osmanlı ittifakına benzetebiliriz. Birincisinde, Şiiğin ideolojik/mezhebi motivasyonu ile yayılım gösteren Safevi egemenliği “tehlikesi” ile karşılaşan Kürtler, kimliğin din üzerinden tanımlandığı bir dönemde, kendileri birinci dereceden önemli olan Sünni/şafi kimliklerini korumak için Sünniliği, Şii/Safevi karşıtı ideolojik yayılım için seferber eden Osmanlıyı tercih ettiler. Osmanlı Safevi çatışmasında politik amaçlar ve dini gerekçeler iç içe geçmiştir. Yazının konusu olan bu ikinci birliktelikte ise Kürtlerin amacı, “Kürdistan’ın Ermenistan olmaması”dır.

II.

Osmanlı devleti 19. yüzyılda takip ettiği “modernleşme ve merkezileşme” politikası sonucu otonom Kürt beylerini tasfiye etmeye girişti. Güçlü bir direniş ile karşılaşmış olmakla beraber Kürt beylikleri tasfiye edildi. Fakat bu tasfiyeden umulan amaç olan “merkezin güçlendirilmesi” başarısız olduğu gibi bölgedeki “mirlik”lerin yıkılması ile oluşan iktidar boşluğu daha büyük düzensizlik, kanunsuzluk ve kaosa sebep oldu. Bölgeye gönderilen yöneticiler bölgeyi tanımadıkları gibi, sosyolojik yapının sonucu olarak, halk nazarında meşru liderler orakta görülmediler. Sonuçta, Osmanlı hükümeti serbest kalan aşiretlerin üzerinde ve Kürdistan’ın uzak bölgelerinde nüfuzunu kuramadı. Osmanlı hükümetinin Kürdistan’da yalnızca “hayali hakimiyet”i vardı (Avyarov, 145).

Kürdistan’daki bu aşiretler üstü otonom Kürt beyliklerin tasfiyesine eşlik eden diğer bir süreç ise, ortaya çıkan otorite boşluğunu dolduran şeyhlerin, dini/dünyevi liderler olarak ortaya çıkışıdır. Mirlerin bıraktığı iktidar boşluğunu şeyhler doldurdular. Orta çıkan bu şeyhlerin içinden Şemdinan şeyhlerinden Şeyh Taha’nın oğlu şeyh Ubeydullah 19. yüzyılın ikinci yarısında eşsiz dini ve dünyevi lider olarak sıyrılmayı başardı.

1877- 1878 Osmanlı Rus savaşında Şeyh Ubeydullah Kürt aşiretlerinden oluşan 60 bin kişilik bir kuvvetin komutanı olarak iştirak etti. Savaş Kürdistan da büyük bir yıkım yarattı. Yetişkinlerin savaşa alınması, ağır vergiler ve ardından gelen yenilgi ekonomik yıkıma, açlığa ve sefalete sebep oldu (Jwaideh, 145; Celil, 55-60).

Şeyhin şikâyetçi olduğu Osmanlı ve İran’ın bölgedeki kötü idareleri yaşamı zorlaştırırken, siyasal atmosferin daha da gerginleşmesine sebep oldu. Şeyh Ubeydullah’ın huzursuzluğunu pekiştiren ve isyanına sebep olacak olaylardan biri de bölgede bir Ermeni devletinin kurulacağı söylentisidir. Zira Kürtler ve Ermeniler aynı topraklar üzerinde yaşamaktaydılar.

Kürtlerin, ve tabii ki Osmanlı’nın, korku ve kaygısını tahkim eden Berlin antlaşmasının Ermeni meselesi ilgili 61. maddesi şöyledir. “Osmanlı Devleti Ermenilerin sakin olduğu eyaletlerde mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı garanti eder.” Antlaşmadan sonra bölgeye İngilizlerinde gelmeye başlaması Kürtleri büsbütün endişelendirmiştir (Jwaideh, 156).

Ermeniler ve Türkler

III.

Abdülhamit döneminde, İstanbul'da bulunan Kürt şair Heci Qadir Koyi bir şiirinde şöyle der:

Xaki Cızir u Botan, ye'ni willati kurdan

Sed heyf u sed mixabin deyken be Ermenistan

Hiç xireték nemawe sed car qesem be Qur'an

Peyda bé Ermenistan naméné yek le kurdan (Koyi, 82)

Cizre ve Botan yani Kürtlerin Yurdunu

Ermenistan yapacaklar, yüzlerce kez yazık

Kur'an'a yüz kez ahd olsun ki hiç gayret kalmamış

Hele kurulsun Ermenistan, Kürtlerden tek kişi kalmaz.

Oysa gerçek hiçte Heci Kadir Koyi'nin yakındığı gibi değildir. 1880'de isyan ederek ile Kürdistan'ı birleştirme ve bağımsızlaştırmaya teşebbüsünde bulunan Şeyh Übeydullah'ın bir Türk memuruna serzenişi bu ruh halini açıkça yansıtır; *"Bu duyduklarım da ne, Ermeniler Van'da bağımsız bir devlet kuracaklarmış ve Nesturiler de kendilerine İngiliz tebaası ilan edip İngiliz bayrağını yükselteceklermiş. Kadınları silahlandırmak zorunda kalsam da buna asla izin vermeyeceğim."* Şeyh Übeydullah'ın gösterdiği hassasiyeti ve tepkisel tavrını anlamak zor değildir. "Berlin Antlaşması ile Ermenilere vaat edilen iyileştirme reformları muhtemel bir Kürt devletinin imkansızlığını ima ederken aynı topraklar üzerinde kurulacak Ermeni devletine dair olumlu izlenimler taşımaktadır (Jwaideh, 157). Osmanlılar ve Kürtleri dışlayarak Ermenilere beklenmedik şekilde ayrıcalıklar verilmesi Kürtlerin Hıristiyanlara ve reformların ve reformların garantörü hükümete karşı birleşmesini mümkün kılmıştır (Jwaideh, 151). *Şeyh Übeydullah bu zorluklardan çıkış yolunu bölgedeki Türk ve İran etkinliğinin kırılması ve Kürt-Hıristiyan (Kürt, Ermeni, Nesturi) yakın işbirliğinin kurulmasında görmektedir.* Ayrıca şeyh Kürtlerin aleyhine yapılan propagandadan da rahatsızdır.

Tüm bu sebeplerin bir araya geldiği ve etkili olduğu konjonktürde Şeyh Übeydullah Kürdistan'ı birleştirerek bağımsız bir Kürt devleti kurmak için 1880' de harekete geçti. Çünkü ona göre "Kürdistan hiçbir yıkıcı bahane ile ertelenmemesi gereken birleşme zorunluluğu ile karşı karşıyadır" (Şeyhin Dr. Cochran'a mektubu için bkz. Celil, 129).

IV.

1879'da Şeyh'in birlikleriyle Osmanlı kuvvetleri karşı karşıya gelmişse de, her iki taraf da bir birinden faydalanma arzusunda olduğundan, küçük çatışmalardan sonra, kısa sürede anlaşmaya varılır. Şeyh Sünni Osmanlı halifesinin desteğini de alacağını düşünerek öncelikle daha zayıf olduğunu gördüğü Şii İran'a üzerine yürür. İran seferine dini bir görünüm vermeye çalışır ve Sünni Müslümanları, Kürtleri, korumak için cihad ilan eder (Péşeng, 1). Böylece Şeyh Übeydullah katıldığı Osmanlı-Rus savaşlarında Ruslara yönelmiş cihat coşkusu Şii İran'a yönlendirdi.

Ermeniler ve Türkler

1880 Ağustosunda bir çok aşireti, buna bir çok Arap ve Hıristiyan dahildir, yanına çekmeyi başaran Şeyh ve oğlu Abdülkadir komutasındaki birlikler Savacbulak'ı da alarak Tebriz'e yönelir. Büyük devletlerin devreye girmesi ve Osmanlının Rus müdahalesi korkusu ile sınırları kapatması sonucu isyan başarısızlıkla sonuçlanır. Şeyh Avrupa'nın, özellikle İngilizlerin desteğini almaya çalıştı (Celil, 97) ise de başarılı olamadı. Çünkü bölgede bir Kürt devletinin varlığını kendi dış politikaları açısından yararlı bulmuyorlardı.

Önceleri isyana olumlu bakar gibi olan Osmanlı ise sonunda İran'ın, Rusları yardıma çağıracağını ve bunun için Azerbaycan'a feda etmeyi göze aldığını söylemesi Osmanlının tavrını değiştirmiştir (Péşeng, 4). Osmanlı belgelerine göre Osmanlının isyan karşısındaki yaklaşımı ve tutumu şöyledir.

1. *Osmanlılar, uzun yıllardır bölgede yaşanan karmaşayı önlemenin ve Kürt aşiretlerini kontrol altına almanın tek yolunun Şeyh Ubeydullah gibi bölgede çok etkin ve nüfuzlu birini yanlarına çekmek olduğunu düşünmektedir.*
2. *Bölgede İngiliz ve Rusların kurdurmak istediği düşünülen Ermeni devletine karşı yine tek kozunun Kürtler ve onları kontrol edebilecek Şeyh Ubeydullah'ın olduğu kanısındadır.*
3. *Ancak Şeyh'in bu desteği yanlış anlayıp bölgede birleşik ve büyük bir Kürdistan kurma hayaline kesinlikle sıcak bakmamaktadır.*
4. *Şeyh'in İran'a karşı giriştiği hareket konusunda ısrarlı olmasına karşıdır. Çünkü Rusya ve İngiltere'nin bölgeye müdahale edebileceğinden korkmaktadır. Bu nedenle Şeyh'in İran'a saldırısı sırasında, sınırlarını kapatarak İran'a yardımcı olmuş, ancak isyandan sonra şeyhle olan iyi ilişkilerini sürdürmeye çalışmıştır. Hatta öyle ki isyandan sonra savaşta yaralanan Şeyh'in adamlarına maaş dahi bağlamıştır (Akpınar, Bilir, sebüktegin).*

Şeyhin birleşik Kürdistan fikrine karşı olan Osmanlının, Ermenilere karşı şeyhten istifade etmeyi ve reformları işlevsiz hale getirmeyi düşündüğü yabancı diplomatlarında gözünden kaçmamıştır; "Kürtlerin İran'a karşı ayaklanmasında Osmanlı parmağı olamaz mı? İmparatorluk iç ilişkilerindeki yeni gelişmeleri bahane ederek Berlin konferansında Ermenistan için alınan kararları ihlal etmeyi mi umuyor? İstanbul'daki diplomatlar Kürtleri bir zamanlar Montenegro meselesinde Arnavutları kullandıkları gibi kullanmayı mı amaçlıyorlar. Bütün bu sorular belki de kısa zamanda yanıt bulacak" (Jwaideh, 183).

Osmanlının izlediği politika, bıçak sırtında yapılan bir incelikli politikadır Şöyle ki; Osmanlı yönetimi şeyhin faaliyetlerinin Berlin Anlaşması'nın Ermenilerle ilgili yapılmasını öngördüğü reformları boşa çıkarmasından son derece memnundur. Zira Osmanlı, batılı devletler tarafından kendisine dayatılan fakat, uygulamak istemediği "ermenli reformları" nı yabancı devlet müdahalesi korkusu ile bizatihi devre dışı bırakmamakta, açıkça karşı koymamaktadır. Osmanlının korkusu bölgenin "**Balkanlaşma**"sıdır. Ermeni ulusalcıların arzuladığı bu Balkanlaşma süreci, Osmanlılar tarafından ne olursa olsun durdurulmak istenmektedir. Ve Osmanlı, Berlin Anlaşmasından sonra dış güçlerin, Yunanistan'ı bağımsızlığa götüren süreç/yöntemi Ermenilere uygulanmaya çalıştığı düşüncesindedir. Bu yöntem kısaca şöyledir; isyan, Avrupa devletlerinin müdahalesi ve reform; isyan, Avrupa devletlerinin müdahalesi ve muhtariyet; isyan, Avrupa devletlerinin müdahalesi ve bağımsızlık.

Dolayısı ile devlet reformlarının işlevsizleştirilmesi konusunda Kürtlerden faydalanmayı düşünmektedir. Çünkü bu şekilde reformların işlevsizleştirilmesi Avrupalılara ve Ruslara daha kolay izah edilebilecek ve eleştiriler Kürtlere yönlendirilecektir.

Ermeniler ve Türkler

Fakat, diğer taraftan Osmanlı şeyhin tüm bölgeye, örneğin, İran Kürdistan'ına, müdahalesinin Rusların müdahalesi ile sonuçlanmasından korkmaktadır. Fakat diğer taraftan Osmanlı Şeyhin Rus ve İran sınırında güçlü bir tampon bölge oluşturmasından fayda ummuştur ve tabii ki şeyhin asıl hedefi olan birleşik bağımsız bir Kürdistan fikrine de tümenden karşıdır. Fakat şeyh akılcı bir politika güden Şeyh, bölgenin Ermeni ve Nesturi Hıristiyanlarının desteğini almaya çalıştı ve Osmanlıdan önce daha kolay bir hedef olarak gördüğü İran'a üzerine yürüdü. Şeyh bu seferde Şii İran'a karşı Sünni Osmanlı hilafetinin desteğini alacağını ummuştur. Sultan Abdülhamit'in Panislamist politikaları dikkate alındığında Şeyhin hesapları makuldür fakat, çok geçmeden bölgedeki önemli güçlerin Osmanlı, Rus, İran ve İngilizlerin farklı amaçlarla da olsa bir bağımsız bir Kürdistan'a olsa karşı olduğunu anlayacaktır (Péşeng ; Lazarev, 153-154).

Fakat kendisinden umulan, yukarıda bahsettiğimiz faydalar sebebi ile Osmanlı Şeyhi tümenden gözden de çıkarmamıştır. Zira Kürdistan da düzeni tesis edebilecek nadir bir şahsiyettir. Şeyhin Kürdistan'daki etkisi ve kutsiyeti sultandan daha fazla idi ve binlerce kişi "tanrının vekili" olarak onu takip etmeye hazır (Jwaideh, 147).

"Ermeni sorunu" Türkiye cumhuriyetinin kuruluşuna kadar Osmanlı devletinin doğu politikasını belirleyen başlıca faktör/lerden olmuştur. Diğer faktörler Kürt meselesi ve Rus yayılcılı korkusudur. Ermenilerin bölgede devlet kuracakları ve söylentisi ve korkusu Osmanlı devleti kadar Kürtleri de rahatsız etmiştir. Sonuçta Ermeni devletinin kurulması ihtimali, Kürt ve Osmanlı ilişkilerinde bir dizi değişime ve yakınlaşmaya sebep olacaktır.

V.

1880'lerin sonuna doğru yükselen Ermeni milliyetçiliği Kürtleri Osmanlıya daha yakınlaştırmıştır. Ermenileri destekleyen başta Rusya olmak üzere Avrupalılara karşı Kürtler doğal bir müttefik olarak Sünni Osmanlı halifesinin yanında yer aldılar. Bu tercih iradi olduğu kadar zorunlu bir tercihtir. Dini önderliğin güçlendiği Kürdistan Şii İran zaten müttefik olarak görülemezdi ve Kürtlerin İran ile Osmanlı ile olduğundan fazla sorunu vardı. Osmanlı Sünni hilafeti temsil ettiğinden hem de Rus ve İran' a karşı olduğunda Kürtler için doğal müttefik haline geldi. Aynı şey Osmanlılar için geçerlidir. İmparatorluğun doğusunun güvenliğini tesis etmek, Rus yayılmasını ve bir Ermeni devleti oluşumunu önlemek için Kürtleri doğal müttefik olarak görmüştür.

Yezidiler, Nesturiler ve Kızılbaşlar Türk hükümetine karşı kin ve düşmanlıklarını gösteriyorlardı. Türklerle dindaş olan Sünni Kürtleri ise siyasi bakımdan Kürtlerin en güvenilir unsuruydular. Türkler Anadolu'nun doğusunda yalnız Kürtler üzerindeki hakimiyetlerine dayandırabilirlerdi. Bu esnada şiddetli önlemler almak Türklerin siyasi hayatlarının sonu olurdu (Avyarov, 146). Üstelik Şeyh Ubeydullah isyanı Kürdistan'da düzenin silah ile tesis edilemeyeceğini gösterdi. Kısaca, Kürt-Osmanlı birlikteliği tarihsel şartların zorunlu kıldığı doğal bir birliktelik oldu. Burada Kürtlerin ve Osmanlıların menfaatlerin tarihsel olarak kesişmesi söz konusudur. Şeyh Ubeydullah'ta olduğu gibi Kürtlerin düşündüğü ve yaşadığı sınırlar dahilinde bir Kürdistan fikri başta bir Ermeni devleti fikrine karşı konumlanıyordu. Ermenileri destekleyen Rusya'ya karşı Kürtler, müttefik olarak Osmanlıyı seçtiler.

VI.

Osmanlı Devleti 1877-78 yıllarındaki savaşlardan sonra Ermenilerin istiklal hareketini görünce Kürtlerle olan ilişki şeklini değiştirmeye karar verdi ve aşiret Kürtlerini nizami askeri kuvvete almaktan

Ermeniler ve Türkler

vazgeçerek, kendilerine mahsus şartlar altında teşkil edilecek askeri birliklere almak için planlar hazırladı (Avyarov, 134).

Sultan Abdülhamit bu dönemde kayınbiraderi Müşir Zeki Bey'in tavsiyesi ile Rus kazaklarını örnek alarak Hamidiye Alayları'nı kurar. Sultan, Hamidiye Alayları ile bir çok faydayı amaçlanmıştır. Bunlar şöyle özetlemek mümkün;

- 1-Yerel halktan, Aşiretlerden, bir ordu temini ile Ermeni milliyetçiliği kontrol altına alınmaya çalışılması,
- 2-Kürt Aşiretlerin denetim altına alınması ve mülki idareye alıştırılması..
- 3-Yeni belirmekte olan Kürt ulusalcılığını kontrol altına almak aşiretlerin birbirinden izolasyonu,
- 4- İmparatorluğun kadim düşmanı Rusya'ya, hem İran'a karşı bir set, bir tampon bölge, oluşturmak (Bruinessen, 286-7; Lazarev, 161)

Hamidiye Alayları ile Sultan Abdülhamit, kendi siyasal çıkarları ile Kürtlerin, özellikle aşiret reislerinin, menfaatlerini kaynaştırdığını söyleyebiliriz. Şöyle ki, Sultan, kendisine sadakat karşılığında Kürt aşiret reislerinin konumunu tahkim etmekle kalmamış aynı zamanda alaylar halinde örgütlenen aşiretler silahlarla takviye edilmiştir. Aşiret reisleri "resmen" kendi buldukları bölgenin rakipsiz idarecileri konumuna getirildiler. Sadece kendi yerel liderlerini meşru gören ve itaat eden, ve bu mevcut yapı içinde kendi aşiret değerlerini ve kabile onurlarını koruyabilecek olan halk için de bu olumlu bir gelişme idi. **Bu politikayı Osmanlının Kürdistan'daki merkezileşme politikasının yumuşatılması olarak okuyabiliriz.** Çünkü sultan, aşiretleri merkezi idarenin atadığı yöneticilerin aleyhine silahla tahkim etmiş ve güçlendirmiştir. Ayrıca Sultanın tanıdığı serbestiyet ve yüklediği inisiyatif ile Hamidiye Alayları'nın, örneğin Milanlı İbrahim Paşa'nın, başına buyruk davranışları yerel devlet idarecilerinde daima şikayete sebep olmaktadır (Dündar, 81; Kutlay, 26; Bruinessen, 287). Fakat Sultan, kendilerinden umulan faydayı göz önüne tutarak bu şikayetlere pek kulak asmamıştır.

Sultan, Kürtlerden düzenin tesis etmelerini, hilafet merkezine bağlı kalmalarını ve Ermenilerin kontrol altında tutmalarını beklemektedir. Böylece Avrupa'nın reformların uygulamamasına gösterdiği tepkiler rahatlıkla savuşturulabilirdi. Sultan, ayrıca göçebe Kürtlerin iskanı ile Ermeni bölgelerindeki idari meclislerde Müslüman oranını artırarak Ermeni taleplerin önüne geçmeye çalıştı (Dündar, 401).

Hamidiye Alayları, Kürtler için sultana bağlılığı cazip kılmamanın bir aracı ve doğuda düzeni sağlamanın bir aracı olarak görülebilir. Sultan, Bağlılığa karşılık Kürt aşiretlere payeler ve dağıtarak, inisiyatif tanıyarak onları kendine bağlamayı başardı. Kürtleri Abdülhamit'i kendileri için en iyi sultan olduğunu düşünüyorlar ve "Bavé Kurda" olarak isimlendiriyorlardı (Bruinessen, 286). Hamidiye Alayları ile Kürtlerde kendi geleneksel yapılarını korurken, Sultanı rakipleri Ermenilere karşı güçlü bir müttefik olarak gördüler. Silahlanan/silahlandırılan Ermenilere karşı silahlandılar/silahlandırıldılar.

Aşiretler kendilerinden beklenileni yaptılar aldılar. İlk Ermeni isyanlarında acımasızca yer aldılar (1894-96). Sason'daki ayaklanmayı bastırmak üzere Sultanın emri ile bölgeye sevk edilen Hamidiye Alayları kendi inisiyatiflerini de kullanarak binlerce Ermeni'yi öldürerek ayaklanmayı bastırdılar (Bruinessen, 291).

VII.

Devleti Al-i Osman bu dönemde Kürtlerden de pek memnun değildir. Zira Kürdistan da sorunlu bir bölgedir. Ayrıca Kürtlerin devlete bağlılığı su götürürdü. 1880' de isyan eden Şeyh Ubeydullah Nehri amacının bir Kürt devleti kurmak olduğunu açıkça ilan ederek İngiltere'nin desteğini elde etmeye çalıştı (Bruinessen, 286-7). Dolayısı ile Hamidiye Alayları ile oluşturulan yapının Şeyh Ubeydulah İsyanı'nda olduğu gibi ikinci bir tehlike olarak Kürt birliğinin önüne geçilmesi de düşünülmüştür. Zira oluşturulan yapı, aşiretleri birbirinden izole etmekte ve dengelemektedir ki, bu da Osmanlı'nın bölgeyi bölerek yönetimini ve kontrolünü kolaylaştırmaktadır. Üstelik bu şekilde beylikler, güçlü şeylerin mevcudiyeti ile oluşan konfederasyonlarda olduğu gibi güç öbeklerinin oluşması önlenmiş olmaktadır. Fakat, bu yapının kendi beylerinin kontrolünde bağımsız yaşamaya alışkın rakip Kürt aşiretlerince olumlu karşılandığını söylemek gerekir. Sultan Kürt sosyolojisine uyan bir yapılanma gerçekleştirmiştir.

Uygulanan izolasyon politikasının aksine güçlenen Kürt paşaları da vardı; bunlar Miran aşiretinden Mustafa paşa ve Milanlı İbrahim paşa idi. Özellikle İbrahim Paşa, bölgeyi gezen yabancılar tarafından "Kürdistan'ın taçsız kralı" olarak isimlendirilmiştir. Nüfuz alanı güneydeki Arap aşiretlerinden kuzeydeki Dersim'e kadar uzanmaktaydı. Yerel yönetim görevlilerinin düşman saydığı İbrahim paşa sonuna kadar Sultan'a sadık kaldı. 1908' darbesinden sonra sultan adına isyan ederek Şam'ı bir süre, 23 gün, işgal altında tuttu, Jön Türkler'e tüm Suriye'yi ayaklandırmaya çalıştı (Bruinessen, 291). Bu da izolasyon politikasının sanıldığı kadar derin olmadığı bir göstereci olarak okunabilir.

Sultan Abdülhamid'in Panislamcı politikası da, özellikle Sünni, Kürtlerin sadakatini temin edilmesinde etkili oldu. Hamidiye Alayları'nda Kürtlerin sultana sadık/bağlı kalmalarında etkin bir araçtı. Kürtlerin imparatorluğa değilse de sultana bağlılığı milliyetçi motivasyonun milletleri harekete geçirdiği 19 yy sonlarında bile milli bağlılıklardan üstün geldi. Otonom beyliklerin ortadan kaldırılması ile yerel unsurların güçlendiği bir dönemde tesis edilen bu yapı, aşiretlerin güçlendirilmesi, daha sonraki Kürt milliyetçiliği üzerinde de büyük menfi tesirler icra etmiştir.

Sultan, rakiplerini bile ezmektense, maddi yollarla kazanma siyasetine uygun olarak birçok hedef güderek Kürtleri kazanmaya çalıştı (Abdülhamit II, 75) Rütbelere ve payeler dağıtıldı. Aşiretlerin bir kısım istekleri karşılandı. Arap aşiret reislerinin çocuklarını eğitmek amacı ile kurulan Aşiret Mektebi'ne, Kürt Hamidiye Alayı'na mensup aşiretlerin isteği üzerine Kürt öğrencilerde, özellikle aşiret reisi çocukları, alındı; fakat, Kürtleri için asıl düşünülen askeri okullardı. Çünkü başkentteki Mekteb-i Harbiye'de süvari mekteplerinde okuyacak bu kişiler yüzbaşı rütbesi ile alaylarına gönderilecekti (Akpınar, 37-42). Kürtlerin geleneksel yapısına uygun bir düzen oluşturuldu. Merkezi idare nispeten yumuşatılarak yerel unsurlara geniş bir serbestiyet tanındı. Sultan Abdülhamit'in Kürtlerle ilişkisi kendisinde önce ve sonrakilerden daha iyi durumdaydı. İttihat ve Terakki döneminde Kürtlerin devlet ile olan ilişkileri bariz şekilde kötüleşmiştir. Burada Kürt milliyetçiliğinin ilk örgütleyen İstanbul'daki Kürt aydınlarının Abdülhamit'in "hafiye düzeni"nden şikayetçi olup İttihat ve Terakki ile birlikte olduğunu da hatırlamak gerekir.

Sultan Abdülhamit döneminde, Kürtlerle tesis edilen ittifak ittihatçılarla yaşanan gerileme rağmen cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam ettirildi. 1923 yılına yani yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar bu ittifakı büyük oranda devam ettirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Alişan (1997). **Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi**. İstanbul: Göçebe yayınları
- AVYAROV (1995). **Osmanlı-Rus ve İran Savaşlarında Kürtler 1801-1900**. Ankara: Sipan Yayıncılık.
- BRUÏNESSEN, Martin von (2003). **Ağa, Şeyh, Devlet**. İstanbul: İletişim Yayınları,
- CELİLE, Celil (1998). **1880 Şeyh Ubeydullah Nehri Kürt Ayaklanması**. İstanbul: Pêrî Yayınları.
- DÜNDAR, Fuat (2008). **İttihat ve Terakkinin Şifresi**. İstanbul: iletişim yayınları.
- JWAÏDEH, Wadie (1999). **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi-Kökenleri ve Gelişimi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- LAZAREV, M. J.- Mihoyan,Ş. X. (2001). **Kürdistan Tarihi**. İstanbul: Avesta Yayınları.
- KUTLAY, Naci (1992). **İttihat Terakki ve Kürtler**. Ankara: Beybûn Yayınları.
- KOYİ, Heci Qadiré. **Diwan**. <http://www.pertwk.com/pdf/haciqadikoye.pdf> shf 84
- SULTAN, Abdülhamit (1987). **Siyasi Hatıratım**. İstanbul: Dergah Yayınları.
- AKPINAR, Alişan- BİLİR, Sezen -SEBÜKTEGİN, Tacim. **Şeyh Ubeydullah İsyanı Üzerine Yeni Belgeler:** <http://www.bgst.org/keab/ubeydullah.asp> shf 1
- PÉŞENG, Remzi (2007) **Osmanlı Belgelerinde Şeyh Ubeydullah Hareketi**. [1.ve](http://www.beroj.com/h.asp?k=600&z=t) 4. Bölüm [http://www.beroj.com/h.asp?k=600&z=t](http://www.beroj.com/h.asp?k=732&z=t) , <http://www.beroj.com/h.asp?k=732&z=t>

Bu İlk ve Son Özürüm Olsun(Özlem Yağız)

Kızmayın emekli büyükelçilerim, paşalarım, eşim, dostum, milletvekillerim ve dahi ülkemin aydın neferleri. Ben de bu metne imza attım. Üstelik bunu hiç de öyle gururla bir halt becermiş insan haleti ruhiyesi içinde söylemiyorum. Tek yapabildiği bu olan bir insanın mahcubiyeti ile söylüyorum.

İyi kötü tehcir denilen bir şeyi ötelere beri bilirdim de bu ülkede yaşayan bazı insanların çok acı olaylar, kıyımlar yaşadığı gerçeği ile ilk ne zaman karşılaştım, ne zaman duydum. Sanırım üniversite iki ya da üçte olmalıyım. Bir gün öğrenci arkadaşların evinde toplanmıştık. Dersim olayları ve tarihteki Kürt isyanları ile ilgili elime geçen bir kitaptan bahsediyordum. Sözün bir yerine geldiğimde Sivaslı bir arkadaşım benim ninem de bu yüzyılın başında Anadolu'da yaşanmış büyük bir katliamdan kurtulmuş bir çocukmuş. Malatya'dan Sivas'a gelmiş deyiverdi. Israrla soruyordum ne katliamı, Dersim olamaz, bildiğim Malatya'da bir Kürt hadisesi yok. Nedir, kimdir. Bilmiyor muydu, yoksa gizliyor muydu bilemeyeceğim, 'bilmiyorum diyordu ne katliamı olduğunu ama çok büyük bir katliammış ve biz o kadının torunlarıymışız.' Zaman içerisinde Malatya'ya gidip geldikçe başka başka dostlar edindikçe ne çok hikaye dinledim o günlere dair ve ne kadar çok insan söyledi bu benim de babaannem, ninem, anneannemin annesi gibi lafları. Kimi zaman anlatanların yüzü düşük mahcup, 'Ya işte böyle, yazık değil mi kızım o insancıklara, günah değil mi' sözlerini tekrarlar durur, kimi zaman ise "böyle olmuş ama benim ailem iki çocuğu bu katliamdan kurtarmış. Senelerce bakmışlar' diyerek o iki çocuğun hikayesini anlatırdı. Bizler adeta kurtulan o iki çocukta ruhumuzu arıtmaya çalışırdık.

Ermeniler ve Türkler

Zaman zaman anlatılan şey o kadar ağır ve insanlık dışı olurdu ki bunun bir yalan olduğuna, anlatıcının bunamış, saçmalayan bir insan olduğuna inanmak isterdim. Kendimce o insanın anlattığı hikaye ve tarihler arasında tutarsızlıklar yakalamaya çalışırdım. Eğer o tutarsızlıkları yakalayabilirsem o olayın da hiç olmadığını düşünerek belki bu vicdani ağır yükün altından kalkabilirim diye düşünürdüm.

Benim en çok ilgimi çeken bu konuda dinleyicilerin anlatılanlara karşı gösterdikleri reaksiyonlar olur çoğu zaman. Çoğu hiçbir şekilde bu tür bir konunun konuşulmasını istemez hemen sert itham edici çıkışlarla kaplan kesilir. En kibar çıtı pıtı gördüğün bir insan bakarsın aniden şahinleşmiş, bambaşka bir havaya bürünmüş. Bazıları da seninle beraber o olayları dinler ama o ana kadar düşündüğü şeylerde en ufak bir değişim, kıpırdanma olmaz. Dillerinde aynı türkü “tamam kötü de neden ...” ya da “ama onlar da...” ile başlayan standart cümleler devam eder durur. Tabi en üzücü olanları alaycı tavırlar. Bir anda konu bırakılmış sen masaya yatırılmışsın aklın, dinin, imanının, hislerin, dostlukların didik didik ediliyor her bir parça ayrı alay konusu oluyor. Sanırım baş edilemeyen durumlarda insanları sindirmenin en etkili yolu olsa gerek alaycılık.

Bu metne imza attım çünkü ta 1915’ten 2008’e gelen bu umursamaz, görmezden gelici, zalim tavra karşı itiraz hislerimi ortak dillendirme fırsatını bulabildiğim yegane metin bu. Ve gerçekten bu umursamazlık hali bir özü hak ediyor.

Öte yandan bunun bir gelenek ve kayıtsız bir tavır halinde bundan sonra hayatımda yer eden sıradan imza törenlerine dönüşme tehlikesinden de ürkmüyor değilim. Olaylara olduğu anda müdahale etmeyip ıslık çalarak yanından geçtiğimiz bir dünyada artık o insanlar tüm o acıları yaşamışken ve hiçbir zaman geriye dönüp yitip giden hayatlarını, saadetlerini geri iade etme ihtimalimiz kalmamışken dönüp “evet acınızı paylaşıyorum, duyarsızdık, duyarsız ve zalim davrandık, özür dileriz” gibi bir geleneğin başlaması oldukça ürkütücü benim açımdan.

Zira hayat devam ettiği sürece acılar ve zulümler sürüyor. Bütün bir bayramı 17 aydır kuşatma altında olan, elektrikleri kesilmiş, yakıt ve yiyecek sıkıntısı had safhaya ulaşmış, Mısır sınırı kapatılmış Gazze’nin fotoğraflarına bakarak geçirdim. Fotoğraflardan adeta geçmişin acılarını ayıkladım. Kanlar içerisinde bebek resimleri, bir kadının yere çömelmiş önündeki dört çocuğunun cesedine kollarını açmış ağlarken ki görüntüleri, cesetler, kanlı bedenler bunları bir kenara ayırdım. Yıkık evlerin önündeki çocuk resimleri, tel örgü arkasındaki kadınlar, viran olmuş evler, gözleri bağlı kaderlerine götürülen üç genç kız, dört beş İsrail askerinin arasına aldığı korkudan altına kaçırılmış küçük bir direnişçi çocuk, tencerelerini gösteren sıcak yemeğe hasret insanlar, Mısır duvarını yıkıp sınırın öte tarafına yiyecek ve ilaç almaya koşan çoluk çocuk bir halk. Utanmazca, terbiyesizce bu resimleri ayıkladım. Hangileri gözlerimizin önüne serilmeye müsait hangilerini şimdilik bir kenara koymalı diye düşündüm. Ve fotoğraflarda Gazze’ye 55 km. mesafede ışı ışı yanan elektrikleri, düzenli caddeleri, bizim Ataköy’ü andıran görüntüleri ile acımasızcasına güzel İsrail şehirlerine baktım.

Dostlarımızla bir mektup yazdık Cumhurbaşkanı’na Gazze’ye sahip çıkmasını talep eden.. 700 civarı imza ile beraber o mektubu Çankaya’ya yolladık. Sessiz, ilgisiz, basının hiç rağbet etmediği küçük bir toplulukla Sirkeci’ den hazırladığımız fotoğraflar eşliğinde postaladık. Sanırım denize bir şişede atılmış imdat çağrısı gibi bir şey oldu. Cevap gelme ihtimali çok düşük ama bir umut işte.

Birkaç gündür huzursuzluğum iyice arttı. Sanmayın ki bir metne imza attım birileri parmak salladı, yakınlarım kızdı vs. o yüzden. Hayır! Bir metne imza attım. Çünkü hayatları elinden alınmış,

Ermeniler ve Türkler

topraklarından sürülmüş bir halka yapabileceğim sadece bu kadarcık bir şey. Doğrusu ne ulusal çıkarları düşündüm ne siyaseten doğru olup olmadığı umurumda oldu.

Orada değilim, o günlerde değilim, bir çocuğu gizlice saklama ya da bir zalimin karşısına geçip Allah'tan kork deme şansım kalmadı.

Bir metne imza attığım günlerde havalar iyice soğudu. Çoluk çocuk hasta bir bayram geçirdik. Kaloriferleri iyice açtım, evdeki herkese şuruplar, haplar koşturdum. Çorba kaynattım. Şükrettim.

Nicedir Gazze ile ilgili bir yazı da çıkmıyor basında, Mısır'a açılan dehlizler bombalanmış, halk buradan da ihtiyaçlarını geçiremez olmuştu, elektrikleri geldi mi? Ya yakıt? Bu günlerde bir yardım gemisi ablukayı yarıp Gazze sahillerine yanaşmaya çalışacaktı, yanaşabildi mi?

Yoksa bir on, yirmi, elli yıl sonra bir mektup da Filistin halkına yazıp af mı dileyeceğiz fırsat varken yardım etmediğimiz günler için. Tamam yapılanlar kötüydü ama diyen koronun gürültüleri arasında... Ben ilk ve son özür mektubum olsun istiyordum oysa.

Cumhurbaşkanından da henüz bir haber gelmedi...

Bu yazıyı son Gazze saldırısı başlamadan bir hafta kadar önce yazmıştım. Daha ne Gazze'ye ulaşmak için yola çıkan yardım gemisi İsrail savaş gemisinin saldırısına uğramıştı ne de fosfor bombası diye bir kelime hayatımıza girmişti. Huzursuzluğunu hissettiğim(iz) ama kana bulanmamış bir gelecek vardı hala. Belki yapılacak bir şeyler vardı.

Biliyorum ki hala yapılabilecek bir şeyler var. Orada hala 'yaşayan', ne kadar ahirete iman etmiş olursa olsun her yüksek sesli gürültüde kalbi 'acaba bu defa..' diye çarpan anneler, babalar, tır tır titreyen güzel yüzlü çocuklar var. Hayır, bir özür daha dilemeyeceğim. Yaşadığım sürece söz veriyorum hayatımın, aklımın, kalbimin bir parçası Filistin'e ait olacak. Tüm 'dökme kurşun' mazlumlarına ahdim olsun!

Türküm, Doğruyum, Doğuştan Suçluyum! I'm Sorry. (Mehmet Yılmaz)

Anadiliniz dışında bir dili öğrenirken en büyük zorluk kendi dilinizde olup da yeni dilde bulamadığınız karşılıklardır. Meselâ **“Amcam dayımı çok sever”** cümlesini Fransızcaya (ya da İngilizceye) tercüme etmek istesiniz hem **amca** hem de **dayı** anlamına gelen **“oncle”** kelimesini iki kez kullanmanız gerekir. Cümle anlamını kaybeder. Benzer şekilde ablamın kocası, karımın ağabeyi ve baldızımın kocası için ayrı ayrı kelimeler yoktur [Molière](#)’in dilinde.

Akraba ilişkilerinin ve toplumsal bağların önemli bir rol oynadığı ülkemizde kullanılan dilin bu bakımdan daha zengin olması şaşırtıcı değil elbette. Örneğin geçmiş olsun, başın sağ olsun, afiyet olsun, vb ifadelerde Türkçe birçok batı dilinden daha zengindir.

İngilizceden örnek verecek olursak **“I’m sorry”** (=üzgünüm) sihirli bir kelimedir adeta. Adamın ayağına basarsınız, sorry dersiniz. Arkadaşınızın ayağı kırılmıştır, sorry. Kanser olur, 6 ay ömrü kalmıştır, sorry. Babası ölür sorry. Tabi çok nazik / resmî bir biçimde

başsağlığı ifadeleri de vardır ama bu defa soğuk kaçır, mesafe koymuş olursunuz.

Türk tarihinin [en sakarca özür dileme vakası](#) bize Türkiye’nin en büyük sorunlarından birini hatırlattı bir kez daha: **Bizim aydınlarımızın çoğu ya batıya endekslidir ya da batıya tersinden endekslidir.** Kaş yaparken göz çıkartır, üzüntülerini bildirmek isterken özür dilerler.

- - Ermenilerden özür diliyorum, I’m sorry yani.
- - Baskın Hocam, sen hayatında Ermeni öldürdün mü?
- - Yoo. Ama öldürenler oldu, I’m sorry.
- - Ermenilere ölüm diye bağırdın mı?
- - Yoo. Ama... I’m sorry.
- - Katillere silah verip azmettirdin mi?
- - Yoo. Ama... I’m sorry.
- - Hocam neyin özrünü diliyon?
- - Ben onların acılarını paylaşıyorum, I’m sorry canım, sen annamazsın.

Ermeniler ve Türkler

Bizim aydınların batıya endeksli olmaları dil ile sınırlı değil. Onlar farkında olmadan dinlerini de değiştirdiler. Müslümanlar gibi masum doğmuyorlar. Katolikler gibi peşinen suçlu doğuyorlar. **“Hz İsa çarmıhta bizim günahlarımızın cezasını çekti”** derler ya!

“Her Türk asker doğar” OUT. Şimdi IN olan şu: “Her Türk suçlu doğar ve özür dilemek için yaşar! Amen...”

*Confiteor Deo omnipotenti, beato **Baskın Oran**, beato **Cengiz Aktar**, beato **Ahmet İnsel** et tibi pater: quia peccavi nimis cogitatione verbo, et opere: **mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa.**(*)*

Rahmetli Hıran Dink öldürüldüğünde Etyen Mahçupyan’ın ZAMAN’daki yazılarının altına yorum yazanlar Mahçupyan’dan özür diliyorlardı. Manzaraya bir bakın:

- 1) Yazar Dink’in cenazesi kalkıyor,
- 2) Katil ve arkadaşları Türk bayrağı önünde zafer pozları veriyor,
- 3) Katil olmayan birileri katledilmemiş bir yazardan özür diliyor.

Neden? Biz de Türküz ya, Mahçupyan da Ermeni ya. Türk milleti adına Ermeni milletinden özür dileyeceğiz. **Yunanlı turistlerle Kıbrıs sorununu çözmeye çalışan acemi rehberin dramı bu!** Dünyanın neresinde bir Türk suç işlese bütün Türkler özür dilemeli. Geçmişte de dedelerin işlediği suçlar torunları bağlar(!)

Hep beraber Katolik olmuşuz da haberimiz olmamış.

Peki kardeşim, sizin dininizde suç miras gibi babadan oğula mı geçiyor babalar cennete gitsin diye?

Bütün Kürtleri PKK’lı sayan ırkçılara ne diyeceksiniz bu mantıkla? Kürt komşularınız PKK’nın cinayetleri için sizden özür dilemeli mi? O zaman Ermenilere hınç duyan Türk milliyetçilerine hiç kızmayın. Ermenistan ordusunun Azerbaycan’da işlediği cinayetler yüzünden Türkiye’deki Ermenilere eziyeti reva görenleri eleştirmeyin. **Sizin gözünüzde birey ve bireysel sorumluluk yok, kan, ırk, soy sorumluluğu var.** İsrail ordusunun yaptığı katliamları bütün Yahudilerin sırtına bindiren meselâ Türkiye’deki sinagogları bombalayan bir katile söyleyecek hiç bir sözünüz olamaz sizin.

Türk aydını Hıdır, elinden gelen budur. I’m sorry... Üzgünüm yani... Yoksa özür mü dilemeliydim?

(*) Türk neo-katolik ayini; Herşeye gücü yeten Tanrı’ya, kutsanmış **Baskın Oran**, kutsanmış **Cengiz Aktar**, ve kutsanmış **Ahmet İnsel’e** ve Siz Baba’ma günah çıkarıyorum ki: Düşüncelerim, söz ve eylemlerimle günah işledim, suçluyum, çok suçluyum.

1915 Özür Dileyerek Değil Acıları Paylaşarak Anılmalı (Tuncay Yılmaz)

Geliboluyu Anlamak Sitesinden

“1915'te Osmanlı Ermenileri'nin maruz kaldığı Büyük Felâket'e duyarsız kalınmasını, bunun inkâr edilmesini vicdanım kabul etmiyor. Bu adaletsizliği reddediyor, kendi payıma Ermeni kardeşlerimin duygu ve acılarını paylaşıyor,

onlardan özür diliyorum.”

Yukarıdaki ifadelerden oluşan “Ermenilerden Özür Diliyorum” başlıklı bildiri beklendiği gibi olumlu-olumsuz tepkilerle karşılandı. Özür dilemenin çok soylu bir davranış olduğuna şüphe yok. Ancak böylesine soylu bir eylemi daha niteliği, nedenleri yeterince tartışılmamış, kuşaklarca iyi bilinmeyen son derece trajik bir olay için kullanmanın, tek taraflı basmakalıp ibarelerden oluşan , neden-sonuç ilişkisinden uzak , aceleyle hazırlandığı her haliyle belli olan bu bildiriye imzaya açmanın varolan kutuplaşmayı daha da artırmaktan başka bir şey yapmayacağı açık. Bu mesajı hazırlayanların ve altına imza atan aydınların bir şeye karar vermesi gerekiyor. Amaç sorunun çözümüne katkıda mı bulunmak yoksa diaspora ırkçılığını tatmin mi etmek?

Ermeni Tehcirine yol açan olaylar göz önüne alındığında her iki tarafın yaşadığı acıları paylaşmak dururken, kontrolden çıkmış aşırı milliyetçiliğin nelere yol açabileceğinin korkunç örneklerinden ders almaya çağırarak varken, her ulus devlet oluşum sürecinde yaşanan kanlı olayları bir kere daha hatırlamak ve olmaması için neler yapılabileceğine dair önerilerde bulunmak gerekirken, ırkçılığın en büyük tehlike olduğunu, çok kültürlülüğü hoşgörüyü nasıl yok ettiğinin altı çizilmeliyken böyle bir bildiri neye hizmet edecek?

Evrensel anlamda çok uluslu imparatorluklardan ulus-devletlere geçiş süreci her zaman için acılarla dolu olmuştur. Birinci Dünya Savaşı boyunca da bu gerçeğin trajik örnekleri karşımıza çıkar. Üç yıl

Ermeniler ve Türkler

önce kaybettiğimiz Tarihçi Stefanos Yerasimos, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki halkların ayaklanması ve ulus devletin kurulması 3 temel ögeye bağlı olduğunu belirtir: Ayaklanmanın entellektüel ve operasyonel altyapısını hazırlayacak , yani aydınlanma ve örgütlenmeyi yürütecek zengin ve okumuş bir zümrenin varlığı, ayaklanmayı gerçekleştirecek ve ilerideki ulus devletin nüvesini oluşturacak kitlenin bir yörede yoğun biçimde bulunması , dış destek yani dönemin büyük güçlerinin desteği...Yerasimos'a göre Ermeni sorunun ciddi problem haline gelmesinde özellikle 2. maddedeki şartların oluşmaması büyük etkindir ¹. Ayrıca iki milliyetçiliğin, Türk ve Ermeni milliyetçiliğinin doğrudan çatışması sözkonusudur.² Ben ise bunu çok daha somut bir şekilde ifade etmek istiyor, 1915 Ermeni Tehciri'nin İttihatçı - Taşnak hesaplaşması olduğunu ve bunun da masum sivil halk üzerinden yapıldığını savunuyorum.

Bugün Ermeni Sorunu diye adlandırdığımız olaylar silsilesinin 1915 dönemi , dünya görüşleri, felsefeleri hatta paramiliter güçleri birbirine benzeyen, çıkış noktaları başlangıçta dini kurumlara karşı olan, Fransız devriminden etkilenmiş, sosyal darwinizme inanan, zaman zaman da işbirliği yapmış iki örgütün, İttihat Terakki ve Taşnakların sivil halk üzerinden hesaplaşmalarının kanlı finalinden başka bir şey değildi. Bahaattin Şakir'lerin Talat Paşa'ların bir zamanlar işbirliği yaptıkları Pastırmacıyanlarla, Papazyanlarla ipleri koparttıkları dönemdi. O zamanın meşhur sosyal darwinist sloganı olan "güçlüler daima ayakta kalır" formülünün yansımasıydı. "Altın" vuruşu (!) İttihatçılar daha iyi yaptı kendilerince... Sarıkamış Hezimetini , Çanakkale Savaşı vs. derken Alman akıl hocalarının nasihatlarıyla panik içerisinde aldıkları kararları uyguladılar. Binlerce Ermeniye kadın çocuk demeden Deyr-i Zor yollarına dökerek, açlığa, eşkiyaya mahkum ederek... Taşnak çeteleri ise gerek köy baskınlarında gerekse Van'ı işgal ettikleri kısa süre içerisinde "sivil Müslümanlar işkence çektirilerek nasıl öldürülür" gibi konularda bir hayli uzman (!) olduklarını gösterdiler. Rus devrimini izleyen aylarda Doğu Anadolu'da meydana boş bulunca yukarıdaki cinayetlerin kat kat daha fazlasını , öldürme yöntemlerini daha da geliştirerek işleme imkânı buldular.

Büyük felaket asırlardır bir arada yaşayan milletlerin felaketi idi aslında. "Ermenilerden Özür Diliyorum Bildirisi" bu acıları istismar ediyor, "Büyük Felaket" in tüm yönlerine duyarsız kalıyor , tek taraflı ele alıyor. Yunus Emreleri, Mevlanaları, Mimar Sinanları yetiştiren bir milleti mahkum etmeye yönelik bu davranışı vicdanım kabul etmiyor ve bu adaletsizliği reddediyorum. 1915, tek taraflı özür dileyerek değil acıları paylaşarak anılmalı...

Dolayısıyla eğer bir bildiri yayınlanacaksa şu şekilde olması gerektiğini düşünüyorum:

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu vatandaşları arasında yaşanan elim olaylardan dolayı büyük üzüntü duyuyor, felakete maruz kalan dini, ırkı ne olsun tüm sivillerin acısını paylaşıyorum.

[Ermenilerden özür dilemek aydın pornosu mu oldu? \(Mehmet Yılmaz\)](#)

Ahmet İnel ve Dr. Cengiz Aktar, ayrıca Baskın Oran hoca, bir özür kampanyası başlatmışlar : “1915’te Osmanlı Ermenileri’nin maruz kaldığı Büyük Felaket’e duyarsız kalınmasını, bunun inkâr edilmesini vicdanım kabul etmiyor. Bu adaletsizliği reddediyor, kendi payıma Ermeni kardeşlerimin duygu ve acılarını paylaşıyor, onlardan özür diliyorum.”

Kanaatimizce çok büyük hata etmişler. Neden ?

Bir kaç sebebi var bunun ve özürleri bir çok kabahati içinde barındırıyor.

Öncelikle devletin inkâr politikasını halkın üzerine koymuşlar ardından da inkâr için mi yoksa katliam için mi özür dilendiği belirsiz bir ifade kurmuşlar. Ermeni kardeşlerimizin hangi acısını paylaşıyoruz? Katledilen dedeleri mi? Yağmalanan malları mı? Dünyanın dört bir yanına savrulan aileleri mi? Yoksa yoksa bunlara sebep olan olayın devletçe inkâr edilmesinin verdiği acı mı?

(Eğer ırkçı değilseniz) Türklerin veya Ermenilerin 100 yıl önce işledikleri suçların yükünü bugün yaşayanların omzuna yükleyemezsiniz. Mesela Hırant Dink’in öldürülmesini haklı göstermek için Hınçak ve Taşnak gibi terör örgütlerini öne süremezsiniz. Yani 1870’lerden itibaren silahla Ermeni milliyetçiliği yapan, cinayet işleyen, adam kaçıranların suçunu **2008’de yaşayan Ermenilere yüklemek ırkçılıktır**. Aynı biçimde bu terör örgütleriyle işbirliği yapmış, Ermenice ve Osmanlıca pankartlar ile omuz omuza yürüyüşler düzenlemiş bir İttihat ve Terakki’nin günahlarını da 1970’te doğmuş bir Türk’ün üstüne atamazsınız.

Ermeniler ve Türkler

Aksi takdirde sırf aidiyetten dolayı Batı Avrupalıların Haçlı seferleri için bizden özür dilemesi gerekirdi. Yahutta İstanbul'un Fethi için de bizim Yunanlılardan özür dilememiz ve bu şehri onlara vermemiz!

Gerçek şu ki Türk, Yunan, Ermeni... "ulusu" gibi kavramlar bizim yaşantımıza tekâbül etmez. Tarihimize de tekâbül etmez. Ama birbirinden hiç bir farkı olmayan insanların kendilerini Türk, Arap, Fransız, Ermeni... kabul etmesinin, aptal gibi maaş bile almadan savaştırılmasının, birbirlerine öldürtülmesinin bazılarının faydası var elbette. Bu birilerinin kim olduğunu da ULUS-DEVLET konulu yazı dizisinde aktarmıştık:

1. [Ulus mu devlete aittir yoksa devlet mi ulusa?](#)
2. [Ulus-devlet ne kadar ulusal?](#)
3. [Humeyni Lenin'i döver mi?](#)

Bu özür dileme kampanyası ne getirecek? Koskoca bir hiç. Neden? Ermenilere yapılan eziyetleri bilen ve buna üzülen duyarlı bir kesim var ki ben de buna dahilim. Bu kesimden insanların bazıları özür dileyebilirler. Peki Ermeni düşmanı olan, Dink ölünce **"oh olsun! Bir Ermeni eksildi"** diyenler? Onlar daha da bilenecekler. Daha da sinirlenecekler. **"kimin adına kimden özür diliyorsun?"** diyecekler. Böylece gizli ırkçılıktan yola çıkan bu hatalı özür dileme kampanyası sıradan ırkçılığa da çanak tutacak.

Farz edelim ki bir grup Ermeni çıkıp **"biz de sizi affettik, hakkımız helâl olsun"** dedi. Ne olacak? Ermenistan veya Ermeni diasporası ile ilgili sorunlar çözülecek mi? Hayır. Diaspora Ermenilerinin inşa ettikleri mazlum kimliği ortadan kalkacak mı? En önemlisi hakikaten eziyet görmüş ve ölmüş Ermenilerin acıları hiç yaşanmamış gibi mi olacak? Hayır, hayır, hayır.

Peki yakın tarihimizi, Avrupa'da ulus-devletin ortaya çıkış koşullarını, Endüstri devrimini, Sedan ve Sadowa savaşlarını, insan psikolojisini ve cemaat kimliği gibi sosyolojik olguları sizden, benden kat kat daha iyi bilen bu "akıllı" adamlar neden böyle bir özür kampanyası başlattılar? Kanaatimizce bu aydının pornosudur. Soyunup kalçalarını, göğüslerini teşhir edemeyen aydın(!) toplumun tepkisini çekecek bir kitap, film, bildiri hazırlar. İnsanları kızdırarak gündemde kalmaya çalışır. Gerçekten çok yazık. Bu hocaların hiç birinin buna ihtiyacı yoktu. Bir çok konuda okuyup istifade ettiğim insanlardı ama herkes nefis sahibi. Bir kez daha burada görmüş olduk.

Şerefli Türklerin torunları mıyız? (Rasim Ozan Kütahyalı)

Bugün (10 Aralık) Dünya İnsan Hakları Günü. Geçen hafta ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi utanç verici bir karara imza attı... İki Fransa yurttaşı Müslüman öğrenci jimnastik derslerine başörtüleriyle alınmamıştı. Öğretmenleri başörtülerini çıkarmaları için ikaz etti. Kızlar, çıkarmak istemediler. Esmâ Nur ve Belgin Doğru bu sebepten okullarından atıldılar... Fransız iç hukuk süreci, bu atılma kararını haklı buldu. Başörtüsüyle okuma hakkı talep eden kızla son umut olarak AİHM'e başvurular, haklarının ihlal edildiğine dair şikâyette bulundular... AİHM ise bu şikâyeti incelemeye dahi gerek duymadığını bildirdi ve bu başvuruyu reddetti...

İslami inanç ve yaşam tarzına dair Avrupa'nın genel zihin haritası berbat durumda. İslam ve Müslümanlar söz konusu oldu mu birçok "liberal" "demokrat" Avrupalı faşizan bir dil ve zihniyetle konuşuyor. Bu faşizanlığı ırk ve etnisite üzerinden değil, "sekülerlik" "uygarlık" gibi kavramlar üzerinden yapıyorlar... AİHM de Avrupalı Müslüman unsurları "uygarlığa entegre edilmesi gereken ilkel unsurlar" olarak gören faşizan modernist zihniyetin hükümlerinde bugün. Avrupa Müslümanlarını "eşit yurttaş" görmeyen o sorunlu bilinçaltı genel Avrupa zihninde egemen. Müslümanlar "Millet-i sadıka" olmalı, "Uygarlık"ın icap ettirdiği şekilde "Avrupalılaştırmalı"lar... Aksi takdirde "haddini bilmek"le mükellefler...

İslam meselesinde genel Avrupa zihni şu an hastalıklı durumdadır... Başörtülü insanlara özgürlüğü "lütfeden" yukarıdan bir bakışla "hoşgören", "Şuralara girebilirler de buraları olmaz" diyen bir anlayışı utanç verici buluyorum...

Hangi Türkler?

Avrupa'nın hastalığı bu... Ya bizim nerdeyse asırlık kronik hastalığımız?.. Markar'ın mükemmel tabiriyle bu ülkenin karakutusu olan Ermeni meselemiz... Bu mesele etrafında geçtiğimiz hafta çok

Ermeniler ve Türkler

onurlu bir girişimle karşılaştı Türkiye... 1915'te Osmanlı Ermenilerinin maruz kaldığı 'Büyük Felaket'e duyarsız kalınmasını, bunun inkâr edilmesini vicdanı kabul etmeyen ahlaklı bir girişimle... Ben de imzamı büyük bir gururla atıyorum bu metnin altına... Bu vicdanlı duruş bu topraklarda "nevzuhur" değil, bunun da bilinmesini isterim... 1915'te *Büyük Felaket* yaşanırken de şerefli ve ahlaklı duruş gösteren insanların ruhu şad oluyor bu girişimle...

Tehcir kararı kendisine tebliğ edildiği anda reddetme şerefini gösteren Kütahya Valimiz Faik Ali Bey'in mesela... Başka şehirlerden sürgün edilip perişan halde Kütahya'ya varabilen Ermenilere sahip çıkılması için maiyetine emir veren bu şerefli devlet adamımızın... Kütahya Ermenilerine din değiştirmelerini dayatan, "Ya topluca ihtida edersiniz ve burada kalırsınız, ya da tehcir kafilerine katılırsınız" diyen şehrin haysiyet yoksunu polis müdürünü görevden alan, "Ermenilere karşı mezalime Kütahya Türkleri bugüne kadar katılmadı, bugünden sonra da katılmayacak" diye şehrin idare meclisinde haykıran onur abidesi bir devlet adamıydı Faik Ali... Kütahyalı diye bir soyadım varsa, Faik Ali Bey gibilerle onur kazanan bir soyadı bu...

Yine İttihatçıların bu hukuksuz ve ahlaksız emri eline gelince "Ben valiyim, eşkiya değilim. Bu işi yapmam" diyebilme şerefini gösteren Ankara Valimiz Hasan Mazhar Bey vardı... Konya'ya yığılan onbinlerce Ermeninin hayatta kalmasını sağlayan, bu sürgün kararını uygulamaya direnen Konya Valimiz Celal Bey vardı... Celal Bey, daha evvel Halep valisiydi. Suriye çöllerine sevkıyatın, katliam anlamına geldiğini çok iyi biliyordu... Bu şerefli devlet adamına, Konya'nın şeyhleri ve âlimleri en büyük desteği verdi. Hem İslam'a hem de insanlığa aykırı bu katliam niteliğindeki sürgün kararına derin bir ahlak ve faziletle direnen Müslüman âlimlerimiz ve şeyhlerimiz vardı bizim...

Kastamonu Valisi Reşit Paşa, Basra Valisi Ferit Bey, Yozgat Valisi Cemal Bey, Lice Kaymakamı Hüseyin Nesimi Bey ve Batman Kaymakam Vekili Sabit Bey gibi daha başka ahlak abidesi devlet adamlarımız da vardı... İttihatçı zihniyet bu şerefli tavırları gösteren devlet adamlarımızın da bir kısmının canını aldı... Sonunun mezalim olacağını bile bile tehcir kararının alındığı gibi, bu onurlu insanların da gözlerinin yaşına bakılmadı...

Biz Türkler "Bizim atalarımız katil olamaz" diye yakınıyoruz her yerde, bu özü itibarıyla çok vicdanlı bir tepkimiz bizim, Hrant da hep öyle söylerdi... **Peki, şimdi kendimize soralım; Biz bu şerefli Türk devlet adamlarının manevi torunları olarak mı kabul ediyoruz kendimizi? Bu onurlu adamların heykellerini, görev yaptıkları şehirlere dikecek miyiz? Yoksa göz göre göre katliam kararı alan şerefsiz adamların mı torunlarıyız? Bu katil adamları mı övüp duruyoruz her yerde? "Yaptık ve haklıydık" deme haysiyetsizliğini hâlâ gösteriyorsak, bu ikincilerin torunlarıyız demektir... Bugün karşımızda olan soru budur... Hangi Türkleri manevi atamız kabul ediyoruz?**

Her Türk bu hakiki soru karşısında vicdanıyla baş başadır...

Tehcir Övünülecek Bir Uygulama Değildir(Tuncay Yılmaz)

geliboluyuanlamak.com sitesinde yayınlandı.

Birinci Dünya Savaşı biteli tam 90 yıl oldu. İlk büyük savaştan en fazla acı ülkelerin başında gelen Fransa'da, Verdun'da duygusal törenler yapılırken , bizler Harb-i Umumi'nin en acı olaylarından birisini çok fazla konuşmayan bir bakanımızın sözleriyle yeniden hatırladık. *"Bugün eğer Ege'de Rumlar devam etseydi ve Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi, bugün acaba aynı milli devlet olabilir miydi? Bu mübadelenin ne kadar önemli olduğunu size hangi kelimelerle anlatsam bilmiyorum, ama eski dengelere bakarsanız, bunun önemi çok açık ortaya çıkacaktır....."* Sayın Vecdi Gönül'ün saptamaları yeni bir şey değil aslında. Ancak söylediklerini övünülecek uygulamalar olarak görmüyorum.

Tehcir sadece Osmanlıya özgü bir uygulama değildir. 20. Yüzyılın başında büyük devletlerin gerekli gördüklerinde çekinmeden zorunlu tehcir işlemini uygulamışlardır.¹ Boer Savaşı sırasında İngilizlerin Güneybatı Afrika yerlilerine , Sırp ve Bulgarların Balkan Savaşları sonrası Müslümanlara yaptıkları ilk akla gelen örneklerdir. David Gaunt'un da belirttiği gibi tehcir askeri okullarda öğretilen stratejinin bir parçasıydı:

*Sadık olmayan unsurların casusluk ve ayaklanmalarından uzak kalmanın ordular için bir güvenlik sorunu olduğu söyleniyordu. Askeri akademilerde, subaylara azınlıklar gibi potansiyel güvenlik risklerini tanımaları ve bunları ortadan kaldırmaları öğütleniyordu. Amaçlardan biri, hedef alınan nüfusun erkeklerinin cepheye sızarak düşmana katılmasını engellemektir.*²

Keza müttefikimiz Almanlar da Belçika'yı işgal ettikten sonra sivillere yönelik tehcir uygulamalarında bulunmuş, Ruslar ise sınır bölgesinde yaşayan Alman-Avusturya uyrukluları daha iç bölgelere göç ettirmiş, Yahudiler ve Kafkas Müslümanlarının bir kısmı da bu zorunlu göçten nasibini almıştı.³ Osmanlı Ordusu'nun modernizasyonunda çok önemli rolü olan, İttihatçı subaylar tarafından çok sevilen Alman Mareşal Goltz Paşa , Doğu Anadolu'da ancak homojen bir Müslüman kitle bulunmasının Rusya'nın genişleme hedeflerine karşı bir set oluşturabileceğine dikkati çekmiş, Ermenilerin Ruslarla birlikte hareket etme olasılığının yüksek olduğunu belirtmişti. Goltz'un önerisi Ermenilerin Mezapotamya'ya göç ettirilmesi idi.⁴ Alman Militarizminin kutsal kitabı "The Nation in

Ermeniler ve Türkler

Arms - Silahlı Millet” yazarı Goltz , Birinci Dünya Savaşı başında Almanlarca işgal edilen Belçika’nın valiliğini yürütmüştü ve sivil halka karşı acımasız davranışıyla tanınıyordu.⁵

Ermeni Tehcirini tüm ayrıntılarıyla incelemek bu makalenin amacını aşar. Yukarıda da belirtildiği gibi o dönemin düşünce sistemleri, emperyalist ülkelerin (Almanya’nın dost İngiltere’nin ve müttefiklerinin düşmanca) Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki hesapları, Ermeni ve Türk milliyetçi hareketleri, Balkan göçleriyle Anadolunun değişen demografik yapısı, ülkenin dört bir yanına dağılmış Amerikan misyoner teşkilatlarının Ermeni topluma yönelik kışkırtmaları, “yaşamak için mücadele” diye formüle edilebilecek sosyal darwinizm ilkesi, her iki tarafın liberal, daha uzlaşmacı aydınlarının suskunluğu (daha doğrusu susturulması) Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı imparatorluğu topraklarında korkunç ölçekli insani trajedinin yaşanmasına neden oldu.

Bu meseleyi sadece soykırım oldu/olmadı boyutuna indirgemek her yönüyle tartışılmasını engelliyor, karşılıklı nefret ve düşmanlığı körüklemekten başka bir şey de yapmıyor.

Ermeni Tehcirinin soykırım olduğunu düşünmüyorum. Ülkenin dört bir yanına dağılmış Amerikan misyoner teşkilatlarının raporlarının Ermenilerin uğradıkları katliamları ayrıntılarıyla anlatırken, Müslümanların uğradıkları katliamları yazmaya kalemlerinin gitmediği açık. Günümüzde özellikle Ermeni Diasporasının, batılı bir çok tarihçinin yanlı, ırkçı değerlendirmeleriyle çok sayıda Müslüman Türk sivilin de öldüğünü görmediklerinin farkındayım. Ama bu davranışlar , 1915’de Anadolu topraklarında büyük bir insani trajedinin yaşandığını görmezden gelmemizi engellememeli... Onbinlerce kadın, çocuk , ihtiyarın zorla gönderildikleri yüzlerce kilometre uzakta bir bölge olan Deyr-i Zor (Suriye) yollarında can verdiği devasa bir göçü savunmak çok doğru olmasa gerek. “Hainlik yaptılar” savunması ise kadın ve çocukların ne günahı vardı? sorusunu tarafı tarafsız herkese sorduruyor. Türkiye’nin neredeyse bir asır önce bu topraklarda Osmanlı İmparatorluğu vatandaşları arasında yaşanan acı olaylardan büyük üzüntü duyduğunu belirtmesi gerekiyor.

Ermeni diasporası, Türkler ve insanlar(Mehmet Yılmaz)

- - Kalp atışlarını duyamıyorum. Bebeğiniz ölmüş.
- - ...
- - Kürtaj için randevu vereyim.
- - ...
- - Operasyondan sonraki geceyi hastahannede geçirmeniz gerekecek. Pijama, diş fırçası filan getirin gelirken.

Zehra Hanım'ın başından aşağıya kaynar sular döküldü. Gözleri doldu. Düğümlenen boğazından ne bir nefes girebiliyordu içeri ne de bir kelime dışarı çıkabiliyordu. Kocasını Kenan Bey'in koluna girdi, adeta dizleri üzerinde sürünerek terk ettiği muayene salonunu.

Ultrason uzmanının robotsu soğukluğu ikinci bir balyoz gibi inmişti başına. Bu makineleşmiş tavır Fransa'daki doktorlarda görmeye alışık olmadıkları bir muamele idi. Zehra Hanım ve Kenan Bey hastahanelerin ufak park yerinde arabalarını aradılar bir zaman. Evlat acısı başka bir şeye benzemiyordu. Sarsılmışlardı.

Kaybettikleri bebeği kucaklarına almamış, koklamamış olsalar da bağlanmışlardı. Sadece varlığını bilmek bile yetmişti onlara. Aileleri 3 kişi olmuştu çoktan. Bugün aldıkları ölüm haberi doğmuş bir çocuğunkinden daha hafif değildi...

* * * *

Zehra Hanım Türkiye'de doğup büyümüştü. Gurbetçi bir ailenin çocuğu olan Kenan Bey ile evlendikten sonra Fransa'ya yerleşmişti. Evleneli iki yıl oluyordu. İlk hamileliği sırasında gittiği "rutin" bir kontrolde işte böyle öğrendi bebeğinin ölümünü.

Ertesi gün haberi vermek bahanesiyle jinekoloğunu aradı. Kadın kadına konuşabileceği birine ihtiyaç duyuyordu. Uzun bir telefon görüşmesinden sonra jinekolog onu başka bir hastahannede ikinci bir muayeneden geçmeye ikna etti.

Ermeniler ve Türkler

* * * *

Şimdi bir başka hastanenin ultrason odasındalardı. Zehra Hanım muayene masasına uzandı. Bu kez karşısında çok daha kibar ve şefkatli biri vardı. Ama karnına ultason aleti yaklaşırken hiç bir umut yoktu içinde. İkinci bir şok yaşamaktan öylesine korkuyordu ki iyimser olmayı yasaklamıştı kendine.

Birden ultrasoncunun yüzünde pırl pırl bir gülümseme belirdi. “*Durun size dinleteyim*” dedi usulca ve eğilip eliyle bir düğmeye bastı. Birden bire Cuk! Cuk! Cuk! Cuk!... Islak, boğuk ama düzgün ritimli bir ses kapladı odayı. Ekranda belirli belirsiz kıpırdayan bir karaltı vardı. Karaltı bu ritimle açılıp kapanıyordu sanki. Bir büyük “cuk” bir küçük, büyük bir küçük... Bebeğin kalbiydi atan!

Zehra Hanım ve Kenan Bey sevinçten ağlıyorlardı. Bebek sanki gittiği karanlık yerden geri dönmüştü. Doğmak istiyordu. Onu bekleyen hayata sınımsız sarılmıştı. Dualarla, şarkılarla eve döndüler.

* * * *

Yorgunluğunu üzerinden ilk atan Kenan Bey oldu. Öfkeyle ayağa kalktı:

- - Bak şimdi, o ilk hastahanedeki ultrasoncuya söyleyecek iki lafım var!
- - Kenan yapma, çok sevinçli bir günümüz, inan gerek yok.
- - Hastahaneye mektup yazıp şikâyet edeceğim, kalp krizi geçirecektik orada, bunu bize yapmaya ne hakları var? Başkalarının canını yakmasın! Nerede şu kâğıtlar? Kürtaj için randevu veren şu...

Kenan Bey olduğu yere çakılıp kalmıştı. Bebeğin öldüğünü söyleyen ultrasoncu bir Ermeni soyadı taşıyordu!

Karısına bir şey söylemeden kâğıtları aldığı yere koydu. Usulca sandalyeye ilişti. Zihni allak bullaktı. Başlarına gelenin “*sadece*” meslekî bir hata olduğuna kendini inandırmaya çalıştı. Zaten aksi mümkün olabilir miydi? Daha doğmamış bir çocuğun canına kim kıyabilirdi? Bu mide bulantısı geçecek gibi değildi.

Kenan Bey Ermeni düşmanı olamayacak kadar iç içe büyümüştü onlarla. 1960’larda Anadolu’dan gelen çoğu Türk ailesi gibi Kenan Bey’in ailesine de ilk kucak açan Ermeniler olmuştu. 1915’te gelen Ermeniler Fransızcayı çoktan öğrenmiş, kendi işyerlerini kurmuşlardı. Türk işçilerine yatacak yer, çocuklarına okul bulan Ermenilerdi. Belediyede işleri olur, Ermeni komşuları koşardı. Kız yüzünden karakola düşerlerdi, Ermeni komşuları vardı.

Kenan Bey’in gözünün önüne baba evi geldi. Kur’an’ın asılı olduğu duvarda yaşlı bir de ninenin resmi vardı. Bu nur yüzlü ihtiyar “*Mari Ateşyan*” idi. O şehrin Türkleri ona “Ana” derlerdi. Türk müziğinden başka müzik dinlemez, Türkçeden başka dil konuşmazdı “*Mari Ana*”. Türkler de çarşıya gittiler mi onun dükkânına uğramadan, bir acı kahvesini içmeden geçmezlerdi.

Güneşli bir ilkbahar günü lokum yerken nefessiz kaldığında bütün Türkler ağladılar. Kilisedeki cenazesinde Ermeniden fazla Türk vardı. “*Mari Ana*” dualarla toprağa verildiğinde Kenan da oradaydı.

Ermeniler ve Türkler

Ama Kenan'ın içine şüphe düşmüştü bir kere. İçinden bir ses “*Ya Orly katliamı?*” diyordu. Onca insana kıyan teröristler Ermeni değil miydi? Peki ya Türk konsolosluklarını basan, insan öldüren ASALA? O halde bu Ermeniler küçücük bir bebeğin canına kıymaya da pekâlâ yeltenebilirlerdi.

Ne olurdu şu ultrasoncu kadın Ermeni olmasaydı. Böyle bir meslekî hatanın yapılmış olmasını insan çok daha kolay kabullenebilirdi. Ama Türk olduğun için hedef alınmak! Bir suç işlemeyen, sadece ırkın için, milliyetin için canına kastedilmesi...

Peki ya onca Ermeni neden gelmişti Fransa'ya? Kim dağıtmıştı Ermeni ailelerini dünyanın dört bir yanına? *Mari Ana* Amerika'daki ablasının izini az mı aramıştı? Onların suçu da Ermeni olmak mıydı?

Bu mide bulantısı geçecek gibi değildi.

* * * *

Bebek doğdu. Arzu adını aldı. Aradan bir kaç yıl geçti. Arzu yürümeyi ve konuşmayı öğrendi. Türk adetlerini öğrendi. Bayramda el öptü. Annesi secdeye kapanırken sırtına tırmandı. Türkçe konuştuğu zaman Fransız çocukların anlamadığını öğrendi.

Kenan Bey bu yaşadığı olayı hiç unutmadı. Fransa'da yaşayan Ermeni ve Türk gençlerinin birbirlerine hakaretler, tehditler yağdırdığı internet sitelerini gezdi sessizce, iz bırakmadan.

Arzu büyürken Türkiye'de Hıristiyan din adamları öldürüldü. Sonra Hırant Dink öldürüldü.

Kenan Bey bütün bunları sessizce izledi.

Nefret duymakla, “*seni öldürecekim*” demekle bir insanı gerçekten öldürmek arasındaki mesafenin görüldüğü kadar büyük olmadığını düşündü. Evet... Bu mide bulantısı geçecek gibi değildi.

Notlar:

Olaylar ve insanlar bütünüyle gerçektir. İsimler değiştirilmiştir.

Küçük Arzu gayet sağlıklı. Bu yıl ilkokula başlayacak.

1915'te katledilen insanların Arzu gibi ikinci bir şansı olmadı.

Faşizm de Böyle Bir Şey İşt e(Özlem Yağız)

Birkaç aydır saplantı halinde Kardeş Türküleri dinliyorum. Evde iş yaparken, yolda yürürken ya da arabada giderken. Her dinleyişimde daha güzel her dinleyişimde daha hüzün verici ezgiler. Utanarak da olsa söylemeliyim ki dinlediğim türküler Ermeni türküsü müdür, Kürt ezgisi midir, Süryani müziği midir anlamaktan acizim. Belki sözlerinden değil ama ritimden biraz fikir yürütebilirim. Her türküde kızıyor, hüzünleniyor tarifsiz bir boşluk hissediyorum. Biraz isyankar, biraz arsız ama nefis bir sesle türküsünü okuyan bu adam ya da kadın şu anda ne diyor acaba. Bu kadar hüzünlü bir ezgi neyi anlatıyor olabilir. Peki bu neredeyse sokakta yürürken beni omuz sallaya sallaya oynatacak kıvama getiren Fadike kimdir neyin nesidir.

Aylardır bayıla bayıla okuduğum Taraf'ın arka sayfa sorularından biri en zevk aldığınız kötü huyunuz nedir sorusu.

Soruyu ben de kendime soruyorum kimi zaman. Tartışmasız bir yanıt çıkıyor ortaya. Amaçsızca gezip tozmak, sokakları arşınlamak. Bu derde düştüğümden beri Balat'ın dar sokaklarını, Sultan Ahmet'in arka taraflarını, Arnavutköy'ün ya da Tophane'nin ara sokaklarını arşınlayıp duruyorum. Kardeş türküleri dinlerken hissettiğim boşluk ve huzursuzluk duygusu eşlik ediyor bu gezilerimde bana. Ara sokaklarda kalmış modern şehir hayatının tatsız tuzsuz, yağsız, lapa kıvamında görüntüsüne yenik düşmüş tek tük tarihi yapıları tanımıyor, pek çoğunun hakkında önünde bir açıklama notu bile bulamıyor, çeşmelerin, camilerin üzerindeki eski yazıları okuyamıyorum. Kimilerinin kapısına kilit vurulmuş, kimileri yıkıma terk edilmiş, bazıları büfe yapıлып üzerine, çipsler asılmış, hangi hoyrat el tarafından reva görülmüşse üzerlerine tabelalar çakılmış medreselerin, kiliselerin, türbelerin ya da

Ermeniler ve Türkler

eski Bizans kalıntılarının yapıldıkları dönemle ilgili zihnimde bir bağlantı kurmakta aynı Kardeş Türkülerin şarkılarını dinlerken yaşadığım acziyet kadar acizim bu gezilerde.

20 yıl önce İstanbul'a geldiğim zaman başlayan uzun yıllar atamadığım bir duygu aynı bir kaza sonrası travma geçiren, hafızasının bir bölümünü yitirmiş boşluğa kapılmış bir insanın yaşadığına benzer bir duygu idi. Yaşadığım şehirle o güne kadar şimdikilerin 'tiki' dediği hayat tarzındaki arkadaşlarımla bir anda tüm bağlarım kopmuştu. Acaba şimdi nerede ne yapıyorlar, hayattalar mı? Meslek sahibi oldular mı? Gezdiğim mekanlar şimdi nasıldır. Ara ara hala merak ederim. Bir Süryani ezgisi ile bir Ermeni türküsünü bu yaşimde ayırt edemeyen bendenizin o yıllarda Pink Floyd, break dans ve heavy metal bilgilerine diyecek yoktu doğrusu. Yine de bu kadarcık geçmişinden kopmuşluk duygusu 60 yıl kadar önce Siirt'ten İstanbul'a göç eden büyüklerimizin kopuşları yanında oldukça naif kalır. O yıllarda İstanbul'a göç eden aile büyüklerim bu göçle birlikte Siirt'te konuştukları dili, giydikleri kıyafetleri tüm alışkanlıkları da orada bırakma kararı ile gelmişlerdi İstanbul'a. Çünkü devir bunu gerektiriyor, devlet politikası bunu emrediyordu. Ailenin çocukları sokakta, okulda oynarken şiveleri sebebi ile alaylara maruz kaldıkça bir yandan hırsıyla şivelerini düzeltmeye çalışıyor bir yandan da kendi annelerine, evde Arapça konuşmayı da yasak ediyordu. Böylece aslında Arap kadınlarına özgü hoşsohbetlik özelliğini sonuna kadar taşıyan bu kadınlar kendi çocukları ile bile ömrünün sonuna kadar "geliyor ki, gidiyor ki, ben bilmiyor ki" gibi cümleler ile konuşmaya mahkum oldular. Bir tek bayramlarda artık tek tük kalmış bu yaşlı başlı kadıncağızlar bir araya geldiklerinde kendi aralarında öylesine neşeyle Arapça konuşurlardı ki o günlerde evlatlara çaresiz bu duruma katlanmak düşüyordu. Dört kuşak önce İstanbul'a göçen Gürcü anne tarafımdan ise tek bildiğim bir gün yakalayıp bana Gürcüleri anlat diye sıkıştırdığım bir Gürcü kızının şaşkın şaşkın beni memnun edebilmek için söylediği 'Gürcüler kıyma yerine cevizle taze fasulye pişirirler' bilgisi maalesef. İki farklı halktan bana ne bir kelime ne bir türkü ne de kendine özgü bir adet kalmış. Ailenin kadınları 40 yaşında akli ve konuşma yetisi sapasağlam iken kelimesizliğe, dilsizliğe mahkum edilmişler. Torunlarına bir masal anlatamamışlar, bir bilmece soramamışlar.

Neden birbirimizi anlayamıyor ve bir türlü konuşamıyoruz. Dili, tarihi yok sayılan bir halkın tek isyanının ekonomik gerilik olmayacağını, daha yüzyıldan kısa bir süre önce bu topraklardan sürülen milyonların ve onların torunlarının yaşadığı travmanın, toprağından, geçmişinden koparılmışlık duygusunun yarattığı öfkenin 'Türk soyuna sopuna' düşmanlıkla ilgisinin olmadığını, modern gurular beğensin beğenmesin saçını örtmesinin dinin bir emri olduğuna inanan bir kıza ya eğitim, iş, aş ya yallah evine demenin ne menem bir zulüm olduğunu anlamak bu kadar mı zor. Bunları hissedebilmek için çok benzer hayatlar sürmemiz gerekmez. Bir iki kuşak öncesinde benim gibi benzer hikayeler de bulamayabiliriz. Ama yine de hiç mi bizleri rahatsız eden normal dışı bir şeyler yok şu hayatlarımızda. Ola ki birgün sıradan bir hafta sonu gezisinde dev bir marketin raflarını yağmalayan kalabalık içerisinde kendinizi maymunlar cehennemine düşmüşçesine sıkıntıda hissederseniz ya da dilini anlamadığınız bir ezgi kulağınıza çalındığında hoşunuza giderse, tatsız tuzsuz bir şeyler var bu çorbada sanki sadece pırasadan yapılmış bir sebze çorbası içiyorum bu konforlu konforsuz sofralarda gibi bir düşünce sararsa sizleri de, birbirimizi anlamaya yaklaşmışız demektir.

Kimi zaman kafamıza vura vura gelmiş, kimi zaman biz zevkle içselleştirmişiz ama büyük tahlillere, sosyolojik tanımlara gerek yok; o bize sunulan mecbur kılındığımız tatsız tuzsuz tek yiyeceğimiz, tek hayat tarzımız. Geçmiş yok, fark yok, bir boy, bir örnek. Tek millet, tek adam, tek dil, tek tarih, tek ideoloji, tek hayat tarzı, değiştirilmesi düşünülemez tek bir rüya...Bir ağaç gibi tek başına ve tek bir ağaçtan oluşmuş bir orman gibi korkunç.

Faşizm de böyle bir şey işte.

1915'te bir insanlık suçu işlendi (Rasim Ozan Kütahyalı)

1915 olaylarıyla ilgili zihnimde ilk merak duygusu uyandığı zaman lisedeydim...

Biz lisedeyken bize “Ermeni iddialarından/ yalanlarından” bahsedildi...

Ardından bize esas soykırımın Ermeniler tarafından Türkler’e karşı yapıldığına dair resmî prodüksiyon bir belgesel izletildi...

Fakat bu belgesel hem gülünç hem de zekâ ve kalite yoksunu bir yapıttı. Dolayısıyla bu propaganda filmi bana hiç inandırıcı gelmemişti...

Öte yandan, etnik açıdan Türk olan bir ailenin çocuğu olarak “Ermeniler’i kestiğimize” inanmak da istemiyordum... Tabii esas onlar bizi kesti bir “Türk soykırımı” yaşandı gibi gerzekçe bir teze de inasım yoktu...

Şimdilerde resmî görüş olarak yerleşen, o yıllarda ise yeşermekte olan görüş “kıtal değil mukatele oldu” görüşüydü... Ben de zihinsel ve vicdani anlamda kendimi rahatlatmak için bu tezi en isabetli tez olarak benimsemiştim...

1915 dönemine dair bu tezi güçlendirecek mahiyetteki eserleri okumaya başladım. Bu konu gündeme geldikçe ve bu meseleye ilişkin okuma iştahım arttıkça üniversite yıllarında da bu konuda ara ara okumaya devam ettim...

Açıkçası iki yanlı okuyayım, objektif olmaya çalışayım da tam gerçeğe ulaşayım diye bir derdim yoktu. “Gerçek”i baştan kafamda belirlemiştım. O kabul edilmiş “gerçek”i haklı çıkarmak maksadıyla okuyordum tamamen...

Ermeniler ve Türkler

Hrant Dink'in dediği gibi "soykırım" gibi bir şeyi bir Türk olarak kabullenmeyi, "Evet biz Türkler Ermeniler'i kestik" demeyi kendime yediremiyordum esasen... Diğer temel siyasi meselelerde tam manasıyla özgürlükçü-demokrat bir noktaya gelmeme rağmen Ermeni meselesi ve 1915 olaylarında "Her şey karşılıklı oldu", "Karşılıklı özür dilensin", "Savaş şartlarıydı, kıtal değil mukatele oldu" gibi sözlere baştan şartlanmışım...

Fakat "Evet, bir soykırım yaşanmıştır" deme yönünde hiçbir eser okumamama rağmen, "bizi tutan" eserlerde de esasen başka şeyler olduğunu hissetmeye başlamışım...

Çoğu zaman bu meseleye ilişkin yazılanlar "Hiçbir şey olmadı"dan başlıyor, "Katliamlar karşılıklı oldu" çizgisine doğru geliyor, son olarak da "Evet oldu, bunlar yapıldı ama olmak zorundaydı" noktasında nihayetleniyordu...

İşte bu noktada beynim ve kalbim taraf değiştirmeye başladı... Bir Türk olarak kendimi kandırmak isteyebilirdim ama "Evet, yaptık ama haklıydık" diye özetlenebilecek görüşe onay vermem düpedüz alçaklık ve ahlaksızlık olurdu...

O dönem çok okuduğum Justin McCarthy, Türk Tezi denen tezi dışardan destekleyenlerin başında gelen, arada bir devletin davetiyle ülkemize gelip orada burada konuşan biriydi...

Tehcir neticesinde oluşan inanılmaz sayıdaki kıyımı inkâr etmiyor ama "Bu tehcir yaşanmasaydı, Doğu Anadolu bölgesi Türkiye sınırları içinde kalamazdı, dolayısıyla yapılanlar haklıydı" noktasına sözü getiriyordu McCarthy... Bu söz de bir anda birçok insanı tatmin edebiliyordu... "Hee öyleyse o yapılanlar doğruymuş canım" diyebiliyordu bir dolu insan...

Olanları inkâr etmek, inanmak istememek Hrant Dink'in dediği gibi bir yönüyle soylu bir duruştur. Belki hâlâ Türkler'in çoğu da bu pozisyonda... Ama ikinci vicdansız teze doğru kayan da çok ciddi sayıda insan var artık ülkemizde...

Bu ise hakikaten berbat bir durum. Bu gerçekten utanç verici bir şey... O noktadan sonra artık katletmeyi, cinayet işlemeyi meşru gösteren alçak ve ahlaksız bir zihniyet yapısı çıkıyor karşımıza...

Kendimi kandırma ve vicdanımı rahatlatma amaçlı yaptığım tamamen "Türk yanlısı" okumaların sonunda bile yaşananların bir insanlık suçu olduğu yargısına varmışım bir süre sonra...

Fakat bir toplumu yekvücut olarak gören ve hepsini düşman belleyen toptancı görüş kadar, onun karşısında olan "Şu toplum, şu toplumu kesti" şeklindeki toptancı argümanların da felsefi olarak saçmasapan olduğunu anlamışım...

Bu sadece 1915 bağlamında Türk-Ermeni örneğini değil, Alman-Yahudi ve Sırp-Boşnak gibi örnekleri de kapsıyor...

Bir "kutsal" amaç uğruna bir insanı, bir topluluğu, bir etnik ya da dinsel kimliği yok edebilmeyi meşru sayan zihniyet yapısıydı esas katil olan... Toplular değil...

Sonuç-merkezli, bir amaç kutsal olarak kabul edildiğinde o amacı hayata geçirmek için yapılabilecek her şeyi mubah gören iğrenç zihniyetti esas katliamları ve soykırımları yapabilen...

Ermeniler ve Türkler

Bu ahlaksız ve vicdansız zihniyet 1915 konjonktüründe İttihatçılık olarak karşımıza çıkmıştı... Talat adlı, insanları nüfus mühendisliği projelerinin basit birer parçaları olarak görebilen bir adamda somutlaşarak karşımıza çıkmıştı...

Evet, ben kendi hikâyemi aktardım... Ben artık kendimi kandıramıyorum...

1915'te bu topraklarda bir büyük facia yaşandı. Bir insanlık suçu işlendi...

Bu suç karşısında söylenecek her "ama..." artık benim midemi bulandırıyor...

Umuttan Sarhoş Olduk (Delal Dink (Hrant Dink'in kızı))

Yazı Ermenice ve Türkçe yayımlanan haftalık Agos gazetesinin son sayısından alındı.

Biz babamı İstanbul'a gömmemiş miydik, yüz binlerle birlikte? Sonra, kavgalı olduğum Tanrı'yla konuşuyorum: Affederim seni, ama bir şartla. Bana söz ver, babamın sonuncu olduğuna dair. Bu iki halktan 1915 ve sonrasında ölenlerin sonuncusu olsun. O zaman belki öfkem de azalır sana...

Duramadım İstanbul'da. Aldım yanıma ailemden 14 yürek daha, gittim Hayasdan'a. Sokakları dolaşırken, beklemediğim bir duyguyla karşılaşıyorum. Bundan üç yıl önce geldiğimde ne kadar da yaşlı görünmüştü şehir gözüme, ne kadar yalnız, ne kadar hüznü. Bu defa hiç öyle hissetmiyorum. Hayat gelmiş buraya, şehir gençleşmiş.

Bir taksiye biniyoruz, bizi anıta götürsün diye. Anıt yolunda dayanamayıp soruyorum şoföre, maçla ve Gül'ün gelişile ilgili ne düşünüyor diye. "En önemlisi sınırın açılması. Asıl sorunu çıkaranlar devlet yönetimi. Bıraksalar halk kendi ortak dilini bulur" diyor. Kim ki bu adam? Yüzünü görmek istiyorum. Göremiyorum...

Çıkıyorum merdivenleri, Soykırım Anıtı'na doğru. İlerleyemiyorum önce anıtın olduğu yere. Çöküyorum müzenin girişinin kenarındaki taş tümseğin üstüne, uzaktan izliyorum. Daha önce de gelmiştim buraya, üç yıl önce. Ama bu defa farklı. Niye bu kadar ağlıyorum? Niye bu kadar etkileniyorum? Biz babamı İstanbul'a gömmemiş miydik, yüz binlerle birlikte? Sonra, kavgalı olduğum Tanrı'yla konuşuyorum: Affederim seni, ama bir şartla. Bana söz ver, babamın sonuncu olduğuna dair. Bu iki halktan 1915 ve sonrasında ölenlerin sonuncusu olsun.

O zaman belki öfkem de azalır sana.

Sonra müzeye iniyoruz. Resimler içini parçalıyor insanın. Bugün interneti açarsam kaç tane benzerini görebileceğimi düşünüyorum, bugünle ilgili, şu anla ilgili... Tam da o dakikada, ne kadar çok ırkçılık yapıldığını, ne kadar çok ırkçılık kurbanı olduğunu hissediyorum ruhumda.

Nasıl bir dünyada yaşıyoruz? Burası sadece 1915 Soykırım Anıtı mı?

İrkçilik kurbanları

Müzeden çıkınca anıt beni çağırıyor bu kez; gitme cesaretini buluyorum.

Giderken, biri yanıma yanaşarak, geçen 24 Nisan'da yüz binlerce insanın, üzerinde 'Malatya' yazan duvarın önünde durup çiçekler bıraktığını anlatıyor. Sonra, anıtın göbeğine varıyorum. Kimse kalmamış görünürde. Ama yalnızlık hissi yok içimde.

Ne kadar da huzurlu. Sanki bir şey beni merkezine çekiyor. Tüm ırkçılık kurbanlarıyla nefes alıyorum o göbekteki delikten.

Bıraksalar da şuraya kıvrılıp uyusam...

Sonra yemeğe gidiyoruz hep beraber. Babamın Türkiye'den gelen gazeteci dostları, arkadaşları orada toplananlar. Utanmadan masanın başına oturuyorum, masayı en iyi noktadan doyuya seyretmek istiyorum. Babam da bu restorana gelmiş daha önce. Restoran sahibi neredeyse eliyle yedirecek bana yemekleri. Masadakilere bakınca, babamın son yazısında yazdıkları aklıma düşüyor: "Türkiye'de kalıp

Ermeniler ve Türkler

yaşamak, hem bizim gerçek arzumuz, hem de Türkiye’de demokrasi mücadelesi veren, bize destek çıkan, tanıdık-tanımadık binlerce dostumuza olan saygımızın gereği idi.” Ne kadar da kızgınım babama, bırakıp da gitmediği için yurtdışına. Al bak, dostların yaşıyorlar, onlar ‘Türk’, benim saf babam, bir türlü anlamadın ‘Ermeni’ olduğunu; kendini onlarla nasıl da bir tuttun, denk saydın. Ne kadar da kızgınım, bilemedin diye; Ermeni yazar çizerin, aydının, Türkiye’de yaşama hakkı yoktur diye.

Cemal Paşa’nın torunu

Ama ya bu akşam? “Hrant’a!” diye kadeh kaldırıyorlar. İlacımın son damlasını veren, Cemal Paşa’nın torunu oluyor. Burada gelenekmiş masadakilerin sırayla kalkıp konuşma yapması ve kadeh kaldırılması. Kalkıyor ayağa ve onu buraya babamın getirdiğini anlatıyor. Birbirimizin acılarına saygı duymaktan bahsediyor, gözleri yaşlı, sesi titrek. Herkesin gözlerinden yaşlar süzülüyor masada. Dayanamıyorum, dışarı kaçıyorum restorandan, doyasıya ağlamak için. “Benim aslan babam” diyorum o akşam. Bu insanları bırakıp nereye gidilir? Elbette kalacaktı! Kızgınlığım, öfkem azalıyor bu gezide. Sanki 19 Ocak’tan beri içine kapatıldığım yüksek basınçlı kavanozun kapağı pıt diye açılıyor Yerevan’da. Yüreğim genişliyor. büyük bir nefes çekiyorum içime. Sıkışmış yüreğim genleşiyor, büyüyor... Havası mıdır acaba bu Yerevan’ın? Büyüleyici güzelliği midir acaba Hrabarag’ın? Eçmiadzin midir? Yoksa futbol mu? Yoksa, onlar yaşadıkları, ama babam öldürüldüğü için hayatlarını kiskandığım dostlarıyla, babamın bir rüyasında yaşamak üzere bir arada olmak mıdır? Acı zamanlarda da yanımızdaydı bu insanlar, ama bu defa farklı. Geleceği Ermenilerle birlikte inşa etmek için gelmişler buraya. Umut yolculuğuna çıkmışlar babamla. İlaç öyle bir ilahtı ki, ertesi gün hiç uyanmadım. Bir rüyada yaşadım.

Yürüyerek maça

Bütün Yerevan’la birlikte maça yürüyerek gittim. Cumhuriyet Meydanı’ndan Hrazdan’a upuzun bir yol, bir tepeye tırmanış başladı. Akın akın. Yokuş yukarı çok yürümüşlükleri vardır Ermenistanlıların, yıllardır, her 24 Nisan’da. Vakur ve sessiz. Bu sefer vakur ve coşkulu ve sesli ve neşeli... Nasıl da keyifli herkes! Bir şölene davetliyiz sanki. Zıplayarak çıktım yokuşu, bir o yana bir bu yana koşarak. Sonra birden o bayraklar belirdi sağımda; yokuşun kenarında yol boyu dizilmiş, gencecik, hatta çocuk sayılabilecek askerlerin arasından. Sanki çocuk askerler bu manzarayı korumak için dizilmiş yokuşun kenarına. İzin alıyorum, aralarından geçip manzaraya yaklaşmak, bu anı bir fotoğraf karesinde saklamak için. Yok-mok diyor biri. “Meg hadig, inç gıllas”* diye yalvarınca dayanamıyor, gülerken “Peki” diyor. Hepsi anladı coşkumu ve gülerken izin verdiler, aralarından bir o yana bir bu yana zikzaklar çizerek yokuşu çıkmama, manzarayı içime çekmeme. Ermenistan ve Türkiye bayrakları yan yana göndere çekilmiş. ‘Baş başa’ kalmışlar. Hava ne kadar da rüzgârlı; sanki doyasıya dalgalansınlar diye birlikte, “Hasret giderin” dercesine... Biraz daha tırmanınca yokuşu, dün taşlarına çöküp babam için ağladığım Soykırım Anıtı düştü iki bayrağın arasına. Kalbim çırpınmaya başladı. Dün hıçkırıklarla ağladığım yeri, babamın mezarını, bugün gönderdeki iki bayrağın arasında görünce nasıl da coştı yüreğim. Ölümün yalnızlığı azaldı. Yalnızlık, yerini birlikteliğe bıraktı. Ölümün hüznü azaldı. Yerini umuda bıraktı, bir daha yalnız kalmama umuduna.

Bir daha ölümün yaşanmaması umuduna.

Gelecek umuduna. Diriliş umuduna.

Stadyuma girer girmez müziği duydum; Ara Kevorkyan. Hani bazı müziklerin insanın hafızasında özel bir yeri vardır ya, işte bu müzik de benim hafızamda Ararat ile Karolin’in düğün müziği. Sonra babamı gördüm sanki. Stadyumun tam ortasında göbek atıyor. Bir oraya koşuyor, bir buraya.

Coşku...

Dayanamadım, babam öldürüldüğünden beri hiç hissetmediğim bir coşku hissettim ve oynamaya başladım.

Ermeniler ve Türkler

Göbek attık o gece biz babamla Hrazdan Stadyumu'nda karşılıklı. O günden, 19 Ocak'tan beri gözümün önüne gelen bütün görüntülerde babam yüzükoyun kaldırımında. Ayağa kalktı babam kısa süreliğine, Hrazdan Stadı'nda, 6 Eylül akşamı. katılmak için. Davet sahibi yine babam. Bir keyifli, bir keyifli. Açmış kollarını iki yana kocaman, sanki kucaklayacak herkesi, bütün stadyumu. Ararat'ın düğünündeki gibi, Agos'un 10. yıl gecesinde oynadığı gibi, gözümün içine baka baka, o sahanın göbeğinde oynadı da oynadı. Gözleri dolu dolu. Bir Ali'ye sarılıyor, bir Tuba'ya, bir Salpi'ye, bir Dikran'a, bir Gül'e, bir Sarkisyan'a. 'Rüyası'nda buluştuk babamla Hrazdan Stadı'nda o akşam. Sarhoş olduk sırf umuttan, bir damla alkol bile almadan. Umut yolculuğunun bir durağında buluştuk. Sonra birden iki takım sahaya çıktı ısınmak için. Türkiye takımı çıkarken hafif ısıklar duyuldu. Ayağa fırladım, "Pari yegak, hoş geldiniz!" diye bağırmaya başladım. Hayasdan tribünlerindeydim. Önümde oturan üç kız dönüp garip garip yüzüme baktılar. Hayatımda hiç maça gitmedim. Pek futbol da bilmem öyle... Zaten ilgilenmiyorum da işin futbolla ilgili kısmıyla. O arada, karşı tribünlerde, Genç Siviller'in posterini ilaştı gözüme: 'Arda topu Sarkis'e at.' Zaten coşmuşum, iyice coştum. Hayasdan atağa geçiyor, top kaleyi bulmuyor, oturduğum Hayasdan tribününden bir ses "Ha s.ktir" diye bağıyor. Hayasdan atağa kalkıyor "Koş be oğlum, koş be" diye bağıyor bir başka ses, yine Türkçe. Türkiye takımından bir futbolcu yere düşüyor; benim gözüm Hayasdanlı futbolcuda, elinden tutup kaldıracak mı acaba? "Kaldır, vertzur" diye fırlıyorum yerimden. Gooooool! Kaldırıyor, ve ben ayakta alkışlıyorum. Tribündekiler yine bana dönüyor. Sonunda, biri bana "Türk müsün?" diye soruyor, Türkçe. "Yok" diyorum, "Ermeni'yim, Türkiye'den." Sonra tanışıyoruz etraftakilerle. Biri yıllar önce Hemşin'den gelmiş, biri Trabzonlu. Bir diğerrinin akrabaları, yine yıllar önce İstanbul'dan gelmiş. Bütün konuşmalar Türkçe Hayasdan tribününde. Kim olduğumu soruyorlar sonra. Gözleri doluyor her birinin, cevabı duyunca. Sonra bir ara arka sıralardan bir su uzatılıyor. Sürekli dans ettiğimi, bağırıp çağırıldığımı gören, bilmediğim biri, ihtiyacım olduğunu hissetti herhalde. Böyle kabul ediyor beni Hayasdan tribünü.

'Onlar Türk mü?'

Türkiye tribününün yanındaki tribünde oturan, Kanadalı bir diaspora Ermenisi soruyor bana "Türkiye'ye ayrılan tribününün yanında oturuyorduk. Orada maçı izleyenlerin ellerinde çiçek vardı, onlar Türk mü gerçekten?" "Türk tabii" diyorum. Garip bir ışık beliriyor yüzünde, "Bravo!" diyor. Üzülüyorum onun için. Belli ki, bugüne kadar, günlük hayatında Türklerle tanışma, yaklaşma fırsatı olmamış...

Ne kadar 'dikkatli' oynuyor iki takımın da futbolcuları. Sanki birbirlerini incitmemek için ayrı bir çaba harcıyorlar. Bir ara, bir Ermenistan ve bir Türkiye oyuncusu, top için mücadele ederken omuz omuza bir pozisyona düşüyorlar. İkisi iki taraftan ittiriyor, ama bir türlü biri diğerrinin dengesini bozamiyor, bozmuyor. Öylece kalıyorlar birkaç saniye, yan yana, omuz omuza. "Böyle de maç mı seyredilir?" demeyin. İtiraf ediyorum, böyle şeylere bakmaktan asıl golleri kaçırdım ben. Hayasdan golleri yiyor, bizim tribün biraz sessizleşiyor, ve maçın bitiş müziği çalıyor. Bakıyorum, futbolcular tokalaşacak mı diye. Gooooool! Sarılıp öpüşüyorlar. Öndeki üç kız kalkıp dans ediyor, 0-2'lik skora rağmen. Belli ki onlar da maçın sonucunda değiller artık. Anladılar bir şölende olduklarını. Maç çıkışı, yokuş aşağı yürüyüşe geçiyoruz bu sefer. Hiçbir taşkınlık yok yine. Hatta, hâlâ şarkılar söyleniyor, bağırılıyor: "Hayasdan! Hayasdan!"

Önümde yürüyen birinin tişörtünün arkasındaki yazı ilişiyor gözüme: "I won't forget - I won't forgive."** Peki ya ben? Unutacak mıyım? Affedecek miyim? Hastalığım tekrar nükseder mi? İyi olmak pek kolay değil bu ülkelerde. Belli olmaz devletin çıkarının bugün yarın ne getireceği, kimin acı çekeceği, ezileceği... Pek kolay değil, babanın asıl katillerinin bulunmadığı, bulunmak istenmediği bir devletin vatandaşı olarak yaşamak!.. Üstelik, bütün bu acıları, salt belli bir ırktan olduğun için yaşıyorsan... Kolay değil, babanın katilinin, senin güvenliğinin için var olması gereken polis ve askerle zafer fotoğrafı çektiği Türkiye bayrağına karşı aidiyet hissetmek... Tekrar tokat yemeyeceğinin

Ermeniler ve Türkler

hiçbir garantisi yok. Oldum olası sevmemişimdir zaten bayrak denen şeyi, hangi ülkeye ait olursa olsun. Ama içim ısındı o gün, hem Türkiye hem Ermenistan bayraklarına. Büyüdü ikisi de gözümde. Belki de bayrakları tek başlarına sevmiyorum ben, yüceliği anlatmak için kullanıldıklarında. Ama başka bir duygu veriyor, yan yana, kardeşlik için göndere çekildiklerinde. Hastalık tekrar nükseder mi bilmem, ama en önemlisi, ben reçeteyi buldum bu 5-6 Eylül Ermenistan gezisinde. Tek reçetem, 'babamın rüyalarında' yaşamak.

Alternatif bir gelecek

6 Eylül 1955'e alternatif bir '6 Eylül' yazıldı Hrazdan'da o gece, 6 Eylül 2008'de. Ne 6 Eylül 1955'i ortadan kaldırdı, ne de yaşanan diğer acıları. Ne güzel de göndere çekildi iki bayrak yan yana, Soykırım Anıtı'nın iki yanına, bir fotoğrafta da olsa. Ne soykırım ortadan kalktı, ne soykırım inkârı, ne de babam geri geldi. Değiştiremedi geçmişi. Ama alternatif bir geleceğin kapısını araladı. Hadi birlikte ittirelim o kapıyı. Hadi be, gelin birlikte kaldıralım şu adamı o kaldırımdan, sonsuza kadar. Nasıl birazcık kalkıp geldiyse Hrazdan Stadı'na göbek atmaya, coşmaya, gelin, öyle bir şeyler yapalım ki, hiç yatmamak üzere kalsın o kaldırımdan. Bırakmayalım orada kanamaya devam etsin. O orada yattıkça ve kanadıkça acıyor, acıtıyor... Gelin, bırakalım, geçsin sınır kapısından, bir o yana bir bu yana. Kedi-köpek koştursun sınırdaki hayalindeki gibi. Hadi be, Ermeni'siyle, Türk'üyle... Hadi, tutun babamın bi ucundan. Uzatın elinizi. Merak etmeyin, zaten o nazlanmaz, hele sizi hiç kırmaz, bir dediğinizi iki etmez, hemen kalkar, sizinle birlikte sınır kapısında gidip göbek atmaya. Yeter ki bir el verin.

* Bir tane, n'olur.

** Unutmuyacağım - affetmeyeceğim